

ZGODOVINA CELJA

II. DEL

**Srednjeveško Celje kot središče državotvornega stremljenja:
doba narodne samostojnosti, Savinjska marka,
knezi in grofje Celjani**

Spisal

JANKO OROŽEN

1927

ZALOŽILA GORIČAR & LESKOVŠEK V CELJU

ZGODOVINA CELJA.

II. del.

... Celje ... državo ...
... narodne samo-
... ljudi in grolje

Leopold

CELJE 1927.

Združba Glasnik & Leskovec.

ZGODOVINA CELJA.

II. del.

Srednjeveško Celje kot središče državo-
tvornega stremljenja: doba narodne samo-
stojnosti, Savinjska marka, knezi in grofje
Celjani.

Spisal

JANKO OROŽEN.

CELJE 1927.

Založila Goričar & Leskovšek.

NGODOVINA CELLA

II del

Švedsko Celje: kol srednje države-
tvojnega stremljenja; določa naradne samo-
stojnost. Zvezna marka, knezi in grofje

Celje

ZVEZNA TISKARNA V CELJU

Celje

JANKO GROZEN

CELJE 1927

Valentin Gantar & Leskovsek

DOBA NARODNE SAMOSTOJNOSTI.

Prihod Slovencev.

Stoletja preseljevanja narodov so Celejo razrušila in Savinja je polagoma zasipala razvaline mesta s svojim prodrom, dočim so poprej razmeroma gosto naseljeno okolico začeli preraščati gozdovi in pustoš. Tedaj je po odhodu germanskih Langobardov prihod Slovencev zaključil preseljevanje narodov in začelo se je novo, toda nikakor ne mirno življenje.

Novodošli slovenski rodovi so potrebovali dolga desetletja, preden so se prilagodili novemu, goratemu ozemlju in novim razmeram. Pripadali so očitvidno kranjskemu plemenu, ki ga je od korotanskega ločila dolga stena Karavank in njenih vzhodnih odrastkov: Vitanjskega pogorja, Konjiške gore, Boča in Donačke gore.

Obri, Samo, Hrvatje.

Skupno s Korotanci so že izza svojega prihoda prenašali težko breme odvisnosti od Obrov, ki so jih izkoriščali v boju, jim jemali sādove njihovega dela in nasilno posegali celo v njihovo mirno rodbinsko življenje.

Za kralja Sama (623—658) so se oboji osvobodili tujega jarma in po njegovi smrti je prišel med nje voj Hrvatov, ki so kot bojevit plemiški

sloj Karantaniji zagotovili vsaj stoletno nezavisnost, dočim so Slovenci kranjskega plemena znova prišli pod Obre, ki so leta 663. kakor pred Samom preko Savskega ozemlja neovirano prodirali na Furlansko.

Hrvati-plemiči so se pač tudi med njimi naselili. O tem pričajo poznejši srednjeveški libertini — kasazi — edlingi — svobodni kmetje, kakor so se ohranili v Šaleški dolini, na Teharjih in v Kasazah pri Grižah; nadalje zlasti krajevno ime Kasaze samo, naziv «Edling» v stari listini in kraj «Chravat», o katerem se navaja, da je bil blizu Konjic. Ali kranjsko in štajersko Posavje je ležalo ob starodavni in važni poti v Italijo in bilo je bolj izpostavljeno udarcem.

To je imelo posledice tudi na verskem polju; dočim so Korotanci takoj po nastanku odvisnosti od Bavarcev (okoli leta 743.) začeli sprejemati krščanstvo, so Kranjci vztrajali pri poganstvu.

SAVINJSKA MARKA.

*Karel Veliki, Ljudevit Posavski,
marka ob Savi.*

Uspeh Karlovih vojsk v boju z Obri (791—803) pomenja tako na političnem kakor na verskem polju velik preobrat. Ko je Karel leta 803. odločilno porazil nomadskega nasprotnika, je pristopil k upravni ureditvi zavojevanega ozemlja: Celjska kotlina je s Kranjsko in Dolnjo Panonijo vred prišla pod oblast furlanskega mejnega grofa, dočim je cerkveno po Karlovi odločitvi že izza leta 796. bila pod Oglejem.

Ali časi so bili burni, izpremembe nagle. Ko se je Ljudevit, knez Posavske Hrvatske, leta 819. uprl Frankom, tedaj je bilo bržčas kranjsko in štajersko Posavje s Savinjsko dolino pod njegovo oblastjo, vsaj so italske čete preko Julijskih Alp vdrle na uporno ozemlje, kjer se jim je prebivalstvo odločno postavilo v bran.

Po zavladanju upora je nastopilo staro stanje in Posavje s Savinjsko dolino je bilo znova pod furlanskim mejnim grofom, ali le za kratko dobo. Radi neuspeha v boju z Bolgari, ki so ob Dravi pridrli v Dolnjo Panonijo, je Ludovik Pobožni l. 828. razdelil njegovo upravno ozemlje v štiri mejne grofije, izmed katerih sta samo furlanska in istrska ostali pod Italijo, dočim sta prišli *mejna grofija ob Savi* („*marchia iuxta Sawam*“) in Spodnja Panonija pod Bavarsko, kateri sta bili podrejeni do leta 876.; tedaj sta jo zamenjali s Karantanijo, ki je dosegla državnopravni položaj Bavarske. S tem je bila usoda Savinjske kotline, ki je spadala pod mejno grofijo ob Savi, za dolgo dobo določena.

In leta 838. se nam imenuje že tudi mejni grof ob Savi. To je bil *Salahon*, h kateremu se je zatekel bivši slevaški knez Pribina, potem ko je zapustil ozemlje Bolgarov in njihovega zaveznika panonskohrvatskega kneza Ratimira. Salahon ga je izmiril s svojim predstojnikom Rathbodom, prefektom mejnih grofij od Donave do Save, s čimer mu je pripravil pot do gospodstva v Dolnji Panoniji.

Volkunovo obdarovanje.

Na ozemlju mejne grofije ob Savi je bilo mnogo sveta, s katerim je vladar razpolagal,

bodisi radi neobdelanosti, bodisi radi zavojevanja. Prvo poročilo o taki podelitvi¹ je iz leta 895. Tedaj je kralj Arnulf podelil svojemu fevdniku *Volkunu* (*Waltunu*) poleg nekaterih posestev na Koroškem v popolno last tudi tri kraljeve kmetije pri Rajhenburgu ob Savi in neko posestvo pri Krškem. Iz rodu tega Volkuna je bržkone izšla rodbina, ki je bila posestnica državne oblasti ob Savinji in Savi ter nositeljica stremljenja po državni samostojnosti, ali zaenkrat je prihod Madžarov prekinil mirni razvoj.

Madžarski naval.

Leta 898. so prvič drveli njihovi jezdeci po stari rimski cesti skozi Petovij in Celejo v toplo Italijo in v sledečih petdesetih letih se je to čisto ponavljalo. Preplašeno prebivalstvo Celjske kotline se je sklanjalo v gore, da se reši pred mongolskim narodom, čigar valovi so pljuskali tja do vznožja Savinjskih planin. Za dolga desetletja je legla popolna tema na naše ozemlje. Šele po odločilni zmagi na Leškem polju (955) se je jelo jasiti. Zdi se, da se je tudi na južni strani Savinjske doline organizirala bojna črta strelskih dvorcev za borbo s tujim narodom; vsaj njihova omemba pri Braslovčah, Vranskem in Laškem v poznejših listinah govori za to. Posestniki strelskih dvorcev so bili kmetje, prosti vseh davščin in vsake tlake, zato so pa morali biti pripravljene, da se vsak trenutek z lokom merijo s sovražnikom.

¹ Darovnica, s katero je cesar Ludovik Pobožni l. 824. podelil oglejski cerkvi 20 kolonov v kraju «Zellia» «in finibus Sclavimie», se nanaša na Cegle pri Korminu in ne na Celje.

Po odvrnitvi Madžarov se je državno življenje v Celjski kotlini obnovilo. Samo okvir se je nekoliko spremenil: na mesto mejne grofije ob Savi je stopila *Savinjska marka* ali *mejna grofija* (*comitatus Souina, comitatus Souna, pagus Seuna*). Njeno jedro je bilo ob Savinji, ali segala je tudi preko Save na jug. Na tej strani se je po vsej priliki njen obseg nekoliko skrčil napram prejšnji marki ob Savi, kajti umakniti se je morala novi tvorevini Kranjske marke. Meja med njima je potekala po slemenu Savinjskih planin in po gorah pri Motniku, nato je pri Litiji prekoračila Savo ter se spustila najprej k Mirni, ki ji je sledila, in končno k doljnji Krki, če ni šla celo od Litije do Temenice in Krke. Na severozapadu je sosedila Savinjska marka s koroško Junsko grofijo na razvodnici Savinja - Mislinja na eni, Meža na drugi strani, na severovzhodu so jo pa slemena Vitanjskega pogorja, Konjiške gore, Boča, Donačke gore ločili od Ptujске marke; na sredi med obema je preko zapadnega Pohorja bržčas segala do Dravske doline. Na vzhodu se je razprostirala do Sotle in radi sosesčine z Ogrsko-Hrvatsko je dobila tudi naziv «Ogrska marka» (*„marchia Ungarie“*), ki se v listinah dvanajstega stoletja nekolikokrat pojavlja; istega izvora utegneta biti tudi izraza «Krajina» in «Krajinci», ki se še dandanes rabita za pokrajino okoli Konjic in Poljčan. Savinjska marka je bila sestavni del karantanske vojvodine.

Mejna grofa: Viljem I., Viljem II.

Prvič se pojavlja leta 980. v listini, s katero je cesar Oton II. podelil njenemu mejnemu grofu

Viljemu („Vuillihelmi videlicet comitis“) dvajset kraljevih kmetij z vsemi pritiklinami med Dobričem pod Goro Oljko, Brezjem nad Dobrno in Stenico pri Vitanju, na ozemlju, koder se je tedaj še širila Ptujška (Rahvinova) marka, nadalje med Dobričem in posestjo karantanskega (srednještajerskega) grofa Markwarta in na tisti strani Rahvinove grofije, kjer se je dotikala Savinjske; ako pa bi na navedenem prostoru ne bilo dovolj zemlje za dvajset kraljevih kmetij, pa naj si to, kar še manjka, poišče v sosednjih delih Rahvinove grofije. Iz tega sledi, da je bilo tu še neobdelanega sveta, ki ga je bilo Viljemu treba kolonizirati. Ker se je Viljem nahajal v posesti tudi tiste zemlje pri Rajhenburgu, ki jo je leta 895. dobil Volkun in ker ni sledu o kakšni spremembi posesti, se sklepa, da je bil njegov potomec.

Njegova poroka je združila njegov rod z drugim starim in odličnim domačim rodom. Žena mu je namreč postala *Hema*, grofica *Selško-Breška*, potomkinja tistega *Svetopolka (Zwentibolcha)*, ki je leta 898. dobil od cesarja Arnulfa obsežno ozemlje med Krško dolino na Koroškem in Muro na Štajerskem s Selčami. To in pa poznejše pridobitve njenega rodu, Breže, južni deli Svinške planine, posestva v Aniški dolini in Pilštanj, je Hema prinesla svojemu možu v zakon. Izgubila ga je pred letom 1015. Po pripovedki je umrl na Koroškem, ko se je baš vračal iz Rima, kamor je šel na božjo pot.

V mejni grofiji mu je sledil sin *Viljem II.* (po materini posesti tudi *Selško-Breški* imenovan), ki je svojo posest v marki tako razširil, da ni bil samo njen grof, ampak tako rekoč tudi lastnik. Tako mu je podelil l. 1016. cesar Henrik II. obširna

zemljišča. Darovna listina navaja: 1. neko posestvo („*predium quoddam*“), ki je najbrž posestvo Ceste (*Ceszt*), znano iz bolj ko 100 let mlajše listine in ležeče skoraj gotovo med Babno goro nad Žusmom in Rogaško Slatino; 2. trideset kmetij v Kozjem („*in villa quae dicitur Traskendorf*“); 3. vse to, kar je imel cesar med rekami Savo in Savinjo, Sotlo in Mirno v pokrajini Savinjski in v njegovi (Viljemovi) marki („*inter fluenta Souunę et Souneę, Zôtle et Niringę in pago Seuna in comitatu suo*“) z vsemi pritiklinami, med katerimi je bila tudi pravica do ribolova, lova in mitnine. Z darovano zemljo lahko grof stori, kar hoče; sme jo obdržati, prodati ali pa zamenjati. S to podaritvijo je v zvezi s starejšo posestjo (Rajhenburg) in materino dediščino (Pilštanj) postalo njegova svojina malodane vse ozemlje na vzhodu in jugu njegove marke. Cesar Konrad II. pa mu je leta 1025 podelil trideset kraljevih kmetij v njegovi Savinjski marki med vodami Koprivnico, Hudinjo in Voglajno z ugodnostjo, da si te kmetije izbere tam, kjer mu je všeč. Podelil mu je med rečenimi vodami tudi vse tiste gore, doline in gozde, ki so bili še dotlej njegova (cesarjeva) lastnina. V zvezi s podaritvijo cesarja Henrika II. njegovemu očetu je s tem Viljem II. postal tudi glavni lastnik obširnega, neravnega sveta, ki med Polzelo, Vitanjem in Vojnikom omejuje Celjsko kotlino s severne strani. In leta 1028. mu je Konrad II. potrdil vse tisto, kar je dobil od njegovega prednika Henrika II. in od njega samega (1025).

Ali leta 1036. je doletela katastrofa Hemino rodbino. Rudarji njenih rudnikov v Selčah so ji ubili oba sina, starejšega Viljema in mlajšega Hartvika. Odstavljeni karantanski vojvoda Adal-

beron Eppensteinski jih je nahujskal h groznemu činu, ker je dolžil oba brata, da sta zakrivila njegovo nesrečo.

*Mejni grofje: Ažvin, Starkhand I.,
Starkhand II.*

Savinjski mejni grof je postal zdaj po vsej priliki Ažvin, Hemin sorodnik iz stranske linije Selško - Breških („*consanguineus eius Aschuin*“).

S privatno posestvijo pa je Helena storila, kakor mnoga plemenita gospa in mnogi plemeniti gospod tedanje dobe. Odmenila jo je cerkvi. Januarja 1043 je izvedla s solnograškim nadškofom slednjemu ugodno zamenjavo. Ker se je odrekel desetini na njenih posestvih na Koroškem in ker je podelil pogrebno in krstno pravico cerkvam, ki jih je dala zgraditi, mu je odstopila poleg Adegliacca (Jedlice) na Furlanskem Rajhenburg ob Savi. S tem je prišel jugovzhodni del Savinjske marke z Rajhenburgom, Vidmom in Brežicami v solnograško last.

Izmed cerkva, ki jih je dala postaviti, je zlasti znamenita tista na Krki, ustanovljena na čast Kristusu in Mariji Devici. Pri njej je zgradila nunski samostan. Cerkev z nunskim samostanom je posvetil solnograški nadškof Balduin 15. avgusta 1043. leta. Ob tej priliki je darovala rečeni cerkvi in samostanu večji del posestev na Koroškem, v Savinjski marki pa po svojem odvetniku Pre-slavu („*per manum advocati sui Pretzlat*“) vse, izvzemši štiri vasi, namreč Dramlje, Ponikvo (*Sirdosege*), Hotunje (pri Ponikvi) in Kameno (pri Ponikvi) ter že oddani Rajhenburg. Tekom sledečih dveh let je podelila isti cerkvi še ostanek svojega imetja na Koroškem, posestva v Aniški

dolini pa je odmenila za benediktinski samostan (Admont, ustanovljen šele leta 1074). Kar pa je važno, takoj pri prvi podelitvi (1043) je imenovala svojega sorodnika Ažvina za odvetnika (advokata) krške cerkve in samostana, in sicer z dedno pravico.

Umrla je Hema okoli leta 1045.; proglašena je bila za blaženo in v bivši Savinjski marki spominja nanjo nekaj cerkva, ki so ji posvečene.

Ažvin, mejni grof in zavetnik, je umrl med letom 1045. in 1060. V obeh službah mu je sledil najstarejši sin *Starkhand I.*, ki je leta 1072. kot odvetnik krške cerkve pristal na to, da se samostan preosnuje v škofijo. Ob njegovem času je divjal hud boj za investituro; bil je z mlajšim bratom Aribonom na strani cesarjevi, dočim se je srednji brat Verinher ali Vecil zastavljal za papeža, ker je bil svak solnograškega škofa Gebharda.

Dočim se mlajšima bratoma ni posrečilo, da bi si ustvarila nasledstvo, je imel Starkhand I. štiri sinove: Starkhanda II., Ulrika, Veriganda in Bernarda. V marki in odvetništvu mu je sledil *Starkhand II.* kot najstarejši. V še vedno trajajoči investiturni borbi so stali prvi trije bratje (o Bernardu se ne ve) odločno na cesarjevi strani; solnograškega nadškofa Tiemona so celo vjeli ter so ga imeli v Brežah zaprtega. Ali s tem so si nakopali sovraštvo Travniških (Trauengavcev), štajerskih mejnih grofov, in mogočnih Sponheimovcev, ki so bili gospodarji Ptujске marke ter so leta 1122. zasedli tudi koroški prestol, po katerem je bržčas hrepenel tudi Starkhand. Sponheimovska vojska je vdrla v Savinjsko marko. Bratje sicer niso bili popolnoma uničeni, kakor

pravi biograf nadškofa Tiemona, ali Starkhand je izgubil mejno grofijo. Moral je kmalu nato umreti brez otrok, kajti odvetništvo nad krško cerkvijo je dobil po dednem pravu njegov brat *Verigand*. Leta 1130. mu jo je pa cesar Lotar II. vzel sodnim putem, češ, da je kot odvetnik ravnal samovoljno in zanemarjal svoje dolžnosti. Ozlovoljen je zapustil *Verigand* naše kraje in se podal v Avstrijo; postal je praded grofov Plajenskih-Hardeških.²

Mejni grof Gunter.

Po Starkhandovi odstavitvi je prešlo mejno grofovstvo v tuje roke. Dobil ga je *Gunter* (*Guntherus*), sin Pilgrima, ki se po svojih gradovih Hohenwart na Srednjem Koroškem in Puzzuolo na Furlanskem navadno imenuje Pilgrim Puzzuolo-Hohenwartski, v resnici pa je bil iz rodu grofov Vovbrskih, ki so kakor Ažvin in njegovi potomci izhajali iz neke stranske linije starejših Selško-Breških.

Gunter se kakor njegovi predniki navaja v listinah pod imenom *Savinjskega mejnega grofa* („*marchio de Soune*“), ali enkrat (med letom 1122. in 1137.) stoji *celjski mejni grof* („*marchio de Cylie*“), s čimer je indirektno rečeno, da je prebival v Celju, vsekakor na gradu Gornje Celje, pod katerim je na mestu rimske Celeje nastala naselbina vaškega značaja.

O bivališču njegovih predhodnikov ni mogoče reči ničesar gotovega. Morda so prebivali tudi že tu, morda pa na svojih posestvih. Prva po-

² Kos (Gradivo IV.) smatra za njegove potomce Plajnske, Višnjegorske in Trebenjske (na Koroškem).

ročila o gradovih na vzhodnem slovenskem ozemlju so baš iz te dobe: biograf solnograškega nadškofa Konrada pripoveduje o njem, da je radi obrambe proti Ogrom dal obnoviti grad v Ptuj in nanovo zgraditi v Sekovi in Rajhenburgu. Celjski grad spada torej med najstarejše pri nas.

O Gunterju ve zgodovina še to, da je vjel admontskega opata Volfolda ter ga na sramoten način zvezanega na konju odvedel drugam. Opat je moral toliko pretrpeti, da je bilo radi tega uničeno njegovo zdravje. Gunter je dolžil sicer čednostnega cerkvenega dostojanstvenika, da se je nepošteno vedel v nunskem samostanu pri Sv. Juriju na Koroškem, in ga je na ta način hotel osramotiti. V resnici je bil opat pred petnajstimi leti odstranil samostansko opatico in tiste nune, ki so pregrešno živele, ter jih nadomestil z drugimi. Gunterja je doletelo izobčenje; da se ga reši in si pridobi cerkveni pogreb, je admontskemu samostanu poklonil neko posestvo na Srednjem Štajerskem. Umrl je leta 1140. v Regensburgu na Bavarskem, kamor je prišel z vojsko avstrijskega mejnega grofa Leopolda. Za večno počivališče si je izbral Admont.

Gunter je bil zadnji mejni grof Savinjske marke. Gosposčine so se tako utrdile ter so prevzeli toliko grofovskih poslov, da je bilo odslej mejno grofovstvo nepotrebno. Vendar pa je ozemlje bivše Savinjske marke še dalje veljalo za nekako enoto in je o priliki imelo še skupen upravni organ.

Preglednica mejnih grofov Savinjske marke.

Potemtakem so upravljali Celjsko kotlino in sosedno ozemlje sledeči znani mejni grofje:

Pred madžarskim navalom :

Salahon, kot grof marke ob Savi.

Po madžarskem navalu :

Volkunova potomca: *Viljem I.* in *Viljem II.*
(Slednji po materi Hemi iz Svetopolkovega rodu
tudi *Selško-Breški* imenovan)

Ažvinova linija *Selško-Breških*: *Ažvin*, *Starkhand I.* in *Starkhand II.*

Vovbrska linija *Selško-Breških*: *Gunter*.

Vsi ti kot grofje Savinjske marke ali mejni
grofje ob Savinji (marchiones de Souna).

Potomci Ažvinovcev in Vovbrskih ter sodobni posestniki na ozemlju bivše Savinjske marke.

In potomci obeh linij *Selško-Breških*, *Ažvinovcev* in *Vovbrskih*, po ukinitvi Savinjske marke? *Vovbržani*, katerih glavno imetje je bilo na *Koroškem*, so ostali v posesti *Gornjega Celja* do svojega izumrtja leta 1322. *Ažvinovci* so se pri-tajeno umaknili prav na nasprotno stran kotline. Pod novim imenom gospodov *Soneških* so začeli zbirati svoje sile in gospodarsko obkroževati jedro nekdanje marke, *Savinjsko dolino* in *Celje*. Pri-dobivši si trdno gospodarsko osnovo, so začeli segati po političnih ciljih in ustvarjati novo pa samostojnejše državno življenje v *Celjski kotlini* in njeni širši okolici.

Glavni cilj njihovega gospodarskega zavojevanja je bila stara posest njihovih prednikov: imetje *krške cerkve*, ki ga pa ni upravljala sama, ampak ga je izročala v upravo svojim fevdnikom,

svobodnim plemičem in ministerialom, nesvobodnim služiteljem, ki so živeli na viteški način in so sčasoma postali enakopravni z ostalim plemstvom. Med fevdniki nastopajo tudi gospodje Soneški poleg mnogih drugih, Rogaških, Planinskih, Pilštanjskih, Podsredskih, Kraljeviških (Kunšperških) itd., ki so jih prej ali slej nasledili Soneški (deloma že kot gospodje Celjani). Ali še je bilo nekaj posestnikov na našem ozemlju: gospodje Vovbrski so imeli Celje in krške fevde v Šaleški dolini, gospodje Ort koroške vojvodske fevde na prehodu Savinjske doline v Šaleško, bavarski grofje Bogen so bili lastniki Dobrne, ki so jo leta 1147. prodali krški cerkvi, in njihovi sosede, gospodje Vojniški, so imeli bogato posest sredi krškega ozemlja, dočim so Sponheimovci (kot grofje Ptujске marke) in njihovi nasledniki Travniški, Babenberžani in Habsburžani bili lastniki Konjic, Žalca, Laškega, Eppensteinovci povirja Dravinje, oglejski patriarhi pa raztresenih posestev tu in tam, zlasti v gornji Savinjski dolini, in Slovenjgradca, dediščine Andechs-Meranskih. Na vsa ta posestva so imeli Soneški vrsto svojo pozornost: pridobivali so jih deloma neposredno, deloma posredno, potem fevdnikov pravih lastnikov. In z one strani Dobrovlja in Menine ogromno zemljišče Dibolda Kagerja („*Dyebaldus nobilis de Chagere*“), segajoče gori do Ojstrice, Rinke, Olševe in Smrekovca. Leta 1140. ga je podaril benediktinskemu samostanu v Gornjem gradu in deloma (predele ob Dreti) oglejski cerkvi. Tudi tu je prišel podjetni in ženijalni rod Soneških na svoj račun. Ali tudi preko mej Savinjske doline so gospodje Soneški zgodaj posegli: potom krških in oglejskih fevdov jim je šlo to kaj gladko izpod rok.

Sonek v 17. stoletju.

SONEŠKI GOSPODJE.

Dom in rod Soneških gospodov.

Jugozapadno od Braslovč je na vzhodni strani širokega Dobrovlja majhna, proti vzhodu odprta dolinica s samotnim, stožčastim hribom v ozadju. Na njem se vidijo razvaline Soneškega gradu, domačije Soneških gospodov. Malo bolje je samo še ohranjen glavni vhod, jugovzhodni vogel in neki stolp na zapadni strani, vse drugo je čisto propadlo. Še v početku preteklega stoletja je bil grad naseljen, tedaj pa ga je graščak Čokl pl. Ruhetal obsodil k poginu. Gradil si je v ravnini sredi polj gosposki dvorec «Ruhetal» in častitljiva starina je morala dati — kamenje.

Sonek — tudi *Sovnek*, *Žovnek*, *Savinjek* — (*Sonekke*, *Sonhec*, *Sunhek*, *Seunekke*, *Seunek*,

Sewnek) je tvoril staro dedno posest rodu ali alod, skupno s *Scheineckom* in *Liebensteinom*, ki sta se nahajala kje blizu, pa sta izginila brez sledu, ter *Ojstrico*, katere neznatni ostanki se še nahajajo na vrhu strme Krvavice, južno od Št. Jurija pri Taboru.³ H gradovom je pripadalo vse vzhodno pobočje Dobrovlja in del ravnine pod njim; prav tako tudi *Gotovlje* pri Žalcu. Gotovo je bil to že alod mejnih grofov Ažvinovcev. Ob svojem padcu je Starkhand pač izgubil državni urad, mejno grofovstvo, ali ostala mu je privatna rodbinska posest.

Toda od katerega izmed bratov Soneški gospodje izhajajo, če se ve, da je bil Starkhand II brez otrok in Verigand započetnik druge plemiške rodbine? Po vsej priliki od Ulrika, kajti eksistenca četrtega brata, Bernarda, ni dovolj trdno izpričana. O poreklu od Ažvinovcev (in torej od Selsko-Breških) pa ni dvomiti. Govori za to dovolj dejstev: 1. Ažvinovci so kot mejni grofje gotovo imeli alodialno posest v svoji marki in da bi bila na drugem mestu, o tem ni sledu. 2. Nastopajo Soneški kot svobodni plemiči (*nobiles*) v listinah med najodličnejšimi posvetnimi veljaki, takoj za grofi, in enkrat (1262) se štiri bratje naravnost označujejo kot »stari plemenitniki«. 3. Bili so Soneški že rano patroni braslovške župnije in po Braslovčah se imenuje neki Albinus de Frazlau, ki je bil najbrž Alboin, nečak Starkhanda I.

³ Gradovi seveda izpočetka še niso stali. Nastajali so šele polagoma. Sonek se pojavlja prvič leta 1173., Scheineck, Liebenstein in Ojstrica pa leta 1288. O Scheinecku domneva Ign. Orožen, da je stal pri Sv. Nikolaju nad Polzelo, Liebenstein pa je po njem starejše ime za Prebold.

in sin njegovega brata Aribona. 4. Kar je zelo važno, prvi Soneški, Gebhard, se imenuje samo Gebhardus de Soune; nosi torej isti predikat ko prej mejni grofje.

Grb.

Grb Soneških je bil preprost in nerazdeljen trivoglat ščit z dvema povprečnima rdečima progama na belem polju.

Gebhard I.

Imenovani *Gebhard I.* nastopa kot priča v dveh listinah: prva je bila izdana okrog l. 1130. in druga leta 1144.

Leopold I.

Dve leti pozneje (1146) se pojavlja *Leopold I.* (*Liupoldus de Saunia*), tudi kot priča, mogoče prvega brat ali sin.

Gebhard II.

Med letom 1173. in 1253. se često navaja med pričami *Gebhard II. Soneški*, tako leta 1209. v Mariboru, kjer je vojvoda Leopold Avstrijski in Štajerski obnovil in obdaroval kartuzijo v Jurjevem (Jurkloštru), ustanovo krškega škofa Henrika (iz leta 1170.), ali leta 1224. istotam, ko je Leopold izdal več naredb o uporabi pravkar zgrajenega zidanega mostu pri cerkvi sv. Egidija (ki je bila tik nad današnjim Zidanim mostom).

Gebhard se v listinah vseskozi imenuje Gebhardus (nobilis) de Sunek (Suneck, Sonegge, Seunek Sevnek); ta naslov se je odslej držal rodu. Ali enkrat nastopa tudi s priimkom Lemberški (*de Lengenburch*), in sicer v listini, s katero

okrog leta 1235. doživotno zastavlja odvetništvo nad gornjegrajskim samostanom njegovemu opatu, dočim se njegov sin istotam imenuje z običajnim pridevkom Soneški. Iz te listine sledi, da je Gebhard že imel v svoji oblasti krški fevd Lemberg (Lengenburg) pri Dobrni, središče velike posesti,

Sonek v sedanji dobi.

in da je bil odvetnik velikega in bogatega gornjegrajskega samostana. Gotovo izreden položaj, ki prča o njegovi in njegovega rodu odličnosti. Pridevek Lemberški nosijo odslej člani njegovega rodu do konca 13. stoletja, potem pa ne več. V tisti dobi izprememba rodbinskih poimenovanj po različnih gradovih ni bila nič nenavadnega.

Ko je Gebhard umrl, je bil že v visoki starosti, pojav, ki se pri poznejših članih njegovega rodu često ponavlja.

Konrad I. in Leopold II.

Gebhard II. je imel dva sinova: *Konrada I.* in *Leopolda II.* Oba sta se udeležila znamenitega turnirja, ki ga je leta 1224. v Brežah priredil potujoči «minnesänger» Ulrik Lichtensteinski. V svoji pesnitvi o turnirjih pravi, da je obadva premagal. Očetov naslednik je bil Konrad, ki se navaja v listinah že izza leta 1202., deloma skupaj z očetom. Često ga najdemo v spremstvu oglejskega patriarha, tako l. 1231. in 1247. v patriarhovi «vili» v Rečici (v Gornji Savinjski dolini): prvič je patriarh na priprošnjo gornjegrajskega opata Adalberta pomilostil brata Lenarta in Ivana iz Vologa (ob Dreti), ki sta bila vdrla v samostan, v njem ropala in zaslužila smrt, toda le pod pogojem, da gresta preko morja Bogu služiti; drugič pa je obdaroval z desetino žičko kartuzijo. Konrad pa je bil tudi sam deležen patriarhove milosti: leta 1237. mu je podelil patronat nad braslovško župnijo, katere župnik Konrad je bil tedaj dekan, in sicer ker so priče dokazale, da ima nanj pravo. Ob sklonu svojega življenja (1241) je dobil od njega še fevde na Kranjskem: pri Poljanah na Dolenjskem, pri Ribnici in Motniku.

Ali Konrad se nam kaže tudi s čisto posebne, zanimive strani. Najbrž je on tisti pesnik «minnesänger» Konrad Soneški iz Koroške, katerega tri pesmi so še ohranjene. V eni izmed njih govori o lepoti in ljubkem smehu ženske, ki ga je navdala s hrepenenjem, v dveh pa toži o nesrečni ljubezni po vzoru viteških pesnikov tedanje dobe.

Poročen je bil Konrad z imenom nepoznano hčerjo Ulrika Peckaškega, od leta 1237. grofa Pfannberškega, ki je bil tudi potomec stranske (tretje) veje starodavnega debla Selško - Breških. Umrl je med letom 1241. in 1255.

Konradovi otroci: Gebhard III., Konrad II., Leopold III., Ulrik I., Zofija, Ana.

Konrad I. je zapustil sinove: *Gebharda III., Konrada II., Leopolda III. in Ulrika I.* ter hčeri *Zofijo in Ano*. Gebhard III. je imel za ženo Elizabeto, ki je bila po vsej priliki v direktnem ali indirektnem sorodstvu z gospodi Ort. Konrad II., ki je zgodaj umrl, je ostal morda neoženjen, dočim sta Leopold III. in Ulrik I. poročila vsak po eno hčer Ulrika II., predzadnjega grofa Vovbrskega in njegove žene Neže, vdove umrlega koroškega vojvoda Ulrika III. Sponheimovskega in hčere Babenberžanke Jere in Hermana Badenškega, Marjeto in Katarino. S tem je bila v žilah Soneških pojačena kri Selško - Breških in pomešana s krvjo Babenberžanov. Tudi sestri Zofija in Ana sta sklenili važni zakonski zvezi: prva s Friderikom Ptujskim, druga z Seifriedom Marenberškim. Oče in otroci so tako s svojimi zakoni ustvarili najbližjo rodbinsko zvezo z zelo vplivnimi rodbinami tedanje dobe: s Peckach-Pfannberškimi, Vovbrskimi, Ptujskimi, Marenberškimi.⁴ Sijajni izgledi za bodočnost.

⁴ Eden izmed bratov — morda Ulrik v prvem zakonu — je bil najbrž poročen z neko potomkinjo leta 1251. izumrle starejše linije Planinsko - Podsredskih, ki se javlja (leta 1265) kot »gospa Lemberška«.

Ob razmeroma zgodnji očetovi smrti so bili vsi otroci mladoletni, še leta 1255. nastopa prvo-rojenec Gebhard III. v svojem in svojih bratov imenu kot edini polnoletni član rodbine. Leta 1262. sta bila polnoletna že tudi najmlajša dva, drugega brata Konrada II. pa tedaj že ni bilo več med živimi.

*Bratje Gebhard III., Leopold III. in
Ulrik I. kot gospodarji.*

Trije bratje nastopajo v vsakem, zlasti pa v gospodarskem oziru silno smotreno. Razdajali niso veliko: le leta 1262. so podarili žičkemu samostanu pet kmetij v vasi, katere župan se je imenoval Luba in ki je bila v bližini samostanske vasi Jarmovec (*Srennowiz*) pri Dramljah, in eno nad potokom Ložnico pri Žalcu, kjer so imeli v posesti Gotovlje; to so storili v dušni blagor umrlega brata Konrada in v svoje ter svojih staršev zveličanje. In Gebhard je leta 1261. podelil hospitalu sv. Antona v Tuhinjski dolini neko gorsko pravico („*quoddam ius montanum*“), leta 1276. je pa dal bratom Jamskim (*de Antro*), kastelanom kamniškim, štiri kmetije v Tuhinju in bližnji Loki, ali ne v last, ampak v fevd, kar je dokaz o gospodarski in socialni moči Soneških gospodov. Na drugi strani so pa leta 1262. dobili bogato dediščino gospodov Ort, koroški vojvodski fevd, ležeč ob Gori Oljki, okrog Št. Andraža, Rečice in Paške vasi, dočim je gornjegrajski samostan dobil od nje nekaj kmetij.

Bržčas istega leta (1262) so si bratje posest razdelili, ali ne da bi pri tem pozabili misliti na moč in bodočnost svojega rodu. O tem priča rodbinska pogodba, sklenjena med brati 14. maja

1262 na Lembergu. Pogodba določa: Bratje so si v slučaju, da nimajo zakonitih moških ali ženskih potomcev, medsebojni dediči vse in kakršnekoli zapuščine. Preživeli izplačajo cerkvi, kjer je umrli pokopan, za zadušnice 100 mark⁵ penezov ali odgovarjajoč vrednostni predmet še tekom leta smrti, ali ne več in ne manj. S podedovano gotovino lahko preživeli prosto razpolagajo, ali podedovanega posestva ne smejo obremenjevati. Od posestva tudi ne sme nobeden dati svoji bodoči ženi (mlajša dva sta bila še samska) za poročno darilo več ko 100 mark običajnega denarja. Ako bi preminuli umrl na tako oddaljenem kraju, da bi bilo preživelim brez velikih stroškov težko tjakaj priti, tedaj naj se gornjih 100 mark razdeli, kakor sledi: gornjegrajskemu samostanu njih 50, jurjevskemu, žičkemu in studeniškemu samostanu ter braslovški in ponikvanski župniji po 10 mark. Le če bi (edini) preživeli brez dedičev pričakoval smrt, tedaj lahko na smrtni postelji, ali kadar se mu poljubi, obdaruje cerkve, samostane in duhovne osebe s svojim lastnim in od bratov podedovanim dednim imetjem po svobodnem razsodku «v blagor naših in vseh naših prednikov duš». Bratje so proglasili tudi svoje zakonite otroke za medsebojne dediče ter so vse to s prisego potrdili.⁶ — Same določbe, ki močno omejujejo razpolaganje z deležem posameznega člana rodu. V takem slučaju je bilo vedno treba sporazumnega sklepa; z drugimi

⁵ 1 marka (srebra) = 1 funt = 8 silingov = 240 penezov (pfenigov); 1 penez = 15 (predvojnih) para.

⁶ Ohranjena je sicer samo pogodba med mlajšima dvema bratoma (Leopoldom in Ulrikom), ali brezdvomno je sklenil z njima slično pogodbo tu starejši brat (Gebhard).

besedami: delitev je bila samo praktična, imetje pa je ostalo skupna rodbinska last.

Da-li so si bratje tedaj definitivno razdelili posest, ali pa je prišlo do poznejših izprememb, je nedognano. Vsaj kar se tiče najstarejšega, Gebharda, si je težko misliti, da bi se bil že tedaj, v najboljših moških letih, odrekel starešinstvu. Storil je to morda šele v sedemdesetih ali osemdesetih letih, in sicer na korist drugemu bratu, Leopoldu, ki nastopa kot gospodar stare rodbinske posesti Soneka, Scheinecka, Ojstrice in Liebensteina, s katero je bil gotovo združen majorat (starešinstvo). Najmlajši brat, Ulrik, se naziva že izza leta 1264. Lemberški, kar priča, da je bil njegov delež ta veliki krški fevd. Gebhard, ki je bil brez otrok ter je vodil zelo burno življenje, je bil najbrž odškodovan z denarjem ter je prejel kranjska posestva in Gotovlje, kjer je menda imel v gradu kapelo in posebnega kapelana (gospoda Hugona).

Sovražno razmerje Soneških bratov do gornjegrajskega samostana.

Napram cerkvi bratje niso bili baš vljudni. Dedovali so odvetništvo nad gornjegrajskim samostanom, ali prizadeli so mu sto jadov. Že leta 1255. se je vršila v Marijini cerkvi v Braslovčah tozadevna razprava, ki jo je vodil škof Oton iz istrske Pedene, opolnomočenec patriarhov. Opat je obdolževal starešino Soneških, Gebharda, da je plenil in pustošil samostanska posestva, da je ubil dva izmed samostanskih, ki sta se postavila v bran, mnogim drugim pa močno poškodoval ude in ušesa. Storjena škoda da

znaša 500 mark penězov. Gebhard je krivico priznal in je sklenil v svojem in svojih (še mladoletnih) bratov imenu poravnavo. Vrača tri protipravno si prilaščena posestva. V sporu glede Dobrovlja pristane na to, da naj bo meja razvodnica te gore: proti Gornjemu gradu nagnjena stran naj bo samostanska, nasprotna pa njegova. Za odškodnino plača 20 mark penězov in obljublja jo tudi za kakršnokoli v bodočnosti storjeno škodo. Poravnavi se je pridružila določba o ustanovnih mašah: za očetom naj se obhaja vsako leto na praznik sv. Cecilije (22. novembra); v ta namen naj dobiva samostan ob tej priliki škaaf pšenice, tovor (dva sodčka) vina in eno svinjo, da bi se mogel konvent (meniški zbor) veseliti in da bi s tem večjo pobožnostjo obhajali smrti dan pokojnega odvetnika. Za praznovanje obletnice pokojni materi obljublja Soneški, da bo poravnal pogrebne stroške in dal 6 mark penězov za nakup svilene rute, čim bo razdeljena materina ostalina. Z ozirom na dušni blagor sebe, svojih bratov, svojega očeta in svoje matere ter prednikov, ki so v Gornjem gradu pokopani, hoče brez vsake zlonamernosti ščititi opata, samostanske brate in ljudi ter posestva, ki jih ima samostan v Savinjski dolini ter v Marki (to je na Dolenjskem), kakor se to spodobi za dobrega odvetnika, ne da bi jemal več, kakor je svoječasno odredil njegov pokojni oče v sporazumu s svojimi odličnejšimi vazali in ministeriali.

Gebhard in bratje pa tudi poslej niso dali samostanu miru, zato so leta 1261, gotovo po pravdoreku oglejskega patriarha, izgubili odvetništvo nad njim. Prešlo je najprej (1261) na gospose Ptujске, potem (1286) na grofe Vovbrske

in končno (1322) na Ulrika Pfannberskega. Šele leta 1326. se je povrnilo stari rodbini Soneških, tedaj že Celjskih, ki so ga pa leta 1352. deloma odstopili samostanskemu vodstvu samemu. Devet let pozneje (1361) so ga dobili Habsburžani; ti so ga po enajstih letih (1372) vrnili Celjanom, ki ga odslej niso več dali iz rok.

Bratje so torej odvetništvo izgubili in so zdaj na samostan še silneje pritiskali. Sam Leopold, novi starešina rodu, priznava leta 1278., da je napravil samostanu za 600 mark penězov škode. Da bi jo povrnil, v ta namen odstopa samostanu patronatske pravice nad Braslovčami, «nadejajoč se, da mu Bog prizanese pri poslednji sodbi.» Odhajal je namreč na vojno. Ali prišel je zdrav domov in ni držal besede. Šele v poslednji volji (umrl je leta 1286.) je ženi Marjeti naročil, naj obljubo izvrši. Storila je to še istega leta. S pristankom svojega svaka Ulrika, novega starešine rodu, je darovala samostanu patronat in še nekaj desetine ter se odrekla pravu na dvor v Rakovljah pri Braslovčah.

Zdaj pa Gebhard ni maral pristati in Ulrik tudi ni držal besede; za vsako odtujitev posesti je pa bila potrebna soglasnost vseh. Šele ko se je Gebhardu bližala smrt, je v Gotovljah l. 1291. dal svoje pritrdilo, «radi mnogih poškodb in žaljenj, ki jih je po krivici zadal samostanu in njegovim ljudem ter jih z ničimer ni popravil.» Zato si je pridobil v samostanu večno prebivališče, prav kakor prej brat Leopold in ostali predniki.

Ulrik pa je ostal trdovraten in sovražen Gornjemu gradu; Braslovč ni izročil,⁷ niti za ceno

⁷ To je storil šele Ulrikov sin Friderik leta 1228.

pogreba ne — rajši je šel počivat v Žiče, kjer je že več ko petdeset let (izza 1262) spaval brat Konrad. V mladostni burji bratje tudi Žičam niso popolnoma prizanesli, ali ko so Konrada pokopali, so samostan obdarovali in ga odslej pustili v miru.

Soneški bratje in politični dogodki.

Za življenja treh bratov so se odigravali važni politični dogodki. Leta 1246. je umrl zadnji Babenberžan Friderik II. Bojeviti, vojvoda Avstrije in Štajerske. Avstrijo je dobil češki kralj Přemysl Otakar II., Štajersko ogrski Bela IV. Ali že l. 1260. jo je moral odstopiti Otakarju. S tem je mejila oblast mogočnega češkega kralja na Savinjsko dolino in imela je v njej nekaj posestev (Žalec, Laško). Še devet let, in Otakar je leta 1269. po smrti zadnjega Spoheimovca po pogodbi, sklenjeni leto dni poprej v Podčbradih, postal tudi gospodar Koroške in z njo združene Kranjske ter Savinjske doline. Ustavljal pa se je brat pokojnega vojvode, oglejski patriarh Filip. Visoka duhovščina in plemstvo je stalo na strani Otakarjevi; brez dvoma tudi bratje Soneški. L. 1270. je prišel kralj z vojsko pred Slovenjgradec, ga vzel kot dosedanji oglejski fevd koroških vojvod v posest ter se podal nato preko Savinjske doline na Kranjsko. Savinjsko dolino je podredil kranjskemu deželnemu glavarju Ulriku Habsburškemu, dal pa ji je posebnega deželnega sodnika v osebi Hartnida Gutensteinskega.

Otakarjeva vlada je bila stroga in pravična, plemstvu ni prijala. Pridružilo se je zato novemu nemškemu kralju Rudolfu Habsburškemu, ki je zahteval, da Otakar vrne pridobljene dežele.

Med kolovodji plemiškega upora so bili tudi sorodniki Soneških: gospodje Pfannberški, Vovbrski, Ptujski in Marenberški, ali da bi bili Soneški vmes, o tem ni čuti. Bili so v političnem postopanju preveč premišljeni in bržčas so tudi spoštovali češkega kralja. Šele druge vojne (1278) se je udeležil eden izmed bratov, Leopold, ki je pred odhodom (kakor je že omenjeno) odstopil gornjegrajskemu samostanu braslovški patronat, ali v dotični listini pravi, da gre z vojsko «slavnega» kralja Rudolfa v boj proti «silnemu in odličnemu» kralju Otakarju. Vrnil se je, kakor vemo. Osem let nato (1286) je brez otrok umrl.

Ulrik I. sam in politični dogodki.

Najmlajši izmed bratov, Ulrik, je prevzel starešinstvo. Leopoldova vdova Marjeta mu je dve leti po moževi smrti (1288) izročila rodbinsko posest, gradove Sonek, Scheinek, Ojstrico in Liebenstein, ter se nato drugič poročila z grofom Ulrikom Pfannberškim. Gebhard, zlomljen od življenja, se je s tem gotovo strinjal. Le malo se čuje o njem. Ako morda ni on tisti Gebhard, ki se je leta 1281. na razbojniški način polastil krškega gradu Rifnika pri Št. Juriju pa ga je na zahtevo in vsled obsodbe samega kralja Rudolfa moral vrniti. Umrl je leta 1291., kakor vemo. Ulrik pa je zdaj sam vodil čolnič Soneških sredi burnih političnih viharjev. In čimdalje sigurneje je plul.

Kralj Rudolf je izročil Avstrijo in Štajersko svojemu sinu Albrehtu (1282 in 1283), Koroško pa zavezniku Majnhardu Goriškemu (1286), kateremu je zastavil tudi Kranjsko. Ali vlada

Albrehtova in Majnhardova ni prijala razvajanemu plemstvu, zato se je uprlo (v letih 1291. do 1293.). Glavno vlogo v uporu sta igrala Soneškega tast Ulrik Vovbrski in svak Ulrik IV. Pfannberški. Previdni Ulrik Soneški je kljub temu ostal samo gledalec burnih dogodkov, ki so se končali ugodno za oba deželna kneza. Zato ga pa vidimo l. 1306. v spremstvu Majnhardovega sina in naslednika Henrika v Pragi, kjer se je vojvoda poročil z Ano, sestro zadnjega Přemysloviča Vaclava III. Sredi velikih svečanosti je imel Ulrik priliko, opazovati življenje cvetočega mesta. Vračal se je s Henrikom skozi Bavarsko, kar je kazalo na nastajajočo napetost med Habsburžani in Majnhardovci. Po smrti Vaclava III. (1306) in njegovega naslednika Rudolfa, najstarejšega sina Albrehtovega (1307), je prišlo do preloma. Henrik je bil namreč izvoljen za češkega kralja, Habsburžani pa so hoteli obdržati krono kraljestva. Vojska štajerskega deželnega glavarja Ulrika Walseejskega, solnograškega nadškofa Konrada in Friderika Vovbrskega, svaka Ulrika Soneškega, je udarila na Koroško in goriški grof Henrik ter Majnhard Ortenburški sta zasedla Kranjsko. Zdaj je stopil tudi Ulrik Soneški iz rezerve; postavil se je na habsburško stran. Skupno s Friderikom Vovbrskim in oglejskim patriarhom Otonom je (v jeseni in pozimi leta 1307.) zadaval težke udarce Henrikovemu glavarju Savinjske doline Hugonu Tauferškemu in njegovemu zavezniku gornjegrajskemu opatu Wulfingu. Hugon Tauferški je bil pregnan, opata pa so odpeljali ter ga spravili v dominikanski samostan v Pliberku na Koroškem. Ulrik se je gotovo odločno udeleževal borbe, kajti ko je prišel spomladi leta 1308. na bojišče Albrehtov

sin Friderik, mu je izročil v varstvo (in kot zastavo za vojne stroške) «vse gradove in vsa mesta, ki si jih je osvojil, ter se nato vrnil v Gradec.»⁸

Kmalu je prišel v Gradec tudi Ulrik. Tu je bila namreč (22. aprila 1308) izdana znamenita listina, iz katere izvemo, da je Ulrik «prostovoljno in neprisiljeno» izročil Frideriku gradove Sonek, Ojstrico, Scheineck in Liebenstein, svojo rodbinsko posest, ter jih prejel nazaj kot pravi fevd. Obljubil je ob tej priliki zvestobo kralju Albrehtu, vojvodi Frideriku, njegovim bratom in vsem njihovim potomcem. To je prva fevdna pogodba, sklenjena med Soneškimi in Habsburžani, ki so se po zavojevanju smatrali za stalne gospodarje Savinjske doline. Ulrika so najbrž imenovali njenim glavarjem, kajti leta 1310. mu Friderik naroča, naj štiti žički samostan, njega posestva in prebivalce. Leta 1311. je bilo tudi pogodbenim potom odločeno, da naj pripada Savinjska dolina (s Slovenjo Bistrico) Štajerski in ne več Koroški (oziroma Kranjski) kakor doslej. Henrik Koroški je bil medtem (1310) že izgubil češko krono.

Ulrik I. kot gospodar, njegova rodbina.

Ulrik pa je tudi pridno skrbel za povzdigo gospodarske moči svojega rodu. Leta 1307. se je v Mariboru poravnal s svojim nečakom Ulrikom Marenberškim in njegovo ženo Vandulo. Marenberški in njegova žena sta se odrekla Lembergu, na katerega sta imela narok po že umrli moževi materi Ani Soneški, nadalje fevdom in

⁸ Vojvoda Friderik je pozneje (leta 1314.) zastavil Ulriku tudi neke naturalne dohodke v Slovenji Bistrici in na drugem (levem) bregu Drave.

rodbinski lasti, ki jih je kupil njegov oče od Gebharda III. Soneškega (v okolici Lemberga in ob Dravinji), od Henrika Freudenberškega in Valterja Ljutomerskega. Ulrik Soneški je pa plačal visoko vsoto 450 mark srebra, kar priča o veliki vrednosti imenovanih posestev. Tudi od nekega Hugona Tifenskega (von Teuffen) je kupil Ulrik neka posestva, ki jih je s svojo dedno rodbinsko posestjo leta 1308. izročil Habsburžanom in prejel nazaj kot fevd. On je pa tudi prvi izmed Soneških, ki si je pridobil posest v vzhodnem delu nekdanje marke, med Savinjo in Sotlo. Leta 1301. je kupil krški fevd Rogatec (grad) za 700 mark tehtanega srebra. Prodal mu ga je Oton II., sin znanega potujočega viteškega pevca Ulrika Lichtensteinskega, s privoljenjem svojih sinov Otona III. in Rudolfa I. V roke Lichtensteinskih je bil prešel Rogatec malo prej, in sicer vsled izumrtja starih gospodov Rogaških. Krški škof je podpisal fevdno pogodbo leta 1304. Leto poprej (1303) pa mu je prepustil Ulrik IV. Pfannberški oglejsko fevdno desetino v pražupnijah sv. Križa in Ponikve. Oglejski patriarh mu jo je podelil sledečega leta v Huminu na Furlanskem «z robom patriarhovskega plašča». To so bile prve postojanke na tem ozemlju. Zadnji znani njegov uspeh na gospodarskem polju je bila pridobitev 30 kmetij v Kotljah, jugovzhodno od Guštanja na Koroškem. Kupil jih je leta 1314. za 30 mark srebra od bratov «Sunnelberških». S tem si je pridobil prvo postojanko na Koroškem, v bližini Slovenjgradca, oglejskega fevda, nahajajočega se tedaj v posesti koroških vojvod.

Ulrik Soneški je umrl med letom 1314. in 1318. Pokopati se je dal v Žičah, ki jih je v ta namen skromno obdaroval. Poklonil jim je deset

kmetij, osem v Dramljah pri potoku (Drämning) in dve v Tišovi («Dieschaw») v bližini Žič. Isto prebivališče si je izbrala tudi njegova žena Katarina. Ob njeni smrti je prejel samostan drugih deset kmetij v Kobleku («Cekluk») pri Vojniku in na Paki v Šaleški dolini. Katarina je bila mnogo mlajša od svojega moža, ali umrla je tudi ona pred letom 1318., zapustivši mladoletnega sina edinca *Friderika* in mladoletno hčer *Ano* (vendar je negotovo, da li ni bilo več hčera). Varuh otrokoma je bil njun stric Herman Vovbrski (brat in naslednik Friderikov), ki je leta 1318. zeročil svojo nečakinjo «devico» *Ano* z Rudolfom Lichtensteinskim, mlajšim vnukom pesnikovim. Za doto ji je dal 100 mark srebra, prav toliko, kolikor dopušča pogodba iz leta 1262.

Rod gospodov Soneških in Lemberških.

Gebhard I. (javlja se od 1130—1144), Leopold I. (javlja se 1146)

Gebhard II. (javlja se od 1173—1237)

Konrad I. (javlja se 1222—1241) Leopold II. (1224)

žena iz rodbine
Pecksch-Pfannberških

Gebhard III. (javlja se od 1255—1291). žena Elizabeta	Konrad II. († 1262)	Ulrik (javlja se 1255—1314), 1. žena morebiti iz rodu Pod- sredskih, 2. žena Katarina Vovbrska	Leopold III. († 1286) žena Marjeta Vovbrska	Sofija mož Friderik Ptujski	Ana mož Sel- fried Ma- ren- berški
--	------------------------	--	---	--------------------------------------	--

Friderik (1318 še mladoleten, † 1360 kot grof Celjski)	Ana ženin Rudolf Lichtensteinski
--	-------------------------------------

NAJVEČJA GOSPODARSKA AKTIVNOST RODU IN PRIDOBITEV GROFOVSTVA.

Pridobitev Celja.

Kmalu potem ko je *Friderik Soneški* postal polnoleten, se je izvršil za njegov rod velepomemben dogodek: z njegovim (mlajšim) stricem Hermanom je izumrl rod grofov Vovbrskih. Od njegove ogromne dediščine je bilo treba izplačati ženi umrlega *Elizabeti Goriški* 400 mark srebra, dočim je vse ostalo pripadalo trem dedičem: najstarejši sestri umrlega *Elizabeti*, poročeni grofici *Hohenlohe*, grofu *Ulriku IV. Pfannberškemu*, sinu *Marjete*, že umrle srednje sestre pokojnika iz njenega drugega zakona, *Frideriku Soneškemu*, sinu *Katarine*, že tudi umrle najmlajše sestre pokojnika. Delitvena pogodba na žalost ni ohranjena. Vendar je znano, da je v glavnem dobila *Elizabeta* posestva ob *Muri* in *Murici*, *Dravograd* in *Smernik* pri *Lučanah*, *Pfannberški* na *Koroškem* in *Friderik* v *Savinjski* in *Šaleški dolini* ter na *Kranjskem*.

Ali *Friderik* izprva ni dobil vseh posestev na jugu. Izmed večjih je vsekakor brez težkoč postal gospodar *Mozirja* in *Šoštanja*, ne pa tudi *Celja*, ki sta ga 30. januarja 1323 zastavila pokojnikova vdova *Elizabeta Goriška* in *Ulrik IV. Pfannberški* deželnemu maršalu koroškemu *Konradu Affensteinskemu* za 500 mark srebra, in sicer pravo dedno gosposčino *Celje*, t. j. grad, trg, stolp v trgu, v njem bivajoče plemenitnike z moštvom, tržane in trško posest.⁹ Zastava se prične o

⁹ Listina izrečno govori o celotni gosposčini in ne o polovični, kakor se splošno trdi. To se tudi najbolj ujema s poravnavo od 27. sept. 1331 in s pogodbo od 28. febr. 1333.

sv. Juriju istega leta (24. aprila) in traja tri leta. Tekom te dobe lahko Elizabeta in Ulrik zastavljeno posest odkupita, ne smeta je pa med tem odtujiti ali znova zastaviti. Elizabeta bržčas še ni bila dobila svoje vdovnine, ki se ji je izplačala zdaj iz zastavnine, sicer bi ne bila mogla priti v pogodbo, ker prava dedinja ni bila; in Konrad Auffenberški je morda tudi imel kake terjatve pri Vovbrskih.

Ulrika Soneškega pa ne najdemo pri tej pogodbi, čeravno je imel na posesti Celja največji interes. Moral si jo je končno dobiti. Gotovo se je v ta namen pogajal z Ulrikom Pfannberškim, da po preteku triletno zastavne dobe (t. j. 24. apr. l. 1326) njemu izroči ali zastavi gosposčino Celje. Konrad Auffensteinski pa je ni maral dati iz rok in zato je prišlo do vojne med njima (1327 do 1331). Konradu se je pridružil sin kranjskega deželnega glavarja, grof Herman Ortenburški, dočim si je Friderik Soneški znal pridobiti na svojo stran štajerskega deželnega glavarja *Ulrika Walsejskega* in njegova dva brata. Poročil se je z njihovo mlajšo sestro Dimuto in tekom vojne (29. decembra 1330) sklenil z njimi važno pogodbo: za visoko vsoto 8000 mark srebra jim je proti pravu odkupitve zastavil svoje glavne gradove: *Sonek, Ojstrico, Lemberg, Rogatec, Šoštanj, Mozirje, Kostrivnico* in *Smlednik*.¹⁰ Friderik si je gotovo hotel pridobiti za bojevanje potreben denar, obenem pa tesneje prikleniti nase in na vojno

¹⁰ Izmed teh gradov spadata Mozirje in Šoštanj med vovbrske pridobitve, Sonek, Ojstrica med staro dedno posest, Lemberg je star fevd, Rogatec, Kostrivnica in Smlednik so novejšje pridobitve.

svoje svake Walseejce. Izgleda, da pa gradov sploh ni izročal, ker ni nikakega poročila o tem.

Vojvoda Henrik Koroški je že leta 1328. skušal posredovati, prav tako vojvoda Albreht II. Avstrijsko - Štajerski februarja 1331, ali zaenkrat brezuspešno. Šele 27. septembra 1331 so opolno-močenci avstrijsko-štajerskega vojvode Otona sporedovali poravnavo. Konrad Auffensteinski je odstopil polovico gosposčine Celje svojemu dosedanjemu protivniku Frideriku Soneškemu za 250 mark srebra, drugo polovico je pa še obdržal. Podložniki, ki so bili na strani Auffensteinskega, pa so zdaj prišli pod Soneškega, so bili po pogodbi prosti vsake kazni.

Ali Frideriku nikakor ni bila po volji deljena posest tako važnega gradu in tolikšne gosposčine. Zato se je požuril s pridobitvijo še druge polovice. Pri tem so mu bržčas koristile tudi denarne zadrege, v katerih se je nahajal Konrad Auffensteinski. Že 28. februarja 1333 je slednji pristal na pogodbo, s katero je Frideriku Soneškemu odstopil še drugo polovico Celja (gradu in gosposčine); dobil je v zameno 200 mark srebra in polovico gosposčine v Guštanju v Mežiški dolini na Koroškem. Pod kakimi pogoji se je Friderik pogodil s pravim dosedanjim lastnikom, Ulrikom Pfannberškim, ni znano, ali gotovo dejstvo je, da izza leta 1333. nastopa on kot edini gospodar Celja.

Odslej je bilo Gornje Celje središče Friderikove posesti in *gospodje Soneški* so bili odslej *gospodje Celjski*. Svoj dosedanji grb so zamenjali z grbom svojih celjskih prednikov, grofov Vovbrskih, ali bolje, dopolnili so ga z njim, kajti na pečatih navadno nastopa kombinacija obeh.

Tudi pesnik Suchenwirt jih, govoreč o grbu in šlemu, skupno opisuje. Prvi mu je bogato lesketajoč se rubinast ščit, na njem se nahajata dve progji, beli kot bisernina.¹¹ Ščit drugega grba je moder kakor nebo, na njem se leskečejo tri zvezde liki zlato; dve se nahajata v isti višini in tretja je nižje. Na šlemu pa nosijo gospodje soneško-celjskega rodu petelinja peresa sobolje barve, z belim nojevim peresom na sredi.

Friderik kot gospodar, pridobitev novih, obširnih posestev.

Medtem in pozneje je pa Friderik zbiral novo posest tudi drugod. Ali zelo pomembno je, da jo je dobival za denar. Najčešče je prejemal posestva v zastavo. Pogosto je tudi nanje posojeval in ker posestnik posojene vsote navadno ni mogel vrniti, je odstopil posest. Tu in tam je pa tudi nakupoval. Bila je tedaj doba, ko je bilo v šele razvijajočem se denarnem gospodarstvu denarnih sredstev zelo malo, zato se moramo upravičuditi, odkod Frideriku toliko denarja. Včasih si je sicer moral izposoditi kako vsoto pri finančnikih tedanjega časa, pri židih iz Celja, Maribora, Ptuja in Ljubljane ter pri nekaterih drugih privatnikih. Ali to je bilo le v nekaterih nujnih slučajih. Sicer je pa vedno brez težave vrnil svoj dolg, dočim slišimo o drugih plemičih, da so radi visoke obrestne mere večinoma propadli, čim so se dali židom v roke. Češče kakor dolžnik nastopa Friderik kot upnik (tudi napram židom) ali

¹¹ Drugod se govori o belem (srebrnem) polju z rdečima progama.

kot porok, poroštvo pa mu je rado prineslo grad ali drugo posest.

Na vse strani je segalo njegovo gospodarsko prizadevanje. Zlasti bogat je bil uspeh v vzhodnem delu nekdanje Savinjske marke, med Savinjo in Sotlo. Tu je že leta 1322. kupil od Friderika Podredskega in njegove žene Ane, ki je bila iz rodu grofov Sternberskih, *Kostrivnico* pri Planini. Dal je za to gospoščino 20 mark penězov in 40 mark srebra. Krški škof je kot fevdni gospod pristal na izpremembo posesti. Ista grofica Ana mu je deset let pozneje (1332) prodala še dve kmetiji v bližnji *Zibiki*.

Kmalu nato je Friderik postal gospodar močnega, na strmi skali ležečega gradu nad *Planino*, čigar posestniki so bili po izumrtju starejše linije izza srede 13. stoletja mlajši gospodje Planinski, stranska linija Ostrovharjev. Njej sta pripadala brata Ulrik in Henrik, ki sta posedovala vsak polovico gospoščine. Starejši, Ulrik, je s pristrankom svoje žene in svojega brata zastavil Frideriku leta 1339. svoj del za 700 mark graških penězov na dve leti. Ker vsote ni mogel vrniti, je ostala zastavljena polovica graščinske gospoščine upniku. Krški škof Konrad je na zborovanju svojih vazalov v Vitanju zastonj posredoval. Moč

Grb Celjanov
(nahaja se v celjskem muzeju).:

je veljala več ko papirno pravo. Friderik je obdržal pridobljeno posest. Še več: nekaj let pozneje (1345) je sklenil z mlajšim obeh bratov pogodbo, ki mu je po njegovi in njegove žene smrti zasigurala posest tudi druge polovice Planine, in krški škof je zdaj soglašal.

Približno istočasno je postala Friderikova tudi vzhodno od Planine ob Bistrici ležeča *Podsreda*, ki je bila po izumrtju (pravkar imenovane) starejše linije Planinskih, skupne posestnice obeh gradov, prešla na mlajšo, bržčas tudi ostrovrharsko linijo Podsredskih. Z (malo prej navedenim) Friderikom Podsredskim je izumrl njegov rod in dediči so postali Herman iz Račja pri Pragerskem in trije bratje s »Sperenberga«, gradu, ležečega nekje med Podsredo in Sevnico. Vsi štirje so potrebovali denarja. Friderik ga je imel. Gospodu iz Račja je dal za njegov del 600 mark srebra, onim trem pa skupaj 450 mark (leta 1338. oziroma 1339.), kar vsekakor priča o velikosti gosposčine, kajti denar je imel tedaj veliko vrednost.

Tudi sam »Sperenberg« je prišel v roke denarnega Celjana; 202¹/₂ marke graških penězov je odštél. Od gospodov Kozjanskih je pa dobil vsled zamenjave več posestev pri bližnjih *Bučah*.

S tem se je bil Friderik zelo približal solnograški posesti v *Brežicah*, davnemu darilu pobožne Heme. In res mu je tudi nadškof podelil nekaj svojih posestev.

Z druge strani je zaokrožil svojo posest v okolici *Rogatca*: tu sta mu Herman Dobrunjski in njegova žena prodala svojo desetino (1341) in Rudolf Ranseboltski se je s svojo ženo obvezal, da hiše, ki jo je imel po Hermanu Do-

brunjskem, ne bo nikomur drugemu prodal ali zastavil kakor Frideriku Celjskemu

Pa tudi v vinorodnih *Ljutomerskih goricah* si je kupil vinograd (1353). V njem je raslo sloveče vino, s katerim je njegov sin Herman I. na povratku z bojnega pohoda v deželo poganskih Prusov gostil imenitno in številno gospodo.

Bliže Celja je bil grad *Zbelovo* pri Poljčanah, čigar gospodar Rudolf Zbelovski se je leta 1336. podredil Celjanu kot vazal. Še bliže *Prežin* pri Št. Juriju, katerega en del je kupil od Eberharda Prežinskega (1341) in drugega od dveh bratov Rifniških, Eberhardovih sosesstnikov (1344). Skupna kupna vsota 1000 mark graških penězov priča o velikosti gradn in gosposčine. Fevdni gospod krški škof Konrad je dal svoj pristanek. Friderik pa je postal gospodar tudi samega *Rifnika* pri Št. Juriju, kajti leta 1347. čujemo, da ga je izročil za osem let v upravo zvestemu Rudolfu «Soneškemu» (doslej kastelanu na soneškem gradu).

Istemu Rudolfu «Soneškemu» je podelil Friderik pet let pozneje (1352) tisti *stolp v Celju*, «ki je bil poprej last Zbelovskega» in vrhu tega še *pet dvorov* v celjskem trgu ter vas Poljčane. Potemtakem si je Friderik v svojem trgu že zgodaj pridobil znatno posest. Sicer ga je tudi dal ograditi s prstenim nasipom.

Skoraj enake važnosti so pridobitve v *Šaleški dolini*. Ze leta 1335. mu je krški škof Lovrenc podelil grad *Gorico* pri Velenju in leto dni pozneje (1336) bližnji, mogočni *Šalek*. Še istega leta (1336) mu je šentpavelski samostan prepustil sosednji *Forchteneck*, in dve leti pozneje (1338) je kupil od dveh bratov Horneških gradič *Turn*, ležeč na severni strani doline. Še dve leti

in Friderik je bil tudi posestnik mogočnega gradu *Soteske* (Helfenberg) z veliko gosposčino, razprostirajočo se južno od Šaleške doline in severno od Ponikve. Slednjo posest je dobil od krškega škofa Konrada (1340). Nekatera izmed teh posestev (Šalek, Forchteneck, Turn) so bila poprej v posesti Vovbrskih in so kot krški fevdi prišla nekoliko pozno v roke pravega dediča.

Okrepil je svoj položaj tudi v *Zadrečki dolini*, v sosesčini gornjegrajskega samostana, ki mu je bila izza leta 1326. tudi odvetnik. Od vedno nemirnih bratov Vrbovskih, ki so imeli svoj rodni grad ob izlivu Drete, si je kupil *Gornji grad* (leta 1349. in 1350.), star oglejski fevd, nahajajoč se više samostana. Tudi s samostanom je bil Friderik v dobrem razmerju. Saj gojitev starega sovraštva po pridobitvi tolikega bogastva ni imela nobenega pomena več. Izmiril se je z njim s tem, da mu je leta 1332. izročil že od stricev darovan pa zadrževan patronat nad braslovško župnijo (1332) in dvajset let pozneje celo samo odvetništvo proti letnemu plačilu 50 mark oglejskih penězov, pri čemer si je pridržal samo krvavo sodstvo. V delno last je tudi dobil (1347) za 16 mark graških penězov tudi Podgrad (med Vranskim in Motnikom), ki je pozneje v celoti postal last njegovega rodu.

In preko Save na Dolenjsko je energično posegel. K posesti, ki so jo imeli tam njegovi strici in njegov oče, je pridružil nove, deloma zelo važne pridobitve. Najprej si je kupil od Martina Mirenskega *neki dvor pri Št. Vidu* pri Stični (1338), nato si je na isti način pridobil neko kmetijo pri »*Perneku*« v krški okolici (1339.) Še istega leta mu je oglejski patriarh podelil tudi

važno *Mirno* (1339), ki jo je doslej imel Henrik Gradeneški. Zelo ugodno za Friderika je bilo dejstvo, da so se nahajali nekdanj mogočni Ostrovrharji v vse večjih in večjih denarnih stiskah. Friderik jim je neprestano posojeval večje in manjše vsote, za katere je dobival njihova posestva; izmed teh je posebno važna pridobitev *Krškega* (leta 1351. in 1353.).

Na današnjem Gorenjskem je tvoril središče njegovih pridobitev *Smlednik*, ki leži ob Savi med Kranjem in Ljubljano. Leta 1328. je kupil prvo polovico te gosposčine od Henrika Planinskega za 1012 mark srebra in štiri leta pozneje (1332) je dobil od njegovega brata Ulrika v zastavo drugo polovico za 2000 mark, s tem pa mu je gosposčina tudi za stalno ostala. Malo let pozneje je kupil neko posestvo v bližini in (menda) na Brezjah («Fressbach») ter potno in vodno pravico na *Savi pri Gameljnah* (nad Ljubljano). Tudi v *Kamniku* je dobil neka posestva od Ivana Kamniškega (1359) in *Kacijanarji* (na Kamnu pri Begunjah) so se mu priglasili kot vazali.

Pa preko Karavank na Koroško sega krog njegovih pridobitev. Najprej mu je Vajgand *Pliberški* zastavil neka posestva (1357) in nato je dobil v zastavo in kot lastnino tudi *Kamen* pri Galiciji v Junski dolini (1358). Zastavil in prodal mu ga je Oton Rehel Rechberški.

Friderik je tudi prvi izmed svojega rodu, ki si je pridobil posest na sosedni medjimurski in prekmurski zemlji in s tem pokazal svojim potomcem pot na vzhod. Na nepojasnjen način je dobil v roke medjimursko vlastelinstvo *Belo*, ki je bila last «magistra» (glavarja?) Petra, sina slavonskega bana Henrika iz rodu Güssingovcev.

V pravdi, ki je med obema radi tega nastala, je razsodil Herdegen Ptujski (leta 1334.) v tem smislu, da mora Friderik izročiti Belo, na katero naj imenovani Peter uvede »plemenitega brata» Nikolaja, Celjanu pa mora Peter izročiti »kmeta ali župana» (colonus sen officialis) Ulrika z njegovo rodbino, s katero je prišel Güssingovcu v roke.

Posebej naj bo omenjena podelitev desetine v Lembergu, pri Novi cerkvi, pri Sv. Petru v Savinjski dolini, v Braslovčah, v Mozirju in v Šaleški dolini ter potrditev vseh oglejskih fevdov, ki jih je Friderik imel po Vovbrskih, s strani oglejskega patrijarha (leta 1334. v Vidmu na Furlanskem). Trinajst let pozneje (1347) mu je patriarh podelil tudi vinsko in žitno desetino v Rečici pri Laškem.

Friderik v politiki — gospodarski stiki s Habsburžani.

Velik gospodarski uspeh pa je imel svoj odmev tudi na političnem polju, četudi se Friderik ni gnil za političnimi uspehi. Že izza pomladi leta 1334. ga srečavamo v svojstvu deželnega glavarja na Kranjskem in v Marki. Tedaj je tu še vladal Majnhardov sin Henrik. Ko je leta 1335. umrl, sta v sporazumu s cesarjem Ludvikom Bavarcem zasedla Koroško in Kranjsko (z Marko) Albrehta I. sinova Albreht II. in Oton Veseli. Friderik je stopil na njuno stran ter jima je pomagal v obrambi zavzetih dežel proti Luksemburžanom in njihovemu zavezniku ogrskemu kralju Ludvik (1335—1336). Za to pomoč je prejel dobro plačilo. Že v januarju 1336 sta

mu namreč oba vojvoda zastavila svoje gradove *Laško*, *Freudeneck* (pri Laškem), *Klausenstein* (pri Zidanem mostu) in *Radeče*, in sicer za vsoto 870 mark srebra in 900 mark oglejskih penezov, kolikor sta mu dolgovala na vojnih stroških.¹² Ti gradovi so bili odslej stalno v posesti Celjanov, četudi pod naslovom zastavittev. Friderik je pa tudi še pozneje užival vojvodsko naklonjenost. Tako mu je Albreht leta 1339. podelil tisto posest v *Ljubljani* in okolici, ki jo je imel doslej neki sin Herwarta iz Gradca pa jo je izgubil vsled nezvestobe. S tem si je Friderik pripravil dom tudi v Ljubljani.

Odslej je preteklo precej let, preden je prišlo do ponovnih tesnejših gospodarskih stikov med Friderikom in Habsburžani. Šele leto 1357. je prineslo znamenito zastavitveno pogodbo, tičočo se važne in velike *Vipave*. To gosposčino je bil vojvoda zastavil Hartnidu Belopeškemu, ki mu je pomagal v boju z oglejskim patriarhom Nikolajem za posest oglejskega fevda Pordenone, nahajajočega se že dolgo v posesti avstrijsko-štajerskih vojvod. Zastavna vsota je znašala celih 6000 goldinarjev. Zdaj je Hartnid umrl in Friderik Celjski je njegovim dedičem izplačal to vsoto, zraven pa je še vojvodi posodil 1000 goldinarjev. Za skupno vsoto 7000 goldinarjev je zato Albreht II. prepisal Vipavo na njega. S tem si je celjski rod pridobil važno postojanko na potu k Adriji.

Še istega leta je napravil vojvoda Albreht II. v zvezi s tirolskim deželnim knezom Ludovikom pri Frideriku nov dolg. Vojvoda Albreht in Ludovik sta ga namreč poslala v diplomatični misiji

¹² Že pet let poprej (1331) je kupil od obeh vojvod Kaisersberg pri Ljubnu za 1000 mark srebra.

v Avignon k papežu Inocencu VI., da bi pri njem izposloval dispenz za poroko Ludovikovo z Marjeto, hčerjo umrlega vojvode Henrika Koroškega, Kranjskega in grofa Tirolskega. Potrošena vsota 1000 goldinarjev se mu je zapisala kot dolg.

Tudi Albrehtov naslednik Rudolf IV. je bil navezan na Friderikovo denarno pomoč. Oče njegov je (leta 1357.) potreboval mnogo denarja za doto svoji teti Marjeti Bavarski, ki se je možila z ogrsko-hrvatskim kraljem Ludovikom I. V ta namen sta mu posodila Rudolf in Diepold s Katzensteina 8000 goldinarjev. V zastavo sta dobila grad *Dolnji Strechau* v Aniški dolini (na Gornjem Štajerskem). Z Rudolfovim dovoljenjem je Friderik (leta 1359.) izplačal obema bratoma omenjeno vsoto in dobil od njiju dolnjestrehavski grad. Vrh tega mu je bilo obljubljeno, da bo vsako četrletje prejemal od vojvodskega urada v Ausseeju po 200 goldinarjev na račun obresti.

Ali tudi na samem *Dunaju* je Friderik znal postati posestnik. Že leta 1341. je kupil od Konrada, župnika v Riegersburgu, hišo, stoječo poleg starega župnišča dunajske cerkve sv. Mihaela. Plačal je 69 mark dunajskih penězov. Tej hiši se je petnajst let pozneje (1356) pridružila še ena, po kupni ceni sodeč, mnogo večja. Kupil jo je od grofa Ivana Pfannberškega za 400 mark dunajskih penězov; nahajala se je v «*Schauflergasse*» («*in der Schauffellucken*»).

Ako s temi številnimi pridobitvami primerjamo dejstvo, da je le redko kdaj kaj daroval, tedaj se nam pokaže Friderikov gospodarski smisel v tem jasnejši luči. — Izmed darovanj jih je le malo omembe vrednih. Tako je (leta 1334.) podaril žičkemu samostanu svojo posest v *Žerovica*

pri Šmarju («Swersobitz»), ali pridržal si je odvetniške pravice. In proti koncu svojega življenja (1357) je obdaroval tudi *minoritski* samostan v *Ptuju* z vsoto 50 mark graških penězov, ali konvent se je zavezal, da bo obhajal spominski dan za Friderika, njegove otroke, njegovo ženo Dimuto in še druge živeče ter umrle rodbinske člane. (Verjetno je, da je pri istem samostanu ustanovil še drug spominski dan za enako vsoto.) Da je bil tudi med dobrotniki *celjskega minoritskega* samostana — ustanovil je kapelico Vseh svetnikov — ni nikako čudo, saj je bil vendar v tem kraju njegov glavni sedež.

Svojo ogromno posest je deloma opravljal neposredno po kastelanih, ali na mnogih gradovih je imel tudi fevdnike, viteze svobodnega in nesvobodnega rodu.

Pridobitev državnega grofovstva.

Po vseh teh uspehih daleč naokrog ni bilo velikaša, ki bi se bil mogel meriti s Friderikom po svoji gospodarski moči. Čisto naravno je, da se je zato potrudil, pridobiti si tej moči primeren zunanji sijaj, čast državnega grofa. Podeliti mu jo je mogel le cesar Ludovik Bavarec, ki je tozadevno diplomo izdal v Monakovem 16. aprila 1341.

V uvodu te diplome pravi cesar, da je prišel k njemu plemenitnik Friderik ter ga zaprosil, naj bi njemu in njegovim potomcem iz posebne milosti podelil grofovsko čast in naslov grofov Celjskih. Ker so Friderik in njegovi predniki storili za državo mnogo koristnega, da bi tako še tudi nadalje delali in ker njihova posest odgovarja takemu povišanju, zato cesar uslišuje

prošnja. Nato listina omejuje grofovsko ozemlje, ali zelo netočno. Pravi, da se meja začenja pri vasi »Seeluck« (sedanjem Kobleku nad Vojnikom); nato poteka v dolgosti štirih milj do Gabrnika (pri Poljčanah), kjer meji ob rogaško gospoščino; odtod gre do vasi »Grablitz« (sedanjih Grobeljc pri Žusmu), kjer se začenjajo zemljišča gospoščine v Podčetrtku, in kočno odtod do vasi »Sabiach« (Žabljek pri Slovenji Bistrici). Izrečno se pristavlja, da pripada to ozemlje leंबरški gospoščini, ki naj ji Friderik in njegovi potomci bodo grofje. V zaključku listine se podeljujejo rodu vse tiste pravice in svoboščine in časti, ki jih imajo ostali državni grofje; to velja zlasti za sodstvo — grofom je pripadalo krvavo sodstvo.

Zelo značilno je, da podelitev grofovskega dostojanstva ni bila vezana na stara dedna posestva rodu (Sonek, Ojstrico, Scheineck, Liebenstein) in na Celje, ampak na krške fevde z Lembergom. Ali prva so bila izza leta 1308. pod vrhovno oblastjo in fevdnim gospodstvom Habsburžanov, dočim so bili edino krški fevdi čisto izven njihovega vladarskega in fevdalno-pravnega območja. Odtod omejitev grofovskega teritorija na posest, pripadajočo doslej krškemu vladarskemu in fevdnemu območju, kajti Habsburžani bi bili gotovo nasprotovali, ako bi se bila s povišanjem Celjanov krnila njihova prava. — Ipak se je podeljeni naslov glasil »grofje Celjski«.

Friderikova rodbina in smrt.

Friderik je bil poročen z *Dimuto Walseejsko*, ki se že leta 1330. navaja kot njegova žena. Rodila mu je dve hčeri in dva sina, ki so vsi

prišli na svet v tridesetih letih štirinajstega stoletja. Izmed hčera se je *Ana* poročila z grofom Otonom Ortenburškim okrog leta 1354. Pri tem se je odrekla vsem pravom na celjsko posest, zato pa je dobila veliko doto, 1600 oglejskih penězov, s čimer je bila ukinjena skoraj stoletna navada skromne dote (100 mark) hčeram tega rodu. Druga izmed hčera, *Katarina*, je postala žena Alberta IV. Goriškega in po njegovi smrti Ivana Waldburškega. Sinova *Ulrik I.* in *Herman I.* sta pa nadaljevala tradicije slavnega rodu, čigar delokrog sta v večji meri razširila tudi na politično področje.

Friderik je sklenil svoje življenje v visoki starosti v času med 24. junijem 1359 in 15. marcem 1360.¹³ Za večno počivališče si je izbral minoritsko cerkev svojega Celja. Žena Dimuta je umrla nekoliko let pred svojim možem; med živimi je bila še leta 1353.; med mrtvimi pa že novembra 1357.

¹³ S 24. junijem 1359 je datirana zadnja listina, tičočča se Fridērika, 15. marca 1360 pa je patriarh podelil grad Vrbovec že njegovima sinovoma. — Celjska kronika navaja 9. avgust kot smrtni dan, dočim bi moral biti Friderik po listini, s katero je ptujski minoritski konvent potrdil njegovo ustanovo spominskega dne, živ še 16. februarja 1360.

PROTI VIŠKU: GROFJE ULRIK I, HERMAN I, IN VILJEM.

*Ulrika I. in Hermana I. vojaško ter
politično delovanje.*

Dočim so se dosedanji predstavniki rodu bavili največ z gospodarskimi posli in sta se šele Ulrik in Friderik, prvi grof, jela izdatneje zanimati tudi za politične prilike ožje domovine, nastane zdaj preokret: grofom Celjanom postanejo meje dežel, v katerih so bili doma, preozke in njihovo politično delovanje si začne iskati vse širšega torišča. Prve odločne korake v to smer sta napravila Friderikova sinova *Ulrik I.* in *Herman I.* Zlasti Ulrik, starejši izmed bratov, je bil nemirna natura, drzen vojaški duh, Herman je bil previdnejši in bolj diplomat.

Ulrik je jedva dosegel mladeniška leta — rodil se je kmalu po letu 1330. — ko ga je že bil poln ves svet. Tako je leta 1345. z ogrsko-hrvatskim kraljem Ludovikom I. pred benečanskim Zadrom, takoj nato (1346) se bojuje na Tirolskem proti upornemu vitezu Engelmarju Villanderskemu in leto dni pozneje (1347) se bije v službi istega gospoda (Ludovika Braniborskega) proti samozvancu Valdemarju, pri čemer se tako odlikuje, da vzklikajo sovražniki: «Joj in groza!» Niti ne strpi, da ne bi šel v pogansko Prusko in Litavsko (1350), kjer prejme viteški udarec. Brž nato se udeležuje bojov med avstrijskimi Walseejci in češkimi gospodi z Novih Hradov. (Nové Hradý južno od Třeboña). In leta 1354. spremlja cesarja Karla IV. na pohodu v Rim. V sledečem letu (1355) pa je

že zopet z vojsko ogrsko-hrvatskega kralja Ludovika v boju z Benečani. Tudi k dolnji Donavi mu sledi in se odlikuje pri zavzetju bolgarskega Vidina (1365).

Brat Herman se mu je pridružil šele po očetovi smrti (1360). Skupno sta podpirala Habsburžana Rudolfa IV. v njegovem prizadevanju, pridobiti si Tirolsko, in v njegovi borbi z oglejskim patriarhom. Podprla sta ga z znatnimi vsotami in Herman je bil v obnovljeni vojni celo vrhovni poveljnik vojvodskih čet na Furlanskem.

Malo let pozneje (1368) je bil cesar Karel IV. znova na pohodu v Italijo. Habsburžan Albreht III. mu je moral dati spremstvo, ki je šlo z njim samo do Celja, kajti tu sta ga zamenjala Celjana s sto in štiridesetimi oboroženci, in sicer proti visokemu plačilu, h kateremu se je zavezal Habsburžan.

Ulrikova in Hermanova rodbina.

Ali še istega leta (1368) je bil Ulrik že med pokojnimi; umrl je v najboljši moški dobi, ne dopolnivši niti polnih štirideset let. Pokopati se je dal v Žičah, ki jim je bil velik podpornik, prav kakor jurjevskemu samostanu. Ulrik je bil poročen z *Adelajdo* Ortenburško, ovdovelo Öttingensko, s katero je imel sina *Viljema*.

Vodstvo rodu je prevzel po njegovi smrti Herman, ki je bil že izza leta 1361. oženjen s *Katarino*, hčerjo bosanskega vladarja, bana Štefana II. Kotromanića (1319—1353), in sestro Elizabete, žene ogrsko-hrvatskega kralja Ludovika. Ker je bila Elizabeta, mati Štefana II. Kotromanića in Katarinina babica, hči srbskega

kralja Štefana Dragutina, je Katarina prilila celjskemu rodu plemenite krvi srbskih Nemanjičev. Prvi Hermanov in Katarinin¹⁴ sin *Ivan*, mož *Marijete Pfannberške*, je umrl že leta 1372; ostal mu je tedaj samo približno desetletni *Herman II.*, ki ga je čakala najsijajnejša bodočnost.

Herman I., Viljem in Herman II. na vojni proti Prusom.

Oba mlada grofiča, nečaka Viljema in sina Hermana II., je vzel Herman I. s seboj, ko je šel leta 1377. z vojvodo Albrehtom III. Habsburškim na vojno proti poganskim Prusom. Preko Moravske je dospela križarska vojska v Vratislav in odtod skozi Torun v Marienburg, kjer je bil sedež nemškega viteškega reda. Iz Marienburga so se prepeljali po Visli in morju do izliva Njemena. Vožnja je bila zelo nevarna. Ali še nevarnejši so bili boji z junaškimi prebivalci Samogitije (pokrajine ob Njemenu), ki so zastavljali pot prodirajoči krščanski vojski. Grofiča sta si tedaj pridobila prve vojaške izkušnje in grof se je zelo odlikoval. Kak ugled je užival v vojski, priča to, da je samemu vojvodi Albrehtu III. podelil viteški udarec. Na povratku je Herman I. v Rdeči Rusiji (*Russenia*) pogostil vojvodo in dva in osemdeset mladih vitezov. Pri pojedini

¹⁴ Docela nemogoče je, da bi bila Katarina hči Štefanovega nečaka in naslednika kralja Tvrtka I., kajti ta je bil ob času Katarinine ženitve šele okrog dva in dvajset let star. — Na Katarininem sorodstvu z Nemanjići se nič ne menja, pa naj se smatra za hčer kateregakoli izmed obeh vladarjev.

se je penil ljutomerčan in žarela je rebula z vipavcem. Skozi Malo Poljsko, Šlezijo, Moravsko in Avstrijo so se vrnili trije Celjani domov.

Gospodarski uspehi obeh bratov in njihovih sinov.

Ali kakorkoli je bogato vojaško in politično udejstvovanje bratov Ulrika I. in Hermana I. pa njihovih sinov Viljema in Hermana II., vendar delovanje za gospodarsko povzdigo za njimi ne zastaja. Politično niso delali zastonj. Zlasti od Habsburžanov so se dali dobro nagraditi. Ker Albreht III. ni mogel plačati 900 goldinarjev za spremstvo, ki ga je Ulrik leta 1354 z devetdesetimi jezdecimi nudil cesarju Karlu IV. na pohodu v Rim, so prejeli Celjani v zastavo *Slovenjo Bistrico*. Za pomoč na Tirolskem in proti patriarhu jim je Rudolf IV. vknjižil 1000 goldinarjev na *Vipavo*, ki jo je dobil v zastavo že Friderik I. Kmalu nato jima je zapisal na *Vojnik, Sachsenwart* (stal je nad Šeščami pri Grizah) in trg *Žalec* 200 goldinarjev. Izročil jim je žida Hadšima z rodbino in v doživotno službo. Vknjižil jim je neki dolg na sodišče in trg Kamnik.

Grof Ulrik je bil deželni glavar na Kranjskem in je zahteval dolžno odškodnino; dobil jo je in vrhu tega so ga odredili, da razsodi v nekem prepiru med odborom in občino v Trstu (1363).

Ali celo patriarh je Ulrika in Hermana obdaroval: podelil jima je oglejska posestva in pravice, ki so jih imeli doslej na Kranjskem in v Slovenski marki (na Dolenjskem) gospodje Čreteški (grad Čretež pri Trebnjem), in ju potrdil v posesti *Vrbóvca* (ob izlivu Drete v Savinjo), ki sta ga malo poprej (1360) kupila od bojevitih in

nemirnih gospodov Vrbovskih. Patriarh ju je očitno hotel dobiti na svojo stran, pa zastonj.

Za spremstvo na drugem Karlovem pohodu v Rim bi bili morali Celjani dobiti celih 6200 goldinarjev, ki so se deloma (3000 goldinarjev) vknjižili na *Radgono* in Kamnik, deloma (1900 goldinarjev) pripisali na urbar in grad v Laškem ter na Slovenjo Bistrico, ki so se že nahajali v zastavi Celjanov (1368) in končno (1300 goldinarjev) na grad *Zibnik* pri Kamniku, ki ga je Herman pozneje kupil. — Albrecht III. jim je pozneje (1376) potrdil gozdno pravico, ki so jo kupili v območju kamniškega sodišča. Nekoliko let poprej (1372) sta vojvodi Albrecht III. in Leopold III. zastavila Celjanom tudi pravkar kupljeni Postojnski grad.

Tudi na drugi strani so si znali opomoči. Tako je leta 1366. Kolon Vuzeniški prepustil Celjanom pravice na svoj rodni grad in trg, ali z nekaterimi drugimi pretendenti na Vuzenico se je bilo mogoče pogoditi šele leta 1377. S tem je bila *Vuzenica* celjska. Kolon Vuzeniški pa je dobil v zameno Vrbovec. Tudi *Konjice* in *Ivnico* so si v tem času (1365) začasno pridobili, ker njih lastnik Henrik Viltuški ni mogel vrniti dolžnih 325 goldinarjev. Tedaj (1376) so kupili vrhu tega *Freistein* (pri Poljskavi) in Ivan Žusemski se je proglasil za vazala Celjanov.

Kot doto in dediščino Marjete Pfannberške so dobili v zastavo *Makole*, dokler se jim ne izplača 2000 goldinarjev (1369). Že prej (1363) so dobili od Wallseejskih grad *Waldstein* med Gradcem in Bruckom, pozneje (1379) jim je Herman odstopil *Frankenburg* in *Attersee* v Gornji Avstriji in kupil zato *Lichtenstein* v Dolnji Avstriji, ki ga je združil s fevdi samostana v Melku.

Za bodočnost važna je bila dedna pogodba, sklenjena z Ortenburžani pred odhodom na križarsko vojno proti Prusom (1377). Ako izumro Celjani brez moških potomcev, naj bodo glavni dediči Ortenburški, ako ti izumro, pa Celjani.

Ponovna podelitev državnega grofovstva.

Od Habsburžanov so si pa razen posestev pridobili tudi važna prava. Grofje so bili Celjani že izza leta 1341., ali samo za svoje krške fevde; Habsburžani so jim grofovstvo sicer vedno priznavali, vendar mu je bilo mogoče oporekati, kajti Karel IV. je ob nastopu vlade (1348) proglasil za ničnostne vse tiste odredbe svojega prednika Ludovika Bavarca, ki bi utegnile škodovati Habsburžanom. Ali spričo pomoči, ki sta jim jo izkazovala Ulrik in Herman, sta leta 1362. prejela od njih izrečno potrdilo grofovstva in tri leta pozneje tudi krvavo sodstvo za vso posest. In s privoljenjem Habsburžanov je cesar Karel IV. leta 1372. nanovo povzdignil Hermana in Viljema (kot zastopnika mlajše linije) v čast grofov Celjskih ter je hkrati razširil meje grofije na vse ozemlje reke Savinje.

Listina je bila izdana v Brnu z datumom od 30. septembra 1372. V uvodu se cesar spominja služb, ki sta jih cesarstvu izkazala Herman in Viljem, ter priporočila habsburških vojvod. Nato ju proglašča s potomci vred za grofa svete rimske države in jima daje naslov grofov Celjskih. Določa mejo grofije: Sonek, Gornji grad, Šoštanj, Koblek pri Vojniku, Gabrce pri Rogatcu, Ojstrica, Sonek; potem Grobeljce pri Žusmu, Žabljek pri Slovenji Bistrici; dolgost znaša 10,

širokost 3 do 4 milje. Na gosposčinah, gradovih in ozemljih, ki si jih pridobe kje drugje v cesarstvu, uživajo enake pravice ko v Celjski grofiji. Kdor bi jim kratil njihovo grofovsko čast ali pravice, tisti plača 100 mark kovanega zlata, kadarkoli bi to storil.

V obsegu Celjske grofije se nahajajo stara dedna posestva (od leta 1308. habsburški fevdi), krški in oglejski fevdi ter vovbrska dediščina, določitev meje pa je tudi v tej listini samó približna. Vojvodi Albreht III. in Leopold III. sta v posebni listini 7. novembra istega leta povišanje potrdila.

Razmerje do cerkve.

Cerkvi so bili grofje velikodušni dobrotniki. Zlasti Herman I. Že leta 1369. je določil bogato ustanovo pšenice, rži, vina in denarja za dvanajst celjskih minoritov, zato pa so se morali zavezati, da opravijo vsak dan eno navadno in vsake kvatre eno črno mašo. Kmalu po potrditvi grofovske časti je zopet daroval 20 mark srebra za večno luč in maše in 24 mark za obutev dvanajstih menihov. Tudi Žice, Jurjevo, Studenice in kapela Matere Božje na Kamenu pri Marenbergu so bili deležni njegove milosti. Gornjemu gradu je pa znova (1372) postal dedni odvetnik; dobil je odvetništvo od Habsburžanov, ki so ga imeli v rokah enajst let (1361—1372).

Herman I. je umrl 31. marca 1385. Položili so ga k počitku poleg njegovega očeta v minoritski cerkvi.

NA VIŠKU: HERMAN II., FRIDERIK II., ULRİK II.

Herman II. kot poglavar rodu.

Vodstvo rodu je prevzel zdaj Herman II., sin Hermana I. in bosanske princezinje Katarine. Vendar je moral vršiti oblast sporazumno z mlajšim bratrancem Viljemom, kakor to zahteva pogodba iz leta 1262. V listinah nastopata skupaj, Herman na prvem in Viljem na drugem mestu.

Viljem je bil izza leta 1382. poročen z *Ano*, hčerjo Kazimirja Velikega, zadnjega Piastoviča na poljskem prestolu. Zakon je bil sposredoval ogrsko-hrvatski kralj Ludovik, vdan podpornik že njegovega očeta Ulrika. Moral pa je imeti pri tem tudi politični interes: sam je kot sin poljske princezinje Elizabete, Anine tete, postal poljski kralj, in da izloči *Ano* od prava na prestol, jo je moral oženiti z možem, ki je bil nižjega rodu od njega. Poljakinja je dala Viljemu hčer *Ano*. Ali že leta 1392. je umrl na Dunaju, preko katerega se je vračal z bojnega pohoda proti Turkom, ki so izza kosovske bitke (1389) postajali resna nevarnost za Ogrsko-Hrvatsko, katerima je vladal tedaj Sigmund, sin češkega kralja in cesarja Karla IV. Z Viljemovo smrtjo je bil Herman II. edini poglavar rodu, hkrati varuh mlade *Ane*.

Herman II. kot politik.

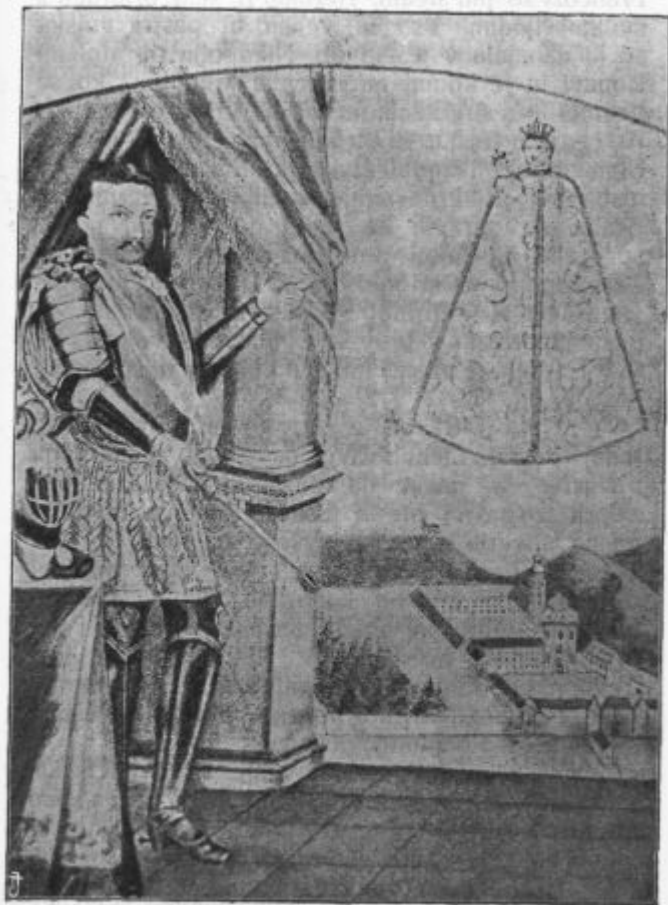
Bilo mu je tedaj okrog trideset let in imel je že velik ugled. To izpričuje dejstvo, da ga ponovno kličejo za razsodnika v važnih političnih zadevah. Tako je bil leta 1389. povabljen na

Furlansko, kjer ga je tamkajšnji plemiški in patricijski parlament izbral, da razreši težko krizo, nastalo radi političnega umora odličnega strankega voditelja Friderika Savorgnana. Dve leti pozneje ga vidimo na istem mestu: zapadla ga je naloga, da ustavi borbo med Vidmom in Čedadom. Na severu isti posel: že leta 1389. je razsodil na Dunaju v obmejnem sporu med vojvodom Albrehtom III. in Sigmundom, kmalu nato v posestnem sporu med vojvodom in Ivanom Ehrenfelškim. Habsburžani, ki so si izza leta 1379. večkrat delili posest, so živeli v večnih sporih. Zopet je bil Herman, ki je nastopal kot razsodnik med njimi.

Habsburžani so mu izročili tudi mesto deželnega glavarja Kranjske, v kateri lastnosti se pojavlja izza leta 1390. Važna politična služba, ki sta jo imela že dva njegova prednika, ded Friderik in stric Ulrik.

Ali v splošnem je razmerje do Habsburžanov kmalu postalo hladno, če ne sovražno. Habsburžani so čutili, ga gre pot Celjanov k izločitvi iz zveze njihovih dežel in proti državni samostojnosti. Herman si je pri tem iskal zaslonbe na tisti strani, proti kateri sta se bila nagnila že njegov oče in stric. Pri ogrsko-hrvatskem kralju kot kralju Hrvatske.

Do skupnega sodelovanja Hermana s Sigmundom je prišlo najprej leta 1396. Kralj Sigmund se je pripravljal na veliko vojno proti Turkom, vsa zapadna Evropa je bila prevzeta z vojnim vrvežem. O binkoštih so se zbirale na Dunaju vojne čete; hotele so jo udariti proti jugu. Burgundci so prišli pod vodstvom svojega kralja Ivana Neustrašenega in tudi številni

Herman Celjski

(poznejša slika iz samostana v Lepoglavi).

Francozi so jim sledili. Herman II. se je pridružil s svojimi ljudmi. Vsa ta velika in pestra vojska se je nahajala v jeseni pri Nikopolju ob dolnji Donavi in je komaj pričakovala trenutka, ko se bo merila s sovražnikom. Toda prišlo je drugače. Krščanska vojska je utrpela težek poraz in sam Sigmund bi bil izgubil življenje ali svobodo, da ga niso rešili. Med glavnimi rešitelji je bil Herman II. Kralja so spravili na ladjo in Herman ga je spremljal na dolgi poti po Donavi navzdol, k Paleologom v Carigrad in v Dalmacijo domov.

S tem si je pridobil kraljevo hvaležnost, ki ga je nagajala s prav knežjo darežljivostjo. Ali tudi Herman je postal stalen pomočnik in sotrudnik kraljev.

Že leta 1401. ga je znova rešil. Sigmund je tedaj postal ujetnik svojega večno nemirnega plemstva, ki ga je dolžilo krivičnega vladanja. Zaprli so ga na gradu Šikloš, čuvanje njegovo pa so poverili sinovom bivšega palatina Gorjanskega. Gorjanski so morda bili tajni kraljevi prijatelji. Ali naj bo kakorkoli, glavno zaslugo pri osvoboditvi je imel Herman, ki je pri tej priliki zaročil hčer *Ano* z Nikolo Gorjanskim. Tedaj je tudi Sigmund sklenil poročiti Hermanovo hčer *Barbaro*, ali do poroke je radi nevestine mladosti prišlo mnogo kasneje.

Zdaj je postalo sodelovanje še prisrčnejše. Prilika se je že nudila. Sigmund si je na vso moč želel, da bi si pridobil tudi Češko, kjer je vladal njegov starejši brat Vaclav. V začetku leta 1402. je bil z obema bratoma v Kutni gori; dala sta mu pismo, s katerim sta ga pooblastila, naj se pogaja z Ortenburškimi in Goriškimi grofi glede svobodnega prehoda luksemburških

čet v Italijo. Ali še istega leta je v Sigmundovem interesu ujetega Vaclava odpeljal na Dunaj, kjer ga je izročil v varstvo Albrehtu IV., ki je bil v sporazumu s Sigmundom.

Bilo je to v letu, ko je začela divjati po Ogrski in Hrvatski sirova vojna za prestol. Herman je Sigmunda tekom vojne izdatno podpiral in je mnogo pripomogel do zmage, izvojevane leta 1403.

Nekaj let pozneje (1409) je šel kot kraljev odposlanec na Poljsko: v Sigmundovem imenu je posredoval v sporu med nemškim viteškim redom in poljskim kraljem Vladislavom Jageloncem. Zadeva se tedaj ni mogla definitivno rešiti in je nekaj let pozneje dovedla celo do velike napetosti med obema kraljema, ki se je podela na sestanku, na katerem sta se sešla marca 1412. Ogrsko-hrvatski kralj je svojega poljskega tovariša odlikoval z velikim sijajem, pri čemer mu je bil Herman stalno ob strani.

Sigmund je bil tedaj že dve leti nemški cesar in se je kot tak in pa kot vladar Hrvatske pripravljaj na vojno z Benečani, ki so se na njegovo in državno škodo širili po Dalmaciji, Furlaniji in Lombardiji. Preko Zagreba, Ljubljane in Trsta je vodil kralj 40.000 mož proti Benečanom. Z njim je bil Herman, ki je nastopal kot diplomat. Večkrat je posredoval in končno privedel do premirja, sklenjenega v Trstu (1413).

Mudilo se je. Sigmund se je pripravljaj v Kostnico na cerkveni zbor; došel je tjakaj o božiču 1414. V njegovem in njegove žene spremstvu se je nahajal tudi Herman s sinom Fridrikom II. in devet in dvajsetimi jezdeci. In brižinski škof *Herman*, njegov nezakonski sin, je

bil tudi priča sijajnih dogodkov. Kako dolgo je ostal Herman v Kostnici, ni znano. Gotovo ni posegel v tragično usodo Jana Husa: Celjani so bili za kaj takega preveč strpni.

Dve leti pozneje (1417) so se vršile priprave za novo vojno z Benečani: vodila sta jih Herman in Sigmundov vojskovodja Pipo Solari, grof Ozorski; ali do vojne razen v Dalmaciji ni prišlo.

V sledečih letih je bila Sigmundova pozornost bolj obrnjena na Češko in na husitske vojne. Herman se jih nikakor ni udeleževal, bodisi, da so mu bile odvratne, bodisi, da so se nahajale izven meje njegovih interesov, ki so bili na jugu.

Gospodarski in politični efekt Hermanovih zvez s Sigmundom.

Zveza s Sigmundom je silno dvignila Hermanov ugled pa njegovo gospodarsko in politično moč. Dočim so bili Habsburžani skopi, je bila glavna lastnost Luksenburžanov hvaležnost. In Sigmund je Hermanu po knežje plačeval velike zasluge.

Po povratku s turške vojne mu je podaril za vse čase *Varaždin* z vsemi prinaldležnostmi, pravicami in dohodki. V daritveni listini z dne 14. avgusta 1397 našteva zasluge, ki sta si jih pridobila za njegovo krono Herman I. in Ulrik I., zlasti pa Herman II. v težki bitki nikopoljski in na povratku. Tri dni pozneje (17. avgusta) mu je daroval *Vinico* ob Dravi in *Vrbovec* ob Sotli pri Rogatcu. K temu mu je leta 1399. (27. januarja) podelil še *Zagorsko grofijo* z njenimi gradovi: *Oštrcem*, *Loborom*, *Belcem*, *Trakoščanom*, *Lepoglavo*, *Kostelom*, *Cesargradom* in *Krapino*.

Odslej so se Celjani podpisovali kot grofje *Celjski* in *Zagorski*; tema nasolovoma se je kmalu pridružil še tretji: *Ortenburški*. Tudi Sigmundov brat Vaclav ga je v tej dobi obdaroval: podelil mu je (leta 1400) grad *Rohrau* ob Litvi na Dolnjem Avstrijskem.

Po rešitvi iz plemiškega ujetništva in po potlačenju upora (1403) so sledile nove nagrade. Sigmund se je poročil (1405) s Hermanovo hčerjo Barbaro in je svojemu tastu izročil *Medjimurje* s *Čakovcem* v dedno zastavo za vsoto 48.000—100.000 goldinarjev. Nekako istočasno mu je podelil tudi čast *slavonskega bana* in pravo imenovanja zagrebškega škofa. S temi daritvami je postal Herman najodličnejši velikaš ogrsko-hrvatske krone, kateri je bil glavni steber. Važno je, da je bila ta nova posest v neposredni zvezi s staro, med Savinjo in Sotlo ležečo, bila je samo njeno nadaljevanje.

Proti koncu svojega življenja je stari grof doživel nove časti in nove uspehe, ki kažejo, da so se interesi njegovega rodu premikali bolj in bolj proti vzhodu jugoslovanskega ozemlja. Leta 1430. je kralj Sigmund v Bratislavi imenoval *ogrskim državnim baronom* njega, njegovega sina Friderika II. in Ulrika II. V tem času je veljal Herman že za dediča bosanske krone. Tedanji bosanski kralj Štefan Tvrtko II. se je neprestano nahajal v velikih težkočah: z ene strani mu je grozil Radivoj, drugi pretendent na prestol, z druge Turki. Da se reši, je sklenil obrambno zvezo s Sigmundom (1423), Hermana II. pa je proglasil naslednikom prestola. V listni, ki jo je izdal Tvrtko II. dne 2. septembra 1427. v svojem gradu Bobovcu, pravi, da daruje Hermanu in

negovim moškim potomcem celokupno bosansko kraljestvo za slučaj, da ostane sam brez zakonskih potomcev. To pa da stori iz več vzrokov: celjski in zagorski grof ter slavonski ban je njegov sorodnik, ki je vedno izkazoval prijateljstvo, ljubezen in varnost njemu in bosanskemu kraljestvu ter je pri kralju Sigmundu zelo veliko storil za Bosno in njene prebivalce.

Ali pogodba na žalost za Celjane ni rodila sadu. Bosansko plemstvo, nemirno in nedisciplinirano, ni hotelo imeti za vladarja moža, ki ga je smatralo za tujca.

Pa tudi na Hrvatskem in v Slavoniji jih je bilo mnogo, ki so zavidali Celjanom tolik uspeh. Herman je kot ban nastopil ostro, tudi svojevoljno, in je imel vedno pred očmi interese svojega rodu, s čimer je vzbujal odpor pri mogočnih rodbinah, zlasti pri knezih Frankopanskih, katerih poglavar Nikola je bil tedaj hrvatski ban, in pri knezih Blagajskih. Velikaši so se razdelili v dve stranki, pristajajoč deloma k Celjanom, deloma k Frankopanskemu. Osobito nižje plemstvo je mnogo trpelo, ker je bilo izročeno velikašem na milost in nemilost, in sredi občega bojevanja se je razširilo tolovajstvo. Sam Sigmund je iz tujine (1432) opozoril Hermana, da naj napravi red in odstrani krivičnosti, češ, da je že star in da mu je treba misliti na Boga. «Ker leta našega in vašega življenja kažejo, da bomo prej umrli ko mladeniči, zato smemo manj ko oni izzivati jezo božjo. Nasprotno, naša dolžnost je, da smo vedno pravični,» tako mu je pisal. Res je Herman sklical sabor, na katerem so bili storjeni sklepi o zaščitenju nižjega plemstva in zatiranju razbojništva. Po Hermanovi smrti je odpor še narasel; mogočni

bratje Talovci (Matko Talovec je postal slavonski ban) so mu bili na čelu tedaj, ko je bil po Tvrtkovi smrti izpraznjen bosanski prestol (1443). Celjani ga niso zasedli.

Pridobitve v slovenskih deželah.

V slovenskih deželah je dopolnjeval pridobitve svojih prednikov. Še skupno z bratrancem Viljemom je kupil leta 1386. od bratov *Graslov* (ali *Kreslov*) njihov stolp v celjskem trgu za 390 mark dobrega srebra. Istodobno (1387) sta prejela od krškega škofa Ivana v fevd gradove: *Dobarno*, *Lemberg*¹⁵ in *Rabensberg* (pri Šmartnu v Rožni dolini). Ali kot posestniki Lemberga in Rabensberga se javljajo do leta 1431. Ptujčani in po njihovem izumrtju (1431) grof Ivan Schauenberški; v Celjanih moramo bržkone videti fevdne gospode poslednjih, drugače si tega dualizma ne moremo prav razlagati. Pohorski *Kebeł* je istega leta prešel v last obeh Celjanov. Ob Muri ležeči *Cmurek* in sosednji gradič *Truzenau* sta kupila Herman in Viljem od Henrika z Račja za 800 mark srebra (1386).

Ortenburška dediščina.

Zlasti bogata pa je bila dediščina grofov Ortenburških, s katerimi je Celjane vezalo sorodstvo in dedna pogodba. Zadnji Ortenburški, Friderik, je umrl 29. marca 1420 in še istega leta je Sigmund kot cesar svete rimske države podelil vsa njegova posestva (gradove, mesta, trge, mnogo vasi in pristav) svojemu tastu Hermanu; zgodilo se je to

¹⁵ Za Lemberg, staro posest rodu, je to samo potrditev.

v Bratislavi s privoljenjem volilnikov in v prisotnosti mnogih posvetnih in cerkvenih knezov. Izmed posestev (gradov, mest in trgov) so bila na Koroškem: *Ortenburg, Strmec (Sternberg), Spital, Paternion, Sommereck, Hohenburg, Kellerberg, Schwarzeneck, Steierberg, Pregrad, Gornji in Dolnji Kamen, dve deželni sodniji v Ziljski dolini*; na Štajerskem: *dve deželni sodniji pri Neumarktu*; na Kranjskem: *Lož, Ribnica, Kočevje, Poljane, Kostel, Ortnek, Kravjek, Stari grad, Ig, Čušperk, Goričane, Pusti grad, Radovljica, Bela peč.*

Odslej so se Celjani pisali: Grofje Celjski, Ortenburški in Zagorski.

Prvi spori s Habsburžani.

Dočim so bile poprej številne pridobitve s strani Habsburžanov, pa zdaj — za zadnjih let Hermanovih — docela prestanejo. Nasprotno: prišlo je do velikih posestnih sporov, ki tvorijo nekak uvod v poznejše hude boje. Avstrijski Habsburžan Albreht V. je bil pri tem navadno razsodnik. Tako so Celjani leta 1430. v prepiru z bamberškim škofom poškodovali tudi posest še mladoletnega Habsburžana Friderika V. (štajerskega, koroškega in kranjskega vojvoda). Albreht V. je razsodil, naj se z ozirom na cesarja Sigmunda Hermanu krivica spregleda. Kmalu nato je nastal spor radi dveh vasi (*Comay*) pri Rifenbergu. Razsodnik ju je prisodil Habsburžanu. Nato radi stolpa v Kranju, na katerega je Herman dokazal svojo pravico. Friderik mu ga je odstopil in tudi imenovani vasi; zato pa je dobil od Hermana **gradove** *Kostanjevico,*

Višnjo goro, Stettenberg, Novo mesto, ki so jih bili nekdanj Habsburžani odstopili Ortenburškim, brez vsake druge odškodnine. V sporu o ribarski pravici na Cirkniškem jezeru se je glasila razsodba, da pripada vsaki stranki polovica. Vojvoda je osporoval Celjanu štiri kmetije pri Moravčah (»Krizant«), poldrugo v Sebiču in polovično v Seličah pri Vačah, ki jih je Herman dal v fevd vazalu Pernekerju; Herman jih je imel daljšo dobo v posesti, ali da jih ima že trideset let, mu je bilo treba dokazati. Celjanu ni bilo prav, da so meščani mesta Kranja jemali les, pašo in prst njegovim podložnikom z ortenburških posestev. Pravde pa ni dobil. Propadel je tudi s pritožbo, da vojvodski sodnik s Svibna posega v pravice njegove sodnije v Radečah in Zibniku. Spor je bil tudi o uporabi planine na Menini; Herman je zastopal pri tem gornjegrajski samostan proti vojvodskemu uradu v Kamniku; razsodba nam ni znana.

Tokrat so se torej še vsi spori rešili na miren način. Prišlo je celo do tolikšne poravnave, da je bil Herman določen za sovaruha nad še mladoletnim Friderikom V., in leta 1433. je proglasil Habsburžane za dediče ortenburške grofije, ako bi njegov rod izumrl. Mir pred viharjem.

Hermanovo razmerje do cerkve in do Celja.

Ponovno je imel Herman posestne spore z bamberškim škofom, svojim sosedom na Koroškem. Tak spor je bil zaključen s poravnavo leta 1425. Herman je odstopil *Hartnidstein* in *Vivšnik* (Weißenstein), ki ju je imel od malo prej izumrlih Vivšniških, dobil pa je *Mautendorf*. Ker je bil

Mautendorf vojvodski fevd, je moral Waldstein proglasiti kot fevd deželnega kneza, da je dobil njegov pristanek na zamenjavo.

Z drugimi cerkvenimi knezi je pa živel v slogi, tako s krškim škofom kakor s solnograškim nadškofom. Uprav odlično je bilo njegovo razmerje do Ogleja. Že leta 1393. mu je patriarh Ivan s papeškim privoljenjem podelil patronat nad cerkvami v Laškem, na Ponikvi, v Rogatcu, v Krškem in pri Št. Rupertu na Dolenjskem. In s patriarhom Ludovikom sta si bila prijatelja. Ko se je ta leta 1425. vračal s svojega Slovenjgradca domov, se je ustavil v Celju ter je Hermana potrdil v posesti fevdov, podedovanih od Ortenburžanov (Ortneka, Kočevja, Poljan, Kostela, Kravjeka, Čušperka), vasi Dobrije pri Millstattu in devedetih kmetij v Podgorjah. Ko so dve leti pozneje (1427) Benečani pregnali patriarha, tedaj se je zatekel v Celje, kjer ga je Herman zelo prijazno sprejel. Vesel je bil, ko je zvedel, da je Herman ribniški cerkvi Matere Božje podaril oltar sv. Mohorja in Fortunata ter ga bogato dotiral.

Napram samostanom se je Herman izkazal kot velikodušen, toda ne kot razsipen dobrotnik. Izmed vseh redov so mu bili najljubši kartuzijanci. Tako je že leta 1391. ukazal prior samostana Chartreuse, da morajo samostani Žiče, Jurjevo in Bistra na večne čase obhajati spominski dan grofov Hermana II. in Viljema. Najdražja kartuzija pa mu je bila tista, ki jo je sam leta 1410. ustanovil v Pleterjah pod Gorjanci ter jo bogato obdaroval s kmetijami v okolici, pri Krškem, pri Starem gradu, v Slivnici in pri Št. Jerneju. Volil je tudi dvanajst suknjičev za revne samostance in pozneje (1433) je s svojim sinom

in vnukom ustanovil štiri nove meniške celice. Seveda se je moral samostan takoj ob ustanovitvi zavezati, da bo obhajal en spominski dan in pozneje še drugega.

Zičam je potrdil darovnico svojega prednika Ulrika Soneškega in njegove žene Katarine ter je še sam priložil dve kmetiji v Hotinji vasi pri Hočah in dva dvora s travnikom v Radečah.

Gornjemu gradu je podaril tri kmetije pri Platinini (1415) proti obvezi, da bo samostan vzdrževal večno luč v Marijini cerkvi v Solčavi.

Vetrinju na Koroškem je dovolil svobodo od plačevanja carine v Mautendorfu; zato se je samostan za vse čase obvezal obhajati spominske maše in molitve.

Millstatski opatiji je dovolil zapreti vse gostilne v trgu in odpreti svojo točilnico v samostanu; dal ji je gornje in dolnje jezero ter ribolov v vseh bližnjih potokih.

Redovnice v Studenicah so dobile pravico, da se je lahko na praznik po Veliki noči prodajalo kakršnokoli blago med njihovim obzidjem, ne da bi bilo treba plačati kako drugo davščino ko zaščitnino.

Herman je tudi ustanovnik pozneje tako važnega pavlinskega samostana v Lepoglavi v hrvaškem Zagorju. Ustanovil ga je, čim je postal zagorski grof, ter ga bogato obdaroval.

Niti na svoje minorite v Celju ni pozabil. Zato mu je leta 1422. dovolil general reda, da sme stalno imeti dva minorita za svoja kaplana, in podelil mu je pravo imenovanja gvardijana celjskega samostana.

Kot nekako priznanje za vse to izgleda dovoljenje, ki ga je dal patriarh leta 1413. Hermanovemu

dvornemu mojstru Hermanu Seifnerju: po kateremkoli duhovniku lahko da vsepovsod mašo brati na nosilnem oltarju.

Tudi svojemu trgu je bil naklonjen: podaril je bolnici neko hišo. Židov pa ni ne maral, ne potreboval; zato jih je izgnal z vseh svojih posestev.

Hermanova rodbina.

Herman se je oženil z *Ano*, hčerjo bogatega grofa Schaunberškega, ki mu je umrla pred letom 1396., dočim mu je mati, Katarina Bosanska, tedaj še živela ter je umrla pred letom 1408. Ana je Hermanu porodila sinove *Friderika II.*, *Hermana III.* in *Ludovika* ter hčere *Elizabeto*, *Ano* in *Barbaro*. K njegovi družini je spadala tudi varovanka Ana, hči njegovega bratranca Viljema in Poljakinje Ane. Imel pa je Herman tudi nezakonske otroke, vsaj enega sina, *Hermana*, in eno hčer neznanega imena (*Valburgo*?).

Herman je svoje otroke dobro poženil, imajoč pri tem pred očmi politične cilje. Najstarejšega sina *Friderika* je še kot dečka zaročil z *Elizabeto*, hčerjo odličnega hrvatskega kneza Štefana Frankopansko-Modruškega in njegove žene Katarine Carrarske, ki je bila hči gospodarja Padove. Poroke se je radi mladoletnosti vršila mnogo kesneje — pred letom 1406. Potomec tega zakona je bil *Ulrik II.*; kot bodočega dediča vsega rodu ga je ded Herman II. oženil tako, kakor so zahtevali interesi proti slovanskemu jugu usmerjene politike Celjanov: s *Katarino*, hčerjo srbskega despota Jurija Brankovića.

Svojega drugega sina *Hermana III.* je oče poročil z *Elizabeto*, ovdovelo grofico Schaunberško

Podoba Marijinega varstva v oltarju cerkve na Ptujski gori.

(Na desni strani Marije: okronani osebi sta kralji Sigmund in Bn bars, med njima je Herman II.; za njimi pa se nahajajo Hermanovi I ostali otroci in sorodniki.)

in rojeno Abensberško, ko mu je umrla, pa s princezino Beatrico, hčerjo vojvode Ernesta Bavorskega. Umrl je v najboljši moški dobi vsled poškodb, ki jih je zadobil, ko je pri Radovljici padel s konja (1426). Zapustil je samo hčer *Margeto*, ki jo je še ded poročil z grofom Montfort-Pfannberškim (okrog 1430); po moževi smrti se je drugič poročila z vojvodo Glogavsko-Tešinskim, ki je tudi umrl pred njo. Preživela je vse člane celjskega rodu.

Najmlajšega sina Ludovika je adoptiral grof Friderik Ortenburški, ki si ga je izbral za dediča. Umrl je v cvetu mladosti, ne da bi spravil v nevarnost dediščino, ki je bila zagotovljena po dedni pogodbi.

Najstarejša hči Elizabeta je poročila grofa Henrika IV. Goriškega. Za doto je prejela 12.000 zlatnikov, vrhu tega še Kamen v Podjuniški dolini in dolnji grad v Vipavi. V cerkvi sv. Mihaela na Kamenu je ustanovila spominski dan za Celjske in Goriške grofe. Z možem je imela velik križ. Bil je pijanec, občeval je rajši s kmeti ko s gospodo, opravo je nosil umazano in hodil z razgaljenimi prsi, oči pa so mu bile od pijače vedno solzne. Včasih je o polnoči zbudil svoje otroke in jih silil piti, da ne bi žejni spali. Nekoč ga je dala žena zvezati in v stolp zapreti. Otrokom pa so dali Ulrika II. Celjskega za vzgojitelja. K sreči so posnemali pametno mater.

Druga hči Ana je šla tudi na jug: vzela je Nikolo Gorjanskega, ogrskega palatina in za Hermanom najvplivnejšega moža v Sigmundovi okolici.

Barbara, najmlajša, pa je postala soproga samega kralja in poznejšega cesarja Sigmunda, ki je bil vdovec izza leta 1395. Kmalu po svoji

rešitvi iz plemiškega ujetništva (1401) se je Sigmund zaročil z mlado Celjanko, ki je bila »krasne rasti, visoka in belopoltna«. Poroka se je pa vršila radi njene mladosti šele leta 1404. v Kraini, ko je bilu stara okrog osemnajst let. Barbara je s telesno lepoto združevala duševno bistrost, inteligenco in energijo, pa tudi strastnost. Možu je kmalu porodila hčer *Elizabeto*, ali pojavile so se tudi razprtije, vsled katerih jo je v letih 1419. do 1420. za daljšo dobo z nedolžno hčerko vred prognal na vzhodno Ogrsko, ne da bi se bilo vsled tega skalilo dobro razmerje med njim in Hermanom, ki je spor zopet poravnal.

Kmalu nato je Herman sposredoval zaroko kraljeve hčere in svoje vnukinje *Elizabete* z vojvodom Albrehtom V. Avstrijskim, ki mu je bilo usojeno, da je radi tega zakona postal Sigmundov naslednik. Izgleda, da pa Barbara sama temu nasledstvu ni bila naklonjena. Aeneas Silvius Piccolomini, tajnik vojvode in cesarja Friderika V. (III.) in poznejši papež Pij II., namreč pripoveduje o njej, da je kratko pred moževo smrtjo pozvala k sebi voditelje čeških husitov in jim je dala razumeti, da bi se hotela poročiti s trinajstletnim poljskim kraljem Vladislavom, ki radi dveh kraljestev gotovo ne bi odbil njene roke. Husiti da so baje pristali na njen predlog. Pri tem opisuje Aeneas Silvius značaj lepe in kljub svojim petdesetim letom še vedno strastne kraljice z najbolj črnimi barvami. In na drugem mestu pravi o njej, da prigovarja svojim služabnicam, naj uživajo življenje, češ, da se motijo tisti, ki menijo, da poleg tega življenja obstoja še drugo, posmrtno. Na smrt bolni cesar se je tedaj podal v Znojmo, kjer je poklical k sebi češke in ogrske gospode

ter jim je priporočal svojega zeta Albrehta V. za kralja. Kmalu nato je umrl.

Barbara je hotela oditi na Poljsko, ali zadržali so jo in prisilili, da se je podala z mrtvim so-progom v Bratislavo. Šele ko je bil Albreht v obeh državah izvoljen za kralja, so ji vrnili svobodo. Njen zet ji je pozneje določil Melnik na Češkem za bivališče. Tudi tu je vzdrževala zveze s husiti. Umrla je leta 1451. Pokopali so jo v grobnici čeških kraljev. Aeneas Silvius pravi, da so jo spremljali na zadnji poti «zločinski in strašni husitski duhovniki, ki so brezbožno opravili brezbožni pogreb.»

Ali Aeneas je bil zaklet sovražnik husitov in Celjanov in je prav tako kakor Jana Žižka razobličil tudi pravo sliko Barbare in Celjanov. Ako si odmislimo iz sovraštva nanesene barve, tedaj dobimo v Barbari krepko, zdravo in lepo pa živo in strastno ženo, pravo hčer svojega rodu. Neki opisovatelj kostniškega cerkvenega zbora (Tomaž Prischuf) jo slika zelo simpatično, ali to jo bilo v njenih mladih letih, ko se slabe strani njenega značaja še niso v polni meri razvile.

Tudi svojo varovanko Ano, Viljemovo hčer, je Herman II. dobro preskrbel. Leta 1400. jo je zaročil s poljskim kraljem Vladislavom Jageloncem, čigar prva žena Jadviga je bila umrla že osem let poprej. Ko so prišli Vladislavovi odposlanci po njo v Celje, je bil Herman II. tako ginjen, da se je od veselja razjokal. Po poroki se je vršilo Anino kronanje (1402). Ali Vladislav se je kmalu naveličal in živela je žalostno življenje. Umrla je leta 1416.

Hermanov nezakonski in pozneje legitimirani sin Herman je bil šibkega zdravja pa zelo nadarjen;

zato je bil do-
ločen za du-
hovniški stan.
Ko je imel šele
trideset let, ga
je že papež
Ivan XXIII. po-
svetil za bri-
žinskega ško-
fa. Ko je po-
toval radi po-
trditve v Rim,
mu je oče po-
sodil 1000 zlat-
nikov, zato je
prejel v za-
stavo brižin-
sko Škofjo Lo-
ko. Škof Her-
man se je ude-
ležil kostni-
škega koncila
in je nekaj let
pozneje dobil
škofijo v Tri-
dentu; mesta
pa ni nastopil,
ker je prej umrl
v Celju (1421).
V župni cerkvi
sv. Daniela se
še danes na-
haja njegov
nagrobni spo-
menik.

Škof Herman
(z nagrobnika v celjski župni cerkvi).

Da je imel Herman II. vsaj eno nezakonsko hčer, se sklepa iz zgodovinskih portretov na oltarni podobi na Ptujski gori. Bila je bržčas soproga Bernarda Ptujskega in se je po neki legendi imenovala Valpurga.

*Herman II. in Friderika II.
rodbinsko življenje.*

Mnogo je Hermanu koristila rodbina (zlasti njeni ženski člani) pri uresničevanju njegovih visokih ciljev in pri povečevanju njegovega rodu, ali mnogo, premnogo mu je prinesla tudi bridkosti, ki jih je veliki in močni mož prenašal s pravim heroizmom. Najtežje udarce mu je zadajalo rodbinsko življenje njegovega prvorojenca in naslednika Friderika II., ki je grozilo uničiti to, kar je zgradila silna energija očetova.

Friderika je oče še kot dečka zaročil z Elizabeto, edinko kneza Štefana I. Frankopansko-Modruškega in njegove žene Katarine Carrarske (1388). Poročila sta se pa šele okoli leta 1405.

Nevestinega očeta tedaj ni bilo več med živimi in starosta rodu je bil njegov brat knez Nikolaj. Svoji nečakinji bi bil moral izplačati 32.000 zlatnikov dote. Ker menda ni imel tolikšne vsote, je prepustil mladima zakoncema v zastavo polovico otoka Krka ter gradove Trsat, Bakar in Bribir v Vinodolu. Tako je dobil mladi Celjan v svoje roke nekaj frankopanskih posestev, oče pa je izročil mlademu paru na uživanje gradove Steničnjak in Samobor na Hrvatskem, Krško, Kostonjevico, Novo mesto in Mehovo na Kranjskem.

Frideriku se je kmalu rodil sin *Ulrik* (1406). S svojo ženo je redno prebival v Krškem. L. 1412.

je potreboval denar in je Benetkam ponujal v zastavo svojo polovico Krka, Trsat, Bakar in Bribir, ali beneška občina je prošnjo odbila.

Važnejših političnih poslov se ni udeleževal. Samo leta 1415. ga srečavamo v Kostnici, kjer je bil s svojim očetom v Sigmundovem spremstvu. Vojvoda Friderik Tirolski je priredil svečan turnir, na katerem se je bil z mladim Celjanom, ki ga je premagal in si priporil darilo. To je bil turnir, ki ga je izrabil za pobeg papež Ivan XXIII., boječ se sodbe.

Ob tem času se je bil Friderik že ločil od svoje žene Elizabete. Bil je strastna natura kakor Celjani sploh. Med dvorjanicami svoje žene je bržkone spoznal hčer ubogega hrvatskega plemiča, *Veroniko Deseniško*. Kaka je bila Veronika po zunanosti, ni znano, sporočilo samo pravi, da je imela plave lase. Friderik, ki je bil že v polnih moških letih, se je strastno zaljubil v mlado dekle, ki se mu ni rado vdalo ter je s tem njegovo strast še podžigalo. Ko si je končno priporil njeno ljubezen, se je čisto ločil od svoje žene ter je živel z Veroniko.

Osem let je že bilo razpora med Friderikom in Elizabeto. Oče Herman in obojestranski sorodniki so se silno trudili, da ju izmirijo. Zgodilo se je to, ali samo na videz. Elizabeta je slutila, da ne bo dobro. Tistega večera po spravi je baje rekla svojim ljudem: »Ljubi gospodje in prijatelji, kaka je to sprava, ko pa dobro vem, da me boste našli jutri mrtvo pri mojem gospodu!«

Drugo jutro je res bila mrtva. Grof je baje poslal dvorjanico, naj pogleda, kako se gospe godi. Ko je prišla v sobo, jo je našla mrtvo. Zgodilo se je to v Krapini leta 1422. (ali 1424).

Vsi so bili prepričani o Friderikovi krivdi. Svoje nedolžnosti ni mogel dokazati. Vendar pa dogodka ne bo nikdar mogoče čisto razjasniti.

Nato se je Friderik poročil z Veroniko; s to poroko, ki ni bila stanu primerna, je silno razdražil svojega očeta Hermana, ki bi mu bil sam umor še morda oprostil.

Seveda si je nakopal tudi sovraštvo ženinega rodu. Njen stric Nikolaj je napadel posest svojega rodu, ki jo je imel Friderik doslej v zastavi za neizplačano doto, in jo je zasedel: polovico Krka, Trsat, Bakar in Bribir. Vrhu tega je svojega prvo-rojenca, mladega kneza Ivana, poslal v Budim, da obtoži ubijalca in obračuna z njim.

Tudi Friderik II., ki je sredi leta 1424. mesto svojega očeta še opravljal banske posle v Slavoniji, mudeč se večinoma v Zagrebu, je pribežal na kraljev dvor. Menda se je hotel izogniti jezi svojega očeta. Ali na dvoru sta se našla z Ivanom Frankopanskim, ki ga je pozival na dvoboj. Rekel je, da hoče pokazati, «kako zna pošten knez z roko dokazati krivico sramotnemu ubijalcu, čeprav ga ne smatra za vrednega, da se bori z njim.» Sigmund je dvoboj zabranil ter odločil, naj razsodi v sporu danski kralj Erih VII., ki se je na potovanju v Sveto deželo prav tedaj mudil na njegovem dvoru.

Kako se je razsodba glasila, ni znano. Ali posledice za Friderika niso bile blage. Sigmund, njegov svak, ga je poslal razjarjenemu očetu. Aeneas Silvius zadovoljno pripominja, da ga je kralj obsodil na smrt in poslal očetu, «ki pa mu je dobrotno ostavil življenje, mnogim v propast.»

Oče ga je dal vkovati v železje in z vozom prepeljati na Ojstrico, kjer so ga zaprli v stolp

in dobro zastražili. Z Ojstrice so ga spravili v Gornje Celje, kjer ga je čuval vitez Jošt Soteški. Oče mu je vzel vsa posestva in grad Friedrichstein pri Kočevju, ki ga je Friderik sam zgradil in kjer je baje z Veroniko užival srečne dni, je dal razrušiti. Nameraval ga je tudi razdediniti in izročiti vso bogato dediščino svojemu drugorojencu Hermanu III. Ta je po smrti svoje prve žene Elizabete Abensberške pravkar (1424) sklenil z Beatrico Bavarsko novi zakon, ki je obetal nasledstvo.

Ali usoda je že preganjala njegov rod. Herman III. je padel pri Radovljici s konja in se ubil (1426). Zapustil je samo hčer Elizabeto.

Ta nesreča je pomirljivo vplivala na starega grofa, saj sta bila Friderik II. in njegov sin Ulrik II. edina moška člana rodu, ki ga je vsled brž nato sklenjene pogodbe s Tvrtkom II. čakala tudi bosanska krona. Ali sramota je bila prevelika in Friderik je še ostal zaprt. Morda je stari grof mislil celo na to, da določi za dediča vse posesti svojega vnuka Ulrika, ki prav tedaj (1428) prvič nastopa v javnosti: najljubši očetovi ustanovi, kartuziji v Pleterjah, daruje vas «Wraslasdorf» pri Metliki. Ta vas je bila dediščina po njegovi materi in jo je samostanu odmenil že njegov oče.

Čim težje so bile skrbi za bodočnost rodu, tem hujša je bila jeza na Veroniko, ki jo je Herman II. smatral za provzročiteljico vsega zla. Ko je oče zaplenil vse sinove gradove, ni imela, kamor bi glavo položila. Z majhnim spremstvom je blodila po grofiji ter se po gozdovih skrivala pred Hermanovimi ogleduhi. Prijatelji so jo končno skrili v vurberškem stolpu pri Ptujju. Ali našli so jo Hermanovi ogleduhi. Spravili so jo na Ojstrico in jo zaprli v temen stolp.

Herman je namenil najhujše: kot čarovnica, ki mu je začarala sina, naj umrje. Postavil jo je pred celjsko trško sodišče. Ali zagovornik jo je tako odlično zagovarjal, da so jo sodniki proglasili za nedolžno, čeprav je bil Herman njihov in trški gospod. Celjska kronika pravi, da je bilo pravično tako in brezobzirni Aeneas Silvius jo opravičuje, češ, «da je grešila vsled slabosti spola in morda prisiljena.»

Zdaj ji je Herman odločil nasilno smrt. Znova so jo spravili na Ojstrico. Glad in žeja naj jo umorita. Njena krepka natura se je ustavljala. In Herman je poslal dva viteza, ki sta jo v kadi¹⁶ vtopila. Eden izmed njih je bil Jošt Soteški, čuvar njenega moža.

Pokopana je bila izprva v Braslovčah, pozneje pa je Friderik dal prenesti njeno telo v Jurjevo. V mrliški knjigi nekdanjega jurjevskega samostana stoji, da je «grofica Veronika» umrla 28. oktobra, bržkone leta 1428. Veronika je bila morda mati Friderikovega sina Friderika, ki je menda kot menih umrl v Žičah, kjer so ga tudi pokopali.

Veronikina smrt je šele potolažila Hermanovo jezo do Friderika, ki je vrhu tega v ječi težko zbolel. Bržkone sta tudi Sigmund in Barbara delala za spravo med očetom in sinom. Odprla so se mu vrata ječe in prišel je najprej v zdravniško obskrbo. Ko je ozdravel, se je podal k Sigmundu, ki mu je bil namenil namestništvo na daljnem Sedmograškem. Ali prišel je prepozno

¹⁶ Tako pravi Celjska kronika («undter Osterwitz in einer pottigen»), po Aeneju Silviju je bila vtopljena v potoku («in profluentem mersa»). Na vtopitev v kopeli je torej težko misliti.

in mesto je bilo že oddano. Pomladi leta 1429. se je mudil pri kralju v Bratislavi, kjer je dobil od njega v dedno last grad *Krupo* v Slavoniji «radi obilih zaslug, pridobljenih za krono».

Nato se je vrnil domov, ali oče mu ni takoj vrnil odvzetih posestev in gradov, ampak ga je poprej za dve leti poslal v Radovljico v prognanstvo.

Dve leti po svoji osvoboditvi je šel Friderik še na božjo pot v Rim. Pri tem je prišel v ujetništvo mejnega grofa Ferrarskega, ki je bil sovražen Celjanom radi njihovega vmešavanja v italijanske prilike. Osvobodil ga je njegov svak, goriški grof Henrik. Ko se je vrnil z božje poti v Radovljico, je zgradil nanovo grad Belo peč na Gorenjskem in obnovil Friedrichstein pri Kočevju.

Hermana II. smrt in značaj.

Grof Herman je po izmiritvi s sinom živel samo še malo let, v katerih je mnogo storil za cerkve in samostane. Kot osemdesetletnik se je še enkrat podal na dvor svojega zeta; po Celjski kroniki bi bil moral dobiti knežji naslov. Ali še preden se je to zgodilo, ga je pri zetu v Bratislavi vzela smrt (13. oktobra 1435). Njegovo truplo so pokopali v Pleterjah, ki so mu bile najdražja ustanova.

Grof Herman II. je bil velik mož; to je čutil tudi pisatelj znamenite Celjske kronike, bržčas menih minoritskega samostana v Celju, ki mu je posvetil svoje delo. Bil je neutrudljiv delavec in neuklonljiv, imajoč pred očmi bolj moč in bodočnost svojega rodu ko trenutno srečo njega članov. V sredstvih za dosego svojega cilja ni bil vedno

izbirčen in čuvstva običajnega človeka kakor da so mu bila tuja; ali cilji so mu bili visoki in bližal se jim je z energičnimi koraki, le žal, da je kmalu usoda pokopala njegov rod in z njim njegovo delo. — V Hermanovi osebi je mnogo lastnosti, ki so bile lastne renesančnim knezom: volja in moč, brezobzirnost, ali tudi strpnost — privolil je, da se je njegov vnuk oženil s pravoslavno princezino. — Po zunanosti je bil lep mož, velik in močan.

Naslednik Friderik II. je bil ob njegovi smrti že prileten mož, vnuk Ulrik II. pa se je bližal najboljši moški dobi.

Friderik II. po očetovi smrti; njega gospodarsko udejstvovanje in razmerje do cerkve.

Frideriku II. so bridke izkušnje in prirojena strastnost zlomile krila in mu vzele voljo za velike politične podvige njegovega očeta, ostal pa mu je smisel za gospodarstvo: svoja stara leta je posvetil samo uživanju in upravljanju podedovanih posestev v habsburških deželah in na Hrvatskem. V prvih ni bilo velikih posestnih izprememb: prodal je *Waldstein* (1436), kupil *Marof* (Heckenberg) pri Vranskem (1442) in *Lemberg* pri Poljčanah (1449), Ivan Vrbovski mu je volil *Rudnik* pri Rečici (1447), brata Wolfgang in Reinbrecht Walsee pa *Konjice* in *Stattenberg* (1451), ako bi umrla brez potomstva, vendar se ta pogodba ni izvršila. Na Hrvatskem so pa bile pridobitve prav obsežne. Ali te so v zvezi s sila živahnim političnim delovanjem, ki ga ni vodil oče, ampak sin.

Cerkev je bila zdaj obilno deležna njegove milosti. Zlasti mu je bil pri srcu jurjevski samo-

stan, kjer je počivala Veronika. Še za očetovega življenja je tu ustanovil spominski dan na nesrečnico (1429). V poznejših letih je ustanovil štiri nove meniške celice in določil potrebne dohodke (med drugim v Laškem, Zalogu, na Bledu in v Ponikvi), samostanu je potrdil sodno imuniteto, darovano mu že od njegovega očeta, in pridobitve raznih posestev, pa tudi sam je daroval, tako ribarstvo v bližnjih potokih, neki mlin v «Dragenalu» in cerkev sv. Egídija (nad Zidanim mostom).

Tudi z Žicami so ga vezale srčne vezi; tu je bil pokopan njegov sin Friderik, ki mu ga je verjetno porodila Veronika, umrl je morda kot menih. Potrdil je samostanu že dolgo podedovano sodno pravico (izvzemši krvavo sodstvo) in ga oprostil plačevanja vinskega davka; zato se je konvent zavezal, da bo obhajal obletnico njegove smrti. Vrhu tega ga je obdaril s posestvi v Kopinici in na Razborju (pri Dramljah), v Devini (nad Slovenjo Bistrico) in v Lembergu, kjer si naj menihi napravijo ribnike.

Bistre pri Vrhniki se je spomnil, ko mu je še živela Veronika: daroval je denar, cerkvene potrebščine in kmetije pri Vipavi za vzdrževanje večne luči; Pleterje pa je obdaroval pozneje.

Za Gornji grad je storil zelo veliko. L. 1439. mu je priznal gorsko pravico nad vinogradi pri Gornjem gradu, Ljubnem, Radimirju in Rečici. Ker so se ljudje ustavljali, jih je k temu pripravil. Od tega vina je moral samostan oddajati po 200 veder celjskemu uradu v Mozirju. Pozneje je izjavil Friderik II., da velja ta obveznost samo napram njemu in ne tudi napram njegovim potomcem. Samostan se je zahvalil s tem,

da je določil, naj se po vsakem Marijinem prazniku obhajajo obsežni spominski obredi, ki se jih morajo udeleževati vsi duhovniki. Drugič (1447) je zopet odločil, da se njegovi uradniki in sodniki ne smejo vmešavati v samostanske pravice — izvzel je sodne slučaje, ki se kaznujejo s smrtjo — potrdil je samostanu ribarsko pravico v vseh vodah gornjegrajske gosposčine in sodnije ter osvobodil vseh davščin samostansko hišo pri župni cerkvi v Celju; izmed njenih stanovalcev naj plačujejo davke samo trgovci in obrtniki. Kot protiuslugo je samostan obljubil vsakodnevno službo božjo v Marijino kapelici, ki so jo ustanovili Celjani; vsako nedeljo peto mašo in vsake kvatre obsežno spominsko službo božjo, h kateri morajo prihajati vsi samostanski duhovniki. Svojim uslužbencem je moral Friderik II. še enkrat zabraniti kršenje samostanskih pravic. Za to uslugo se je samostan zavezal, da bo obhajal spominski dan, ki se ga morajo udeleževati vsi redovniki in samostanski župniki. Ta spominski dan se je v zvezi s sinodo tudi pozneje redno obhajal.

Niti celjski niti ptujski minoriti niso bili čisto pozabljeni.

Z zagrebško škofijo je bil v dobrem razmerju in podpiral je očetovo ustanovo Lepoglavo.

Sam je ustanovil dva samostana: frančiškanskega v Enzersdorfu na Nižjem Avstrijskem, in dominikanskega v Novem kloštru pri Polzeli (1449). Slednjemu je podaril posestva v Paški vasi, Rečici in pri Št. Andražu, poklonil mu je od gornjegrajskega samostana prejemanih 200 veder vina, podelil mu je sodstvo, izvzemši krvavo, in osvobodil ga je vseh davščin in vsake tlake.

Značilno je dejstvo, da je v medjimurski Štrigovi pri Ljutomeru pozidal cerkev sv. Jeronima in nastavljal pri njej duhovnike glagoljaše.

Kot praktični gospodar je uvidel tudi pomen meščanskega stanu; zato je trgu Celju podelil meščanske pravice in Šoštanju nekatere trgovske svoboščine.

Ulrik II. in njegova rodbina.

Ulrik II. je nadaljeval politično delo svojega deda; bil mu je sličen po zunanosti in nezlomljivi energiji, manjkala pa mu je njegova razsodnost in umerjenost, ki je ni mogla nadomestiti burna impulzivnost.

Ded ga je bil poročil s Katarino Brankovičevo, hčerjo srbskega despota Jurija Brankovića. Ker je bila njena sestra Mara najpriljubljenjša soproga sultana Murata II., je bil na ta način tudi v ožji rodbinski zvezi s carigrajskim dvorom. Po Celjski kroniki je bil Murat II. velik prijatelj Celjanom; ko je bil na smrtni postelji, je baje nasvetoval svojim sinovom, naj ne delajo škode njihovi deželi in njihovim ljudem. In celo sina (Mohameda II., poznejšega sultana) je bil poslal k Celjanom, da bi jim ponudil vojsko za pomoč.

Katarina je tudi po poroki ostala pravoslavne vere in imela je «duhovnike in kapelane» svoje vere pri sebi.

Izprva je vladala med njo in možem prava ljubezen; rodila mu je sinova *Hermana* in *Jurija* ter hčer *Elizabeto*, ki jo je tudi vzgojevala v pravoslavju. Ali otroci so jima vsi pomrli: Herman IV. leta 1452., Jurij leta 1443. in Elizabeta leta 1455., kratko po poroki z Matijo Korvinom,

poznejšim kraljem Matjažem. Nesreča z otroki je skalila razmerje med Ulrikom in Katarino. Ulrik se je zagledal v ženo nekega dunajskega trgovca, kar mu je oče zelo zameril. Ali sin mu je po pripovedovanju Aeneja Silvija odgovoril s tem, da ga je spomnil na Veroniko.

Ulrik II. za življenje svojega deda.

Ulrik II. nastopa v javnosti še za življenje svojega deda. Leta 1429. je šel na dolgo viteško potovanje; oče mu je v ta namen posodil 32.000 zlatnikov in teta Barbara mu jih je po njegovem očetu nakazala nadaljnjih 5000. Že prej (1428) je bil obdaroval Pleterje z devetimi kmetijami in desetino v kraju «Wraslasdorf» pri Metliki. Brž pa se je pobrigal tudi za materino dediščino. Leta 1435. je v Bratislavi v Sigmundovi navzočnosti zahteval od knezov Frankopanskih, da mu povrnejo polovico Krka, Trsat, Bakar in Bribir, ki jih je njihov oče nekdanj vzel Frideriku, češ, da on ne more biti kriv zločina svojega očeta. Pravdo je dobil, le zahteva po pravici do odškodnine za pretrpljeno škodo mu je bila odbita.

Pokneženje.

Ali šele z dedovo smrtjo se pričinja njegova prava aktivnost. Takoj ga najdemo tam, kjer je bila največja možnost udejstvovanja: na Sigmundovem dvoru. Sposredoval je sporazum med njim in češkimi husiti. Nato je dosegel zase in za svoj rod veliko čast in visoko odlikovanje: Sigmund je v lastnosti rimsko-nemškega cesarja poknežil Friderika II., Ulrika II. in njegove potomce.

Diploma o pokneženju je bila objavljena 30. novembra 1436 v praškem Starem mestu v navzočnosti Ulrika samega in grofov ter knezov češkega kraljestva. V diplomi se spominja Sigmund zvestih služeb, ki so jih Celjani vršili zanj in za cesarstvo. Ugotavlja, da je njihova posest izza časa, ko je povedel Barbaro na svoj dvor, silno narasla. Bistveni del diplome se glasi: «Zato smo poknežili in povzdignili v poknežene grofe Friderika Celjskega, našega dragega svaka, njegovega sina Ulrika in vse njune dediče in dedičev dediče; tudi smo jim podelili vse njihove fevde kot prave fevde in Ulrik, sin našega ljubega svaka in kneza, visokorodnega grofa Celjskega, Ortenburškega in Sternberškega,¹⁷ jih je prejel iz naše cesarske roke s posredstvom dveh razvitih zastavic, kakor se to spodobi za kneze. Grofijo Celjsko, Ortenburško in Sternberško z vsemi gosposčinami, zemljišči, sodišči in pritlikinami ter vse druge gosposčine, ki jih imata Friderik in Ulrik v sveti rimski državi, povzdigujeemo v pravo in resnično kneževino. Friderik, Ulrik in njuni potomci naj se za večne čase imenujejo knezi in pokneženi grofje; gornje grofije, Celjsko, Ortenburško in Sternberško, ter druge gosposčine naj kot kneževino svete rimske države od nas in naših potomcev prejemajo z razvitimi zastavami kakor drugi naši in državni knezi; posedujejo naj jo brez vseh ovir. Dajemo jim tudi popolno sodstvo, kakor ga imajo drugi grofje in pokneženi grofje svete rimske države: podrejeni

¹⁷ Sternberška grofija je po izumrtju Sternberških po podedovanju prešla na Ortenburške in po njih na Celjane. Vendar Celjani naslova grofov Sternberških navadno niso uporabljali.

so jim tudi vsi plemiči, ki bivajo v grofijah in na njihovih gosposčinah. Podeljujemo jim pravico, da lahko kujejo svoj lasten zlat in drugačen denar, ki ga smejo opremljati s svojimi lastnimi znaki; ukazujemo, da njihov denar sprejemajo po njegovi vrednosti vsi prebivalci njihovih grofij in gosposčin ter «inozemci». Kjerkoli v svojih grofijah in na svojih gosposčinah najdejo kako rudo, naj že bo zlato, srebro, železo, svinec ali kaj drugega, jo lahko kopljejo in predelavajo, ne da bi jih mi in drugi pri tem ovirali. S svojo cesarsko močjo ukazujemo vsem knezom države, posvetnim in cerkvenim, vsem grofom, baronom, plemičem in drugim podanikom ter vazalom države, da Friderika in Ulrika, grofa Celjska, Ortenburška in Sternberška, ter njune potomce za večno imenujejo in smatrajo kot naše in državne kneze ter poknežene grofe. Kdor bi se proti temu pregrešil, naj vsakokrat plača 200 mark zlata, ki zapadejo do polovice naši državni blagajni, drugo polovico pa naj dobe imenovana grofa in njuni dediči. Mi in naši nasledniki bomo pomagali, ako bi nas v tej zadevi klicali na pomoč.»¹⁸

S tem so Celjani postali ravnopravni Habsburžanom, imenovali so se «po božji milosti».

Ulrik II. kot diplomat Albrehta V.

Leto dni pozneje (1437) je Sigismund umrl. Ulrik II. je bil tedaj na njegovem dvoru. Da bi pa bil udeležen pri načrtu tete Barbare o njeni

¹⁸ Listina je zelo gostobesedna. Tu je podana samo smiselno. — Znanprej torej lahko govorimo o knezih Celjanih, gospodarjih državno neposrednih grofij. Celjske, Ortenburške (in Sternberške). — Zagorska je bila pod ogrsko-hrvatsko krono.

poroki s poljskim kraljem Vladislavom, je dvomljivo, kajti že v sledečem letu (1438) dobi važno politično misijo na Češkem, kjer je imel izza prejšnjih dni prijateljev, ki so mu nudili priliko, seznaniti se z razmerami v kraljestvu. Albreht ga je namreč imenoval svojim namestnikom in mu poveril nalogo, pridobiti zanj tisti del husitov, ki ni maral habsburškega kralja. Ulrik je postopal diplomatično pa tudi s silo: vdaril je na Tabor, ali ni ga mogel zavzeti. Nato ga je Albreht poklical na Šlesko, kjer se je mudil. Ulrik se je vrnil z dalekosežnim pooblastilom (februarja 1439) in Pražani so ga sprejeli na najslovesnejši način, ker so pričakovali, da prinaša mir. Res je dosegel premirje, ki naj bi trajalo do Jurijevega dne. Ali Albreht ga je odpoklical, čim je prišel na Dunaj (maja 1439). Aeneas Silvius pravi, da zato, ker se je hotel Ulrik polastiti češke krone, kar je čisto neverjetno. Namestništvo v kraljestvu je prepustil dvema domačima velikašema. — Albreht je bil še tistega leta med pokojnimi.

Vojna med Celjanoma in Friderikom V. (III.) radi pokneženja.

Medtem so se razvijali dogodki, ki so privedli do vojne radi pokneženja Celjanov. Vojvoda Friderik V., pod čigar deželnoknežjo oblast so doslej spadali, je bil ob času povišanja (1436) na potu v Jeruzalem. Ko se je vrnil, je pri Sigmundu prosvedoval, češ, da ga ni nihče vprašal glede pristanka. Ali Sigmund ni maral za ta protest.

Friderik V. je začel misliti na odločitev z orožjem. Iskal si je zaveznikov. Prvega je dobil v goriškem grofu Henriku, bivšem soprogu Ulrikove

tete. Ali to zavezništvo je bilo kratkotrajno. Ulrik in Henrik sta sklenila dedno pogodbo in Ulrik je bil tedaj določen za varuha Henrikovim otrokom. Zato se je pa Friderik V. zvezal s Štefanom Frankopanskim, ki je bil tedaj kranjski deželni glavar, in nato še z njegovimi brati Frankopanski so se zavezali, da bodo poslali 1000 mož na bojišče, ako bi bile napadene Friderikove in njegovega brata (Albrehta VI.) dežele.

Ali udariti si Friderik ni upal, dokler sta živel Sigmund in Albreht V., sorodnika in prijatelja Celjanov. Pač pa je v nekaterih praktičnih slučajih zahteval, naj Celjani upoštevajo njegovo višjo sodno pravico; ali vsakokrat je dobil odgovor, da so Celjani odgovorni samo cesarju. Albreht V. se je pa s svoje strani trudil, da bi pomiril nasprotujoči si stranki. Pogajanja, ki so se na njegovo pobudo vršila leta 1438, so ostala brezuspešna.

Razburjenje na obeh straneh je naraščalo in prišlo je do prvih spopadov, katere so povzročili vazali, ne da bi se bila že začela prava vojna. Tako je Jošt Fürtenegher oblegal grad Ozalj ob Kolpi, ki je bil last kranjskega deželnega glavarja Štefana Frankopanskega, in je pri tem oplenil vojvodska posestva v Kostanjevici in nekaj sosednih vasi (1438). Pri plenjenju se je odlikoval zlasti Jurij Gall, ki so mu bili Celjani zelo naklonjeni. Istodobno so ljudje iz celjskega gradu oropali in umorili Henrika Apfaltrerja, čigar brat Jurij, vojvodski oskrbnik v Kostanjevici, je pričel nato boj s Celjani. Sklenjeno je bilo sicer kmalu premirje, ali neprijazno razmerje je ostalo.

Vojno med obema strankama — Friderikom in Ulrikom — je izzval šele posestni spor, ki so

ga imeli Celjani s krškim škofom Ivanom Šalermanom (Scholdermannom) (1439). Dokler je živel Albreht V. je Friderik škofa samo tajno podpiral pri oboroževanju; po Albrehtovi smrti je pa stopil iz rezerve in začela se je odkrita vojna. Velikaši so se delili: nekateri so se pridružili Frideriku, drugi pa so podpirali Celjane, tako sam Friderikov brat Albreht.

Celjani so tedaj imeli odličnega vojskovodjo, Čeha Jana Vitovca, ki se je bil izšolal v vojni umetnosti kot husitski borec. Ulrik ga je morda poznal že izza časa svojega bivanja na Češkem. Vitovec je došel v Celje s tremi konji in Celjana sta ga vzela v službo proti visoki plači, pozneje je dobil od njiju tudi grad Strmec (Sternberg) na Koroškem in od njega osvojeni Greben v Zagorju. Novi vojskovodja je takoj napadel tiste sovražne gradove, ki so bili preblizu Celja. Tako Anderburg, ležeč v lepi dolini pri Št. Juriju, ki ga je do tal porušil, nato Sotesko, tedaj posest Jošta Soteškega, ki je bil nekdanj čuvar ujetega Friderika II. Celjska vojska je razdejala gradove tudi še nekaterim drugim sovražnim plemičem, vojvodovim in škofovim pristašem, tako Mirenskim Erkenstein pri Radečah, Lindeškim Lindek pri Vitanju, Grefleinov stolp pri Poljčanah in Schrattov Turn ob Kokri. Vitovec je zavzel tudi vojvodski grad Zbelovo pri Poljčanah, ali ni ga podrl, ampak ga je vrnil gospodarju. Zato pa je dal po Celjski kroniki grof Friderik porušiti lastne gradove Vojnik, Šoštanj in Katzenstein v Šaleški dolini, ker se mu je zdelo, da so preblizu Celja in bi se jih sovražnik lahko poslužil kot operacijskega izhodišča, ako bi se jih polastil.

Malo pozneje je poslal Friderik Vitovca iz Krapine na Dolenjsko, kjer naj bi zavzel vojvodski Mokronog. Posadko, ki mu je prišla naproti, je do nog potolkel, samega poveljnika Dirnbacherja je pa neki Bosanec težko ranil. Ujetnike so zaprli v Krapinskem stolpu, kjer so ostali tri leta. Vojvodske čete pa niso imele nikakih uspehov. Edino Lož na Notranjskem so zavzele po drugem napadu, ali izgubile so pri tem svojega poveljnika Kristofa Flednitzerja, ki ga je ubil neki trški čevljar. Iz jeze so trg zažgale.

Medtem so se izvršili dogodki, ki so na obeh straneh obudili potrebo za mirom. Friderik je z izvolitvijo za nemškega kralja (1440) prevzel mnogo novih skrbi, brat Albreht je vedno silneje zahteval delitev dežel in posestev in smrt Albrehta V. Avstrijskega, Ogrskega in Češkega je tako Frideriku (in Albrehtu) kakor tudi Celjanoma zadala mnogo skrbi in opravkov. Zato sta se pogodila najprej obadva brata, nato pa je bilo med kraljem in Celjanoma sklenjeno premirje (v Hainburgu, 23. avgusta 1440), ki je veljalo tudi za krškega škofa, grofe Frankopanske in vazale. Premirje naj bi veljalo do 24. junija 1441, ali pozneje je bilo podaljšano do 1. aprila 1442. Krški škof je odstopil Frideriku II. grad Rogatec kot odškodnino.

Ulrik II. je zdaj celo spremljal cesarja h kronanju (marca 1442). Ali kmalu nato sta Celjana zopet sklenila obrambno in napadalno zvezo s kraljevim bratom Albrehtom (maja 1442). Prišlo je do ponovnega vojskovanja.

Albreht in Ulrik II. sta jo vdarila na Gorenjsko in sta zavzela Kranj. Nato sta jo mahnila proti Ljubljani, ki se je dobro držala pod vodstvom

Jurija Apfaltrerja, čigar stolp pod mostom (današnji Tivoli) sta zaveznika osvojila in ga zažgala. Medtem so prišle preko Savinjske doline kraljeve čete mestu na pomoč. Poveljnik jim je bil Hartman Turn. Nad Žalcem, «pri kamenitem križu», so bili zadeli njegovi vojaki na voz, s katerim je grof Friderik poslal s Soneka v Celje del svoje gotovine in svojih dragocenosti. Vojaki so planili po vozu in ga izropali, spremstvo pa so pustili pri miru. Ko se je Turn približal Ljubljani, sta jo Albreht in Ulrik nehala oblegati; podala sta se proti Novemu mestu, ali tudi tu nista imela sreče. Turn pa je medtem šel nad Kranj in ga je dobil nazaj.

Po teh dogodkih je bil sklenjen mir; najprej med kraljem in bratom, nato (16. avgusta 1443 v Dunajskem Novem mestu) med kraljem in Celjanoma. Vsa tekom vojevanja zavzeta posestva naj se vrnejo lastniku. Friderik obljublja Celjanom svojo pomoč proti vsem sovražnikom, izvzemši cesarstvo in cerkev. Podeljuje jima nanovo dostojanstvo državnih knezov z vsemi pravicami, ki sta jih bila sprejela od Sigmunda. — Istodobno pa je bila sklenjena tudi dedna pogodba med Friderikom in Celjanoma. Ako izumro Habsburžani, tedaj dobe Celjani habsburško Istro s Pazinom, Metliko, Mehovo, Novo mesto, Kostanjevico, Laško, Vojnik, Žalec, Vipavo in Postojno (ki so jih deloma imeli v zastavi); ako pa izumre moška linija Celjanov, tedaj naj bodo Habsburžani dediči vseh njihovih posestev, ležečih v območju rimsko-nemškega cesarstva. Mesec dni pozneje (21. septembra 1443) je bila v Gradcu obnovljena «večna» zveza, ki bi naj veljala proti vsem sovražnikom, izvzemši cerkev, cesarstvo in

ogrsko krono. Ali Ulrik II., ki je pri vseh pogajanjih nastopal mesto svojega očeta, se ni dosti brigal za take določbe.

Celjana v borbi za pravo Ladislava Posmrtnika.

Čudno je, da sta se Celjana v tej borbi zadovoljila s kompromisnim uspehom. To je v zvezi z dogodki, ki so se medtem odigrali na ozemlju ogrsko-hrvatske krone, kamor je Celjane bolj in bolj vleklo. Tam je umrl (1439) Albreht, Sigmundov naslednik, zapustivši vdovo Elizabeto z dvema hčerama, Elizabeto in Ano.

Vdova Elizabeta je pa bila v blagoslovljenem stanju. V svoji oporoki je Albreht odredil: ako bi se mu rodil sin, naj mu bo varuh najstarejši Habsburžan, to je štajerski vojvoda Friderik V. (kot poznejši cesar Friderik III.). Vrhu tega je določil, kako naj bo sestavljena začasna vlada. Ali za oporoko se nihče ni brigal, ne Elizabeta ne stanovi. Elizabeta je sama nastopala kot vladarica vseh dežel (Avstrije, Češke, Ogrsko-Hrvatske), izjavljala je, da jih je pravzaprav ona podedovala po svojem očetu (Sigmundu) in ne njen mož. Pri tem so ji bili vneti svetovalci njeni sorodniki, Celjana Friderik in Ulrik in Ladislav Gorjanski, poleg nekaterih drugih.

Ali ogrsko-hrvatsko plemstvo se je balo, da bi svetovalstvo doseglo prevelik vpliv, zato je začelo siliti, da bi se kraljica nanovo omožila z možem, ki bi ga lahko potem izbrali za kralja. Predlagali so ji Lazarjā, sina despota Jurija Brankovića, ali Elizabeta je odklonila ta predlog. Nato so se spomnili na šestnajstletnega poljskega

kralja Vladislava, kateremu je pred dvema letoma hotela ponuditi svojo roko njena mati Barbara. Ali tudi njega je odbijala.

Tedaj je prišel k njej (v Višegrad ob Donavi) Ulrik Celjski. Videč plemiško nestrpljivost, je Elizabeti nasvetoval, naj se navidezno vda, kadar bo ugodna prilika, pa naj svoj pristanek prekliče. Tako je storila. Ulrika je za dober nasvet poplačala s tem, da mu je darovala *Kostajnico na Uni*. Posebno poslanstvo je odšlo na Poljsko, da ponudi Vladislavu krono in — Elizabeto.

Ali Elizabeta, krepka in odločna žena, prava Celjanka, je samo mislila na dete, ki ga je nosila pod srcem. Za vsak slučaj je hotela biti v posesti krone, s katero so se kronali ogrsko-hrvatski kralji. Čuvala se je na kraljevem gradu v Višegradu. Zvesta dojilja njene hčere, Helena Kottaner, jo je s pomočjo nekega Ogra izmaknila iz zaklenjene in zapečatene sobe ter jo zašito v blazino na saneh spravila v Komarno, kjer se je tedaj nahajala njena gospa, potujoča v Bratislavo, da bi bila bliže Avstriji. Baš ko je hotela zapustiti Komarno, je kraljica pcvila sina (22. februarja 1440), ki je pri krstu dobil ime Ladislav (Postumus ali Posmrtnik), ker se je bila mati zaobljubila kralju in svetniku istega imena. Krst je opravil ostrihomski nadškof, navzoč je bil pri tem tudi Ulrik Celjski.

Čim je imela Elizabeta krono in sina, je takoj sporočila poslancem v Krakov, da se ne mara močiti, ker da je na to pristala samo, če ne bi dobila sina.

Poslanci so se pa kljub temu dogovorili z Vladislavom, da sprejme krono in vzame Elizabeto za ženo. Ko so se vrnili na Ogrsko in

pohiteli v Komarno, sta zato dva izmed njih, slavonski ban Matko Talovec in Emerik Marczali, prišla v ječo, iz katere je ban kmalu zbežal, dočim je Marczali v njej dolgo sedel.

Ko je Elizabeta zvedela, da je Vladislav že zapustil Poljsko in je na potu v Budim, ga je hotela prehiteti. Z detetom in sijajnim spremstvom se je podala v Stolni Beograd, da svojega sina okrona. Zvesta Helena Kottaner je ponesla Ladislava v cerkev, kjer ga je nadškof ostrihomski mazilil, držeč nad njim krono, medtem ko je mati izrekala prisego; med mašo je ležalo dete na suknu s hermelinom, a Ulrik Celjski je držal krono nad njim. Potem je Nikola Iločki proglasil dete vitezom. Ali kralj novorojenček je ves čas plakal in mati je prelivala solze žalosti in skrbi (15. maja 1440).

Iz Stolnega Beograda je hitel Ulrik Celjski s pet sto konjeniki pred Budim, da zabrani bližajočemu se Vladislavu vhod v mesto, ali prišel je prepozno in umaknil se je v Gjur, kjer so ga napadle sovražne čete pod škofom Jurijem Rozgonom. Ker je imel premalo vojske, je skušal zbežati. Ali sovražniki so ga zalotili in Vladislav ga je imel v Budimu nekaj časa zaprtega. Šele ko mu je dal štiri in dvajset talcev in se zavezal, da mu bo povrnil Trenčin in druge gradove ob ogrsko-štajerski meji, ki so se jih polastili Elizabeta in njeni prijatelji, tedaj je dobil svobodo (1. novembra 1440). To ujetništvo je bila samo epizoda, ki ni bistveno vplivala na potek dogodkov.

Medtem je divjala borba že vsepovsod. Na Slovaškem je hrabri Čeh Jan Jiskra z Brandysa branil pravo mladega Ladislava in njegove matere, ki ga je vzela v službo. Ob ogrsko-štajerski

meji je gonil Vladislavove privrženice drugi Čeh, celjski kapitan Jan Vitovec. Zlasti obsežno je bilo njegovo delovanje v Slavoniji, kjer je spravil v težko stisko bana Matka Talovca, ki je moral tudi na jugu pomagati svojemu bratu Petru, hrvatskemu banu, v borbi z velikim bosanskim vojvodom Štefanom Vukčićem. Celjan Friderik — sin je bil še ujet — je mogel zlasti vsled tega postaviti v boj znatne sile, ker je bil (23. avgusta 1440) sklenil (že omenjeno Hainburško) pogodbo s Friderikom III. Prav tedaj se je pogodila s kraljem tudi Elizabeta: priznala je njegovo varuštvo nad svojim sinom, česar poprej ni hotela storiti, in dobivala je od njega gotove novce, da je lahko plačevala Jiskro in njegove češke najemnike. Pa v Hainburgu se je pomiril tudi nadvojvoda Albreht z bratom Friderikom in Frankopanski s Celjanom Friderikom. Tudi oni so od juga prizadevali jade skupnima nasprotnikoma: Matku Talovcu in bratu njegovemu Petru. Le eden izmed Elizabetinih pristašev je bil čisto poražen: Ladislav Gorjanski, ki je ob desni obali Donave hotel prodirati proti Budimu. To vse se je vršilo leta 1440.

Sledečega leta je šel sam Vladislav z močnimi četami proti ogrsko štajerski meji, kjer je bilo veliko pristašev kraljice Elizabete in obeh Celjanov in kjer so stali gradovi, katerih Ulrik kljub dani besedi ni hotel vrniti. Kot prednje odelenje je Vladislav poslal v Slavonijo Štefana Baniča iz Dolnje Lendave z delom vojske. Banič je prodril do Samobora, kjer se je na pepelnični dan (1441) udaril z Janom Vitovcem. Razvila se je ostra borba, v kateri je bil Štefan Banič docela poražen. Celjska kronika ne more dovolj nahvaliti

slavne zmage Jana Vitovca, ki je ujel samega Baniča. Izbrani praški škof Nikolaj pa piše Ulriku Rožmberku z Dunaja: «Celjski knez je tako potolkel Poljake in Ogre, da jih je ostalo tisoč in pol na mestu mrtvih. Razen tega je zaplenil voze, polne pušk, in dobil mnogo ujetnikov. Eden se želi odkupiti za 40.000 zlatnikov. Pa tudi Jiskra je iz Košic premagoval Poljake in Ogre cela dva tedna, tako da jih je na tisoče poginilo in prišlo v robstvo. In tako gre slabo i Poljakom i Ogrom.»

Vitovec je po slavni zmagi prekorščil Dravo in potisnil Vladislava od Kermedina do Subotiča. Kaj se je tam dogajalo, ne vemo; znano je le to, da sta Celjana sklenila mir s kraljem Vladislavom. Pri pogajanjih sta ju zastopala Martin iz Laškega trga in Ivan Meusenreutter s Pake (de Packenstein). Celjana sta kot posestnika imetja na Hrvatskem in Ogrskem priznala Vladislava za svojega kralja in gospodarja ter mu prisegla večno vernost in pokornost; razen tega sta pustila na svobodo ujetega Štefana Baniča in njegove tovariše ter obljubila vrniti vse gradove, ki sta jih za preteklih nemirnih dogodkov osvojila. Kralj Vladislav se je pa zavezal s prisego, da bo Frideriku in Ulriku vedno naklonjen, da ju bo branil pred vsemi sovražniki in protivniki. Izpustil je tudi tiste talce, ki mu jih je bil dal Ulrik, zadržal je samo njih desetorico dotlej, dokler mu Celjana ne izročita obljubljenih gradov.

Celjana sta se s kraljem gotovo pogodila, ker sta videla, da ga vzhodni in srednji del priznava in je bila dana možnost, da si končno vendarle pridobi priznanje tudi v tistih delih, kjer sta imela svojo posest. Ali stari Friderik je tudi osebno vzljubil mladega in dobrosrčnega kralja Poljaka.

Gotovo pa je odločala pri tem tudi skrb za Ulrikovega tasta Jurija Brankovića, ki je moral pred Turki zapustiti svojo srbsko domovino in iskati pomoči severno od Donave.

Kakor njegov zet je bil tudi Jurij Branković pristaš Elizabete in njenega sina; ker pa vsled razdrapanih razmer na Ogrskem ni mogel pričakovati pomoči, se je, potujoč skozi Celjsko grofijo, podal v Zeto (Črno goro), odkoder je nameraval prodirati v notranjost svoje države. Ali v Zeti so bile razmere tako žalostne, da se je vrnil nazaj na Ogrsko in se podčinil kralju Vladislavu, kakor sta storila oba Celjana.

Friderik in Ulrik sta se zdaj tekom celega leta trudila, da dosežeta sporazum med Elizabeto in Vladislavom; da, Friderik se ji je radi tega celo močno zameril. Na pomoč jima je prišel papežev legat Julijan Cesarini, ki je deloval za mir radi tega, da bi bilo mogoče potem udariti na Turke.

Decembra leta 1442. je bil v stolni cerkvi v Bratislavi svečano proglašen mir med obema strankama. Elizabeta očitno ni žrtvovala prava svojega sina, ali mirovne določbe nam niso znane. Sredi obče radosti se je razširila žalostna vest: kraljica je nenadoma umrla. Zdaj so Vladislava splošno priznavali za kralja. Že v sledečem letu (1443) je bil Jurij Branković zopet v svoji osvojenih zemlji, ali Vladislav je posegel predaleč s tem, da je leto dni pozneje (1444) kljub sklenjenemu miru vojno nadaljeval: padel je v bitki pri Varni; ubili so ga s svojimi strelami janičarji, ki so mu nato odsekali glavo in jo poslali sultanu.

Vojna Celjanov z Ivanom Hunjadom in ponovna ekspanzija na Hrvatskem.

Zdaj so Ogrji priznali Ladislava za svojega kralja (1446), ali na istem državnem zboru so predestinirali Ivana Hunjada, junaka iz turških vojn, za bodočega gubernatorja; hkrati so mu izdali nalog, naj vodi vojsko nad slavonska bana, Friderika in Ulrika Celjskega. Bansko čast sta si Celjana prilastila, ko je leta 1445. umrl dosedanji ban Matko Talovac. Dasi so še živeli trije Talovčevi bratje (Peter in Franjo kot hrvatsko-dalmatinska bana, Ivan kot prior vranski), sta se Celjana vendarle polastila njihovih bogatih rodbinskih posestev v Slavoniji, nadalje mnogih gradov zagrebške škofije, ki ji je bil pokojni Matko (posvetni) upravnik, in vranskega priorata.

Tudi v teh bojih je žela uspehe vojna sposobnost Jana Vitovca. Trd oreh mu je bil Djurdjevac, ki ga je moral daljšo dobo oblegati, z lahkoto se je pa polastil Gumnika ali Bosiljeva, Garića, Hrastovice, obeh Pakracev, Rače in Gore. Pri naskoku na Hrastovico mu je bilo prestreljeno eno oko, tako da se je odslej bojeval enook, slično ko husitski vodja Jan Žižka.

Silno je zopet narasel vpliv Celjanov na zagrebško škofijo, ki jo je znova zasedel njihov varovanec Benedikt de Zolio (pri Celovcu), katerega je bil kralj Vladislav pregnal.

Ivan Hunjad je povedel na Celjane okrog 15.000 mož ter je iz okolice Stolnega Beograda korakal proti Dravi. Ko jo je prekoračil, je v naskoku zavzel trdnjavo Djurdjevac in pokončal vso okolico. Nato je krenil proti Varaždinu. Mesto ni bilo obzidano; zavzel ga je in zažgal, na trd-

njavi si je pa polomil zobe. Po južni strani Drave je prodiral na Štajersko, kjer je najprej osvojil gradič Borel v Halozah in se sprivil nato nad Slovenjo Bistrico, ki jo je že bil zasedel Vitovec s svojimi četami. Hunjad se je zastonj zaganjal v mesto, vsakokrat je bil ubit. Niti požar, ki ga je zanetil v mestu neki ogrski najemnik, mu ni pomogel; Vitovec ga je pogasil. Razdraženi Hunjad je poslal svojega sestriča Ivana Sekelja z manjšim oddelkom proti Celju. Ali prišel je samo do Lindeka pri Frankolovem; tam ga je zgrabil sam stari Friderik in ga vrgel nazaj. Sekelj je požgal nekaj vasi in se vrnil k svojemu ujcu, ki je sklenil z Vitovcem kratko premirje.

Še pred njegovim potekom je Hunjad pohitel proti Dravi. Ko jo je prekoračil, je zadel na čete štajerskega vojvode (in rimsko-nemškega kralja) Friderika, ki so mu prizadele mnogo jada. Umaknil se jim je proti Ptuju, ki ga je hotel zavzeti. Pa že je bil tu Vitovec, pred katerim se je umikal Hunjad v celjsko Medjimurje, kjer je brezuspešno naskočil Čakovec, toda osvojil Legrad. Ko je popalil mnogo vasi po Medjimurju, je prestopil Dravo in zavzel Koprivnico.

Medtem sta zbrala Celjana še več čet in jih poslala Vitovcu, ki se je Hunjadu po robu postavil pri trgu Rači poleg Koprivnice. Še preden se je vnel boj, sta se stranki sporazumeli. Celjana sta obdržala bansko čast in svojo posest, to je razen podedovanegu Zagorja še vso županijo varaždinsko in velik del zagrebške (z nedavno zavojevanimi gradovi in kraji). Vrnila sta samo vransko priorijo, ki jo je Ivan Hunjad izročil v upravo svojemu sestriču Ivanu Sekelju, katerega je še istega leta imenoval svojim nemestnikom

v vsej Slavoniji in Hrvatski, podelivši mu čast slavonskega in dalmatinsko-hrvatskega bana.

Ivan Šekelj je napram Celjskima grofoma, ki sta mu bila kot slavonska bana formalno podrejena, hotel uveljaviti svojo avtoriteto, ali ni uspel; odločno sta se mu uprla, čeprav do pravega bojevanja ni prišlo. Še več: oba grofa sta stremela tudi po dalmatinsko-hrvatski banovini, ki jo je še imel v svojih rokah Peter Talovac, Matkov brat. Peter, ki so nanj pritiskali tudi Frankopanski od severa in poznejši herceg Štefan Vukčić od juga, je celo beneško republiko prosil za pomoč, češ, mnogi se pripravljajo, da ga iztirajo iz domovine (1447). Znatne pomoči Talovac ni dobil od nikoder, vendar se je držal prilično do svoje smrti (1453).

Ko se je Ivan Hunjad vrnil s pohoda proti Celjanom domov, ga je novi državni zbor proglasil gubernatorjem kraljevine, dočim je od Friderika zahteval, naj vrne Ladislava in trdnjavo Gjur, ki ju je držal še izza časa kraljice Elizabete. Ker diplomatično posredovanje ni pomaglo, je Ivan Hunjad z vojsko vdrl v Avstrijo in na Štajersko. Dosegel je lepe uspehe, le na celjsko ozemlje ni mogel prodreti. Ulriku Celjskemu in papeževemu legatu Ivanu Carvajalu se je končno posrečilo, da je bilo sklenjeno dveletno premirje v Radgoni (1. junija 1447). V sledečem letu so se vršila pogajanja za definitivni mir, ki pa niso dovedla do uspeha, čeprav se je Ivan Hunjad pripravljal na vojno s Turki (1448); neprestano je namreč mislil na to, kako bi maščeval smrt junaškega kralja Vladislava.

*Začasno izmirjenje med Celjanoma in Hunjadom;
zaroka Ulrikove hčere in Hunjadovega sina.*

Ivan Hunjad je korakal proti jugu skozi državo Jurija Brankovića, ki ni maral porušiti s Turki (leta 1443.) sklenjenega miru. Ali na Kosovem polju je doživel strahovit poraz. Komaj se je z begom rešil, ali prišel je v ujetništvo Jurija Brankovića, kateremu je bil na pohodu opustošil deželo. Rešil se je šele, ko se je med drugim zavezal, da bo povrnil odvzete gradove, nagradil storjeno škodo in poročil svojega prvorojenca Ladislava z Jurijo vnukinjo Elizabeto, hčerjo Ulrika Celjskega. Sin njegov Ladislav je kot talec in zaročenec ostal v Jurijevem glavnem mestu Smederevu.

Ali Ivan Hunjad po svojem povratku ni držal dane besede, tem manj, ker ga je na njegovo željo sam papež Nikolaj V. odvezal prisege. Celo v Srbijo je vdrl (1450). Ipak je skoro došlo do izmirjenja. Ivan Hunjad je najprej pribavil povratek svojemu sinu Ladislavu (1450), nato pa je bil sklenjen definitivni mir (1451), s katerim se je obnovila ženitna pogodba, ali starejši sin Ladislav je bil zamenjan z mlajšim Matijem, poznejšim kraljem Matjažem. Elizabeta se je tedaj nahajala na despotovem dvoru. Ker ji je bilo tedaj šele deset let, se je določilo, naj se vrši poroka na dan sv. Nikolaja, t. j. 6. decembra 1453. leta. Ako bi despot prej umrl, jo morajo izvršiti tisti, ki za njim ostanejo. Zelo značilna je despotova odredba: Ako pride po volji božji imenovana devica kdaj v hišo gospoda gubernatorja, tedaj hočemo, da ostane v svoji grški veri (in ritu fidei Grecorum) in da bodo vedno

z njo in v njeni družini svečenik grškega obreda ter plemiči, gospe in device, ki jih bomo mi ali naši sinovi izbrali.

*Ulrik Celjski postane varuh in prvi svetovalec
Ladislava Postuma ter pravi vladar v
Avstriji; sporazum s Hunjadom in po-
novna napetost.*

S tem ni bilo ustvarjeno samo boljše razmerje med Ivanom Hunjadom in Jurijem Brankovićem, ampak tudi med Hunjadom in Celjanoma. Ali ne za dolgo. Ulrik Celjski je hotel priti do čim večje politične moči. To pa je bilo najlažje doseči preko njegovega mladega sorodnika Ladislava Postuma, ki se je še vedno nahajal v Friderikovih rokah. Ako si pridobi varuštvo nad njim, si pridobi tudi politično moč in vse tisto, kar je z njo v zvezi. Ta težnja ga je v svojih posledicah mogla privedi v nasprotje s Hunjadom in Ogri, ki so težili po istem — rodila je konflikt, ki je donesel Ulriku smrt in njegovemu rodu izumrtje.

Takoj v početku te svoje politike se je Ulrik srečal z enakim stremljenjem avstrijskih stanov in njihovega voditelja Ulrika Eizingerja.

Ko je Friderik zaslutil nevarnost, se je zvezal z obema gubernatorjema, Ivanom Hunjadom (1450) in Jurijem Poděbradskim (1451): on obdrži varuštvo še nadalje, do dopolnjenega Ladislavovega osemnajstega leta, dočim naj ostane Hunjadu za isto dobo gubernatorstvo na Ogrskem in Poděbradskemu na Češkem. Oba moža sta videla v takšni zvezi boljše osiguranje svojih interesov kot pa v svojem plemstvu, ki se je vsaj deloma pridružilo avstrijskemu. Pritisk ogrskega plemstva

je bil tolik, da se je moral tudi Hunjad hočeš-nočeš v odločilnem trenutku prilagoditi njegovi politiki (1452).

Friderik je bil o namerah svojih nasprotnikov poučen že izza oktobra 1451. Zlasti se je trudil, da bi Ulrika Celjskega pridobil na svojo stran. Ni se mu posrečilo. Vendar se je koncem l. 1451. podal v Rim, da se poroči z Eleonoro Portugalsko in prejme iz papeževih rok cesarsko krono. Še na potu se je pogajal z dvema celjskima odposlanstvom, s prvim v Št. Vidu na Koroškem, z drugim (januarja 1452) v Florenci. Uvideti je moral, da je Celjan trden v svoji politiki; grožnje, ki jih je naslovil nanj kot na državnega kneza, so ostale brez slehernega učinka.

Ladislav je tedaj (22. februarja 1452) dopolnil dvanajsto leto, to je, dosegel je starost, s katero bi po očetovem testamentu moralo prestopiti varstvo in provizorna vlada, dočim je po habsburškem hišnem redu za polnoletnost bilo potrebno dovršeno osemnajsto leto. Ob tem času (marca 1452) je sklenil Ulrik Celjski dve pogodbi za osvoboditev mladega Ladislava, prvo z avstrijskimi stanovci in drugo z Eizingerjem. Malo poprej so dali svoj pristanek Ogrci in velikega pobratimljenja na Dunaju se je udeležil celo del češkega plemstva (5. marca 1452).

Uporni zavezniki so poslali kar dvoje poslanstev v Rim. Prvo je pred papežem neopravičeno trdilo, da je Friderik zato vzel mladega Ladislava s seboj, ker si je želel, da bi ga uničili napori potovanja in drugačno podnebje, drugo je papežu pogumno odgovorilo, naj se briga bolj za duhovne stvari, cesarju, ki ga je že na povratku dohitelo v Florenci, je pa stavilo zahtevo,

naj vrne Ladislava, sicer mu grozi strašen boj. Toda cesar se ni udal. Zanašal se je na to, da bodo učinkovale papeževe pretnje s cerkvenim prokletstvom, naslovljene na uporne avstrijske stanovce, in opomini, ki jih je papež poslal Ivanu Hunjadu in Ulriku Celjskemu.

V maju 1452 se je cesar vrnil ter se je z mladim Ladislavom podal v utrjeno Dunajsko Novo mesto. Dositudi je imel na svoji strani Jurija Poděbradskega ter del avstrijskega plemstva in čeprav je razpolagal z najemniško vojsko, ki je štela 4000 jezdecev in mnogo pešcev, ni vendar ničesar pametnega ukrenil. Večji del vojske je razporedil ob ogrski meji — skoro je imelo potечи dotlej podaljšano premirje — in razglašal je papeževe bule. Niti računal ni na to, da bi mogli nasprotniki zbrati dovolj vojske. Ali silno se je prevaril.

Koncem avgusta sta Ulrik Celjski in Ulrik Eizinger započela z vojskovanjem s tem, da sta začela oblegati grad Ort na Moravskem polju. Ko sta z naskokom osvojila ta grad, se jima je pridružilo 500 Moravcev in mnogo čeških čet pod Henrikom Rožmberkom, tako da je bilo zbranih 4000 konjenikov, 12.000 pešcev in mnogo topov. S to vojsko sta nenadoma napadla Dunajsko Novo mesto. Cesarske vojake, ki so stržili pri vhodu, so potisnili in napadalci bi bili prodrli v samo mesto, da jih ni zadržal velikan Andrej Baumkircher tako dolgo, dokler niso zaprli vrat za bežečimi branitelji.

Cesar je imel v Dunajskem Novem mestu pri sebi samo 800 konjenikov in ravno toliko pešcev, ali prihajalo mu je na pomoč 6000 Štajercev in Jurij Poděbradski s 17.000 vojaki je bil na potu.

Še preden so ti dospeli, je upadel pogum meščanom in samemu cesarju. S posredovanjem solnograškega nadškofa in nekaterih škofov je bilo sklenjeno premirje. Ulrik Celjski je prišel k cesarju v mesto in poldrugo uro sta se pogajala. Brezuspšno. Šele ponovna pogajanja so rodila uspeh: cesar je izročil Ladislava Ulriku Celjskemu. Uporni zavezniki so se dogovorili, da naj ostane mladi kralj pri Ulriku Celjskem, in določili so, da se sestanejo na Dunaju o sv. Martinu radi razpravljanja o zahtevah poedinih strank in o tem, kako naj se uredi bodoča skrbniška vlada nedoraslega kralja.

Ali Ulrik Celjski jih je prehitel. Že 13. septembra se je pojavil z Ladislavom na Dunaju. S silnim navdušenjem so sprejeli Dunajčani mladega kralja, ki je bil takoj proglašen za vladarja, čeprav mu je bilo šele dvanajst let. Takoj so izdajali listine v njegovem imenu. Pravi vladar pa je bil Ladislavov varuh grof Ulrik, ki se je resno trudil, da povzdigne ugled in oblast svojega varovanca. Z njemu lastno spretnostjo si je znal pridobiti Jurija Poděbradskega s tem, da mu je podaljšal gubernatorsko čast za nadaljnjih šest let (1453). In tudi Ivana Hunjada je uzadovoljil. Sicer je moral odložiti naslov gubernatorja, zato se je pa smel imenovati vrhovnim kapitanom in obdržal je vso sedanjo oblast (1453).

Ivan Hunjad je tedaj resno mislil na to, da bi izvedel poroko svojega sina Matije, kakor se je bil pred dvema letoma pogodil s srbskim despotom. V Benetke je poslal poslance, da bi nakupili dragocenosti in drugih darov za mlado nevesto. Naročeno jim je bilo, naj nakupijo teh darov za 8000 dukatov, ali prekoračili so to vsoto za

daljnjih 5000 dukatov in sama beneška občina je na Hunjadovo prošnjo jamčila svojim trgovcem za to vsoto. Za dobro razmerje med Hunjadom in Ulrikom priča tudi dejstvo, da je Ulrik često poslal pomoč Hunjadovemu sinu Ladislavu, ki se je na Slovaškem boril z nekaterimi češkimi najemniki, ki niso hoteli mirovati niti tedaj, ko je Jiskra z Brandysa razpustil svojo vojsko in se zadovoljil z novim stanjem. Ladislav ogovarja Ulrika v nekem pismu : presvetli knez, preodlični naš gospod (illustrissime princeps, domine noster prestantissime).

Ali Ulrik je bil nezadovoljen s tem, da se je nahajal v kraljevem svetovalstvu tudi Eizinger, ki je kot skorojevič užival velik ugled pri meščanih in nižjih plemičih, dočim mu velikaši niso bili naklonjeni ; vrhu tega je Eizinger po svojih sposobnostih in zaslugah, ki jih je imel za kraljevo osvoboditev, mogel biti nevaren prevladujočemu Ulrikovemu vplivu v vladanju Avstrije. Ulrik pa je pri kralju dosegel, da je Eizingerja odpustil. Še več : po Ulrikovem prigovarjanju je kralj zahteval od Eizingerja, naj vrne vse tiste vojvodske gradove in posestva v Avstriji, ki jih je tekom let prejel (avgusta 1453).

Čim je odstranil Eizingerja, je napravil previden naskok na Hunjadov položaj na Ogrskem. Po njegovem nasvetu je kralj sicer obdaroval Hunjada in njegova sinova z novimi posestvi, zato pa je tudi sklenil zvezo z najodločnejšimi njegovimi protivniki ; ti so ponovno obljubili vernost in pokornost kralju Ladislavu in «presvetlemu gospodu Ulriku, knezu Celjskemu, rojaku imenovanega kralja in upravitelju njegovih stvari», proti vsem nepokornežem in odmetnikom katerega-

koli dostojanstva in staleža, ter so se zavezali, da bodo »življenje in čast svojega kralja in imenovanega kneza Ulrika ščitili in branili v vsakem slučaju, četudi bi prišli v nevarnost zase in za svoje stvari« (13. septembra 1453).

Ulrika izpodrinejo iz Ladislavovega svetovalstva in avstrijske vlade; njegovo ponovno napredovanje na Hrvaškem.

Ali tokrat se je bil Ulrik nekoliko prehitel, kajti v Avstriji njegov položaj še ni bil stalen, nikar pa da bi bil že mogel misliti na izpodrinjenje tudi Ivana Hunjada. Avstrijski stanovi z njim niso bili zadovoljni, češ, da nastopa absolutistično in da slabo gospodari z denarjem. To nezadovoljnost je izkoristil Eizinger. Kralj Ladislav je namreč dobil iz Češke poziv, naj pride v deželo, sicer da si bodo Čehi izbrali drugega kralja. Ker so bile blagajne prazne, je sklical avstrijske deželne stanove na deželni zbor v Korneuburg, kjer naj bi mu dovolili potrebna sredstva (18. septembra 1453). Zbora sta se udeležila tudi Ulrik in Ladislav. Na zvijačni način so spravili Ulrika z njegovim spremstvom iz dvorane, kralj pa je ostal notri. Tedaj pa je nastopil Eizinger; silno je udarjal po Celjanu, njegovem absolutizmu in njegovi zapravljivosti in povzpel se je do trditve, da stremi Ulrik sam po kraljevski kroni. Končno je grozil s splošnim uporom, ako kralj ne odstrani Celjana iz vlade.

Kralj se je vdal, saj bil je še deček. Ali navedil se je že bil zvijačnosti in zahrbtnosti, zato Ulriku ni ničesar izdal, ko je šel z njim na Dunaj, da vzame slovo od meščanov, kakor je rekel.

V resnici pa je bil Dunaj Celjanu sovražen in zategadelj posebno pripraven za Ulrikovo odstranitev. Za izvedbo je poskrbel Eizinger. Ko je šel Ulrik neke noči iz kraljevskega gradu, ga je Eizinger zasedel z vernimi mu Dunajčani. Zjutraj se je vrnil najprej Ulrikov zvesti spremljevalec, plemeniti Lamberg. Niso ga pustili h kralju. Nato je prišel Ulrik, ali vrata so bila zaklenjena. Začel je razbijati po njih in zahtevati, da mu jih odpro. Ko so mu jih končno odprli, je ugledal pri kralju Eizingerja in zarotnike. Eizinger mu je vzkliknil: «Znajte, da od tega trenutka nimate nikakega posla več ne v državi ne na dvoru; idite, kamor vas je volja. A da se ne nazivate več ne namestnikom ne kraljevim svetovalcem.» Ulrik se ni dal prestrašiti ter je pogumno odgovoril, da takih besed ne zasluži, da je mnogo žrtvoval za kraljeve starše in za njega samega, ko se še ni niti rodil, da ga je Eizinger po krivici očrnil in da pričakuje od kralja drugačne hvaležnosti. Vtis teh besed na kralja ni izostal. Toda Eizinger je hitro od kralja zahteval, naj izjavi, če ni govoril po njegovi volji. Nato Ladislav: «Eizinger je govoril, kakor sem jaz menil, želel in ukazal.» Celjan je zapustil dvor in odšel z Dunaja samo s štirimi vitezi — drugi so že bili pobegnili. Ko je odhajal iz mesta, je nerazsodno ljudstvo metalo kamenje za njim in morda bi ga bilo hotelo ubiti, da ga ni zaščitil braniborski mejni grof Albreht. Ulrik je ostal nekaj časa na svojem posestvu v Berchtoldsdorfu (pri Dunaju), nato je bil v Krumlovu na Moravskem, odkoder se je povrnil v svojo domovino na jugu.

 Ko je povedal svojemu staremu očetu o sra-

moti, ki ga je doletela, je ta postal tako ljut, da je napadel gradova Lemberg in Rabensberg ter ju razdejal. Bila sta tedaj v posesti grofa Ulrika Schaunberškega, pristaša Eizingerjevega, vrhu tega sta mu bila Celju preblizu. Razvaljenih gradov pa Friderik Schaunberškemu ni vrnil.

Ulrik ni mogel mirovati. Najprej je ponudil svojo pomoč beneški republiki, ki je bila v težkem boju z Milanom. Obljubljal je, da ji pride na pomoč z veliko četo čeških najemnikov. Ali sporazumeti se niso mogli glede plačila. Nato je hotel udariti z najemniki na Avstrijsko. Toda stanovni so pravočasno zvedeli za njegovo namero ter jo preprečili. Tedaj se je vrgel na Hrvatsko, kjer je v delu in borbi prebil več ko eno leto. Tudi žena Katarina mu je živela tu: bivala je mnogo v Gradcu pri Zagrebu in potem v Medvedgradu.

Za Ulrika so bila tedaj tla na Hrvatskem kakor nalašč. Baš je bil umrl hrvatski ban Peter Talovac; kralj je sicer podelil njegovo banovino Hunjadovemu sinu Ladislavu, ali ta Hrvatske ni nikoli videl. Zato se je pa Ulrik hotel polastiti te banovine in okitil se je s popolnim naslovom dalmatinsko-hrvatskega in slavonskega bana.

Seveda je pri tem zadel na oster odpor hrvatskega plemstva, ki je samo hotelo pograbit Talovčevo dediščino. Zlasti Gregor Kurjaković in njegov oče Tomaž sta mu dala mnogo opravka. Ali bili so tudi drugi, ki so se bali Ulrikovega prodiranja v to oblast, tako bosanski kralj Štefan Tomaž, ki je bil nekdanj odzvel Celjanoma bosansko dediščino, Benetke in Dubrovnik. Zato pa je imel Ulrik zaveznika v hercegu Štefanu Vukčiću, s katerim je bil preko Frankopanov celo v sorodstvu.

Pa vsi sovražniki niso mogli preprečiti Ulrikovega napredovanja. Njegov vojskovodja Vitovec je bil sicer v prvem spopadu s Kurjakovići (junija 1454) poražen, ali kmalu nato se je vrnil s svežimi silami ter jih je prisilil, da so mu odstopili Ostrovico (v Dalmaciji) in še en grad na Hrvatskem. Še več: mladi krbavski knez Gregor je vzljubil Ulrika ter mu je bil odslej veren spremljevalec; Vitovec pa je nadaljeval borbo z ostalimi nasprotniki.

Friderika II. starost in smrt.

Sredi teh dogodkov je zatisnil svoje oči Friderik. Tekom vseh osemnajstih let, ki so potekla po očetovi smrti, se je za pestre politične dogodke pobrigal le tedaj, če so razbičali njegov temperament, usmerjen bolj na privatno in gospodarsko življenje, tako leta 1440., ko mu je bil sin na Ogrskem ujet, in leta 1453., ko mu je sin moral zapustiti vlado na Dunaju. Zdrav in krepek pa je ostal vsikdar. Le včasih ga je prijel kes radi mladostnih grehov. Iz tega vzroka je bržkone na stara leta še enkrat poromal v Rim, da bi se udeležil svečanosti jubilejnega leta 1450. Stari sovražnik rodu, Aeneas Silvius, pripominja k temu, da se je vrnil domov, ne da bi se bil v duši spremenil. Na vprašanje, ali mu je romanje koristilo ali ne, je baje odgovoril: «Moj čevljar je delal čevlje pred romanjem in jih dela tudi sedaj.»

Ipak je po povratku začel resno misliti na smrt. Vzel je k sebi nekega meniha dominikanca iz Novega kloštra, ki ga je pripravljajal na smrtno uro.

Umrl je Friderik na Soneku dne 13. julija 1454. Dosegel je visoko starost osemdesetih let. Po pripovedovanju Celjske kronike so prepeljali njegovo mrtvo truplo v Celje in ga pri minoritih položili k večnemu počitku. Sin Ulrik je našel baje po njegovi smrti na Soneku velikanski zaklad, ki ga je dal peljati v Celje. Ali med prevozom je baje nastal strašen vihar, ki je podiral drevesa in odnašal strehe: kronistu predznak grozne nesreče.

Aeneas Silvius tudi pripoveduje, da si je Friderik dal napraviti latinski nagrobni napis s sledečo vsebino: «Skozi ta vrata odhajam v podzemlje. Kaj najdem tam, tega ne vem. Vem pa, kaj zapuščam. Vsega sem imel dovolj, s seboj pa jemljem samo tisto, kar sem pojedel in popil.» — To pripovedovanje je neverjetno. Ne ujema se s Friderikovim podpiranjem cerkva in samostanov. Bil je pač svobodoumnejši in strpnejši mož; njegovo razmerje do cerkve je odgovarjalo duhu tedanjega časa in neposredne preteklosti.

Bodočnost rodu je odslej počivala na Ulriku, žal, na njem samem.

Ulrikov povratek na Ladislavov dvor in njegovo prizadevanje za povečanje vpliva na Ogrskem; poroka njegove hčere in Hunjadovega sina; Hunjadova smrt.

Medtem so na Ladislavovem dvoru dozorevale prilike Celjanu v prilog. Eizinger si s svojo ošabnostjo in sebičnostjo ni mogel ohraniti naklonjenosti mladega in čuvstvenega kralja, ki je bil nezadovoljen tudi s plemiči, katerim je Eizinger preskrbel visoka in udobna mesta. Ali tudi sim-

patije meščanov si je ponosni skorojevič napravil. Tla za Ulrikov povratek na dvor so bila pripravljena. Dočim je Vitovec nadaljeval bojevanje na Hrvaškem, je Ulrik še kot «ban kraljevine Dalmacije, Hrvatske in Slavonije» samo še vodil razprave banskega sodišča v Križevcih (27. januarja 1455), nato v Zagrebu (1. februarja 1455), štirinajst dni pozneje se je že nahajal v Varaždinu, odkoder je skozi Ogrsko žurno hitel na Dunaj.

S sijajnim spremstvom tisoč konjenikov je 20. februarja vkorakal v mesto, kjer ga je navdušeno pozdravljali tisti narod, ki je pred dvema letoma metal kamenje za njim. Eizinger se je užaljen umaknil na svojo posest.

Čim se je Ulrik vrnil na kraljev dvor, je takoj začel izvajati svojo prejšnjo politiko, s katero si je hotel pridobiti oblast tudi na Ogrskem. V ta namen je ohranil dobro razmerje z Jurijem Pođebradskim.

Na Ogrskem je bilo treba izpodriniti mogočnega Ivana Hunjada, na katerega je bil nejevoljen tudi iz osebnih razlogov. Smatral je namreč, da je bil Hunjad kot zaveznik Ulrika Eizingerja največ kriv njegovemu prejšnjemu padcu, mrzelo ga je tudi, da ni hotel poročiti svojega sina Matije z njegovo hčerjo Elizabeto, čeprav je bilo za poroko že vse pripravljeno. Ni izključeno, da je Ulrik nameraval Matijo kot moža svoje hčere proglasiti tudi svojim dedičem.

Hoteč si pridobiti opore v ogrskem plemstvu, je Ulrik sklenil zvezo s palatinom Ladislavom Gorjanskim in erdeljskim vojvodo Nikolo Iločkim; dogovorili so se, da se bodo vzajemno branili in složno postopali v ogrskih zadevah.

Ulrik je gotovo tudi kralja Ladislava navdal z nezaupanjem napram Hunjadu. Aeneas Silvius pripoveduje, da je bil Hunjad klican na Dunaj na zagovor; ni si pa upal v mesto, ampak je ostal

Pečat Ulrika Celjskega.

v njega bližini, čeprav je imel s seboj veliko četo oborožencev. Ulrik da je hotel ob tej priliki spraviti Hunjada s pota. Ali to pripovedovanje je smatrati bolj za obrekovanje ko za točen prikaz dejstev.

Ulrik, ki je istočasno s svojim kraljem nastopil tudi proti cesarju Frideriku, se je celo povrnil k drugi poti, ki jo je tudi uporabljal v svoji politiki napram Hunjadu: sklenil je z njim zvezo za medsebojno obrambo, tudi z orožjem, ako treba; tisti, ki bi pogazil dogovor, naj se smatra za izdajalca; istočasno je bila obnovljena zaroka med Matijo in Elizabeto, pri tem se je Hunjad zavezal, da ne on ne sin ne bosta zahtevala nikake dote, ampak da bosta njeno velikost docela prepustila Ulrikovi volji in uvidevnosti.

Poroka se je menda res izvršila. Takoj nato so poslali Elizabeto, ki je imela šele trinajst let, v grad Hunjad na Erdeljskem, dočim je šel njen mladi soprog na Ladislavov dvor, kjer je postal komornik. Ali Elizabeta je takoj po svojem prihodu zbolela na neki neozdravljivi bolezni, ki ji je kmalu podlegla. Komaj tri mesece je menda bila Matijeva žena. S tem se je pretrgala zadnja vez med obema nasprotnikoma.

Ipak do preloma ni došlo. Grozila je vojna s Turki. Sultan Mohamed II. je bil izza padca Carigrada (1453) osvojil velik del Brankovićeve Srbije. Nesrečni despot je prišel na Dunaj, prosil je kralja in Ulrika Celjskega za pomoč. Ker sta se baš tedaj pripravljala, da udarita na Friderika, ki Ladislavu ni hotel vrniti ne ogrske krone ne gradov, mu je Ulrik najbrž svetoval, naj se s Turki pogodi. Despot je to storil, ali z velikimi žrtvami (1455).

Toda vojna s Turki je bila za Ogrsko neizogibna, čim je sultan začel oblegati Beograd, ki je bil tedaj v ogrskih rokah. Ladislav in Ulrik sta prišla v Budim na državni zbor, ki je sklepal o korakih, potrebnih za obrambo. Ali Beogradu

je pohitel na pomoč samo Ivan Hunjad (s propovednikom Ivanom Kapistranom), dočim sta se Ulrik in kralj vrnila na Dunaj. Menda je bilo treba preprečiti spletko, ki jih je spletal zviti Eizinger, Ulriku pa gotovo ni bilo mar usode Hunjadove, ki je obetala prej nesrečo ko srečo. V resnici sta Hunjad in Kapistran z osvojitvijo Beograda dosegla sijajen uspeh (23. julija 1456), ali kmalu nato sta oba umrla za kugo.

*Ladislav in Ulrik pripravljata vojni pohod
proti Turkom; Ulrik postane vrhovni
kapitan Ogrske.*

Zdaj je bila Ulriku odprta pot. Dobil je tudi veselje, da sam nadaljuje vojno s Turki. Nemške, avstrijske in češke čete (z Janom Rožmberškim na čelu) so mu prihajale na pomoč. Na Moravi se je sestal še s češkim gubernatorjem Jurijem Poděbradskim in sklenil je z njim zvezo za medsebojno pomoč in zaščito (3. septembra 1456).

Kralj je z večjim delom vojske odšel naprej in Ulrik mu je sledil. Tudi Jan Jiskra z Brandysa še ni bil prispel s svojimi četami; naročeno mu je bilo, naj jih pozneje privede na bojišče.

V početku novembra je vojska s kraljem Ladislavom in Ulrikom Celjskim dospela v Futok pri Petrovaradinu, kamor je bil sklican državni zbor. Svrha tega zbora je navodno bila vojna proti Turkom, v resnici pa je bila njegova naloga, prisiliti Hunjadova sinova k pokornosti in dati Ulriku oblast na Ogrskem. Zgodilo se je tako. Ulrik je bil izvoljen za vrhovnega kapitana Ogrske (kar je bil prej Ivan Hunjad), Ladislav Hunjad se je pa s prisego zavezal, da bo vrnil kralju v

določenem roku vse kraljevske gradove in trdnjave (zlasti Beograd), katere je imel v svoji upravi njegov pokojni oče, in moral je obnoviti prijateljski dogovor z Ulrikom Celjskim ter se s svečano prisego zavezati, da ga bo držal. Ulrik je celo poskusil adoptirati najstarejšega Hunjadovega sina Ladislava, pa ni se mu posrečilo.

Umor Ulrika Celjskega v Beogradu.

Ladislav Hunjad se je radi tega čutil silno užaljenega in varanega v svoji nadi, da postane očetov naslednik kot generalni kapitan. Vrnil se je v Beograd, da pripravi vse potrebno za sprejem kralja in Ulrika, ki sta se z vojsko tudi podala na pot. Posadka v Beogradu je bila čisto ogrska in Hunjadovcem zvesto vdana; poveljeval ji je Ladislavov ujec Mihael Silagji. Takoj po Ladislavovem povratku se je morala roditi strašna misel, da se Ulrik Celjski z ubijstvom spravi s sveta in s pota; začetnik ji je bil menda — Mihael Silagji. V Beogradu se je stvorila proti Celjanu popolna zarota, ki so jo opazili tudi nekateri Ulrikovi prijatelji. Svetovali so mu zato, naj se hodi v Beograd, tako Kaloški nadškof Rajnold Rozgon. Ulrik pa je samo poslal v mesto svojega svetovalca Friderika Lambergarja z naročilom, naj se prepriča, da-li v njem ni kake nevarnosti. Lambergar se je vrnil, ne da bi bil opazil kaj sumljivega, in Ulrik se je s kraljem ter nemškimi in češkimi četami podal proti mestu.

Dne 8. novembra 1456 se je vršil prehod iz Zemuna v Beograd. Vsa vojska je brez ovire prispela v mesto. Ali v trdnjavo ni mogla. Pri vhodu jo je pričakoval Ladislav Hunjad. Čim sta

stopila preko mostu kralj in Ulrik z majhnim spremstvom, so ga dvignili in vrata zaprli. V trdnjavi pa je bilo polno Hunjadovih pristašev, dočim se je vsa kraljeva vojska nahajala v mestu.

Kakor pripoveduje neki neimenovani kronist, je Ladislav Hunjad po večerji prišel h kralju in Ulriku, tolažil ju je in se jima laskal. Ali po besedah nekega pesnika (Mihaela Beheima) so se že ponoči plazili Ogrji okoli dvorane, kjer so ležali kralj in spremljevalci, toda vrata so bila dobro zaprta. Ulrik ni mogel spati in kesal se je, da se je dal v trdnjavo speljati. Sluteč najhujše, si je že ponoči oblekel železno srajco. Ni pa hotel iti z nekim Ogrom, ki se mu je baje še tekom noči ponudil, da ga reši iz trdnjave, češ, da svojega kralja ne mara zapustiti.

Drugega jutra (bilo je v torek 9. novembra) sta kralj in Ulrik bila pri rani maši, tekom katere je prišel v cerkev Hunjadov človek, ki je Ulrika pozval, naj gre takoj k njegovemu gospodarju na važen pogovor. Celjan je ostal v cerkvi do konca službe božje in se je šele nato odzval pozivu.

Pri Hunjadu je našel več ogrske gospode, tako Mihaela Silagja, Ladislava Kanižaja in druge. Čim je vstopil, mu je Ladislav Hunjad začel očitati neprijateljsko postopanje napram njegovemu pokojnemu očetu in napram njemu samemu in vpraševal ga je, da-li nima doma dovolj posestev in čemu jih išče še na Ogrskem. Ulrik je odgovoril, da mu dela krivico, kdor tako trdi, in da je prišel samo vršit službo za svojega kralja in krščansko vero. Hunjad je prvi potegnil orožje,¹⁹

¹⁹ Po Celjski kroniki je Hunjad potegnil svoj meč in pozval navzoče, da isto store: «Udarite na Celjana!»

nato Celjan in drugi. Ulrik, oblečen v železno srajco, je hrabro odbijal napade; Hunjada je celo ranil na roki in glavi in Silagjija na ramenu. Tedaj je planila po Celjanu Hunjadova oborožena družina, ki je bila doslej skrita v sosedni sobi; Ulriku je ranila noge, ga pobila in mu (po Celjski kroniki na mizi) odsekala glavo.

Vsled velikega hrupa so Ulriku sicer pritekli na pomoč nekateri njegovi spremljevalci, tako krbavski knez Gregor Kurjaković in šestnajstletni Kepler, ali niso mu mogli pomoči ter so si komaj rešili življenje.

Tudi ostalo spremstvo je bilo v hudi stiski. Oгри so mu zaplenili vse orožje in imetje, nekatere so slekli do srajce. Tako se je zgodilo bavarskemu vojvodi Otonu, češkemu velikašem Pernsteinskemu, Rožmberškemu, Sternberškemu, Hynku Lichtenberškemu in mnogim drugim.

Sam kralj Ladislav je bil v veliki nevarnosti, ipak si ga zarotniki niso upali umoriti.

Ko je zvedela vojska v mestu o teh dogodkih, je hotela napasti grad. Kralj Ladislav se je moral zatajiti in ji je po velikaših Rožmberku in Sternbergu sporočil, naj miruje. Še več. Z izgovorom, da je zima blizu, je čete pod vodstvom Viljema Lichtensteinskega poslal domov, svojemu vernemu Janu Jiskri je pa ukazal, naj zbranih najemnikov ne vodi na jug, ker da vojne ne bo.

Kralj Ladislav je zatajeval svoj srd, dokler ni prišel v Budim, kjer je imel dovolj pristašev. Ladislava Hunjada je dal tam ubiti in brata njegovega Matijo je vrgel v ječo.²⁰

²⁰ Sodobni ogrski pisatelji so grdo izobličili ta krvavi dogodek. Preokrenili so stvar tako, kakor da bi bil Ulrik z Jurijem Brankovićem koval zaroto proti Hunjadovcem.

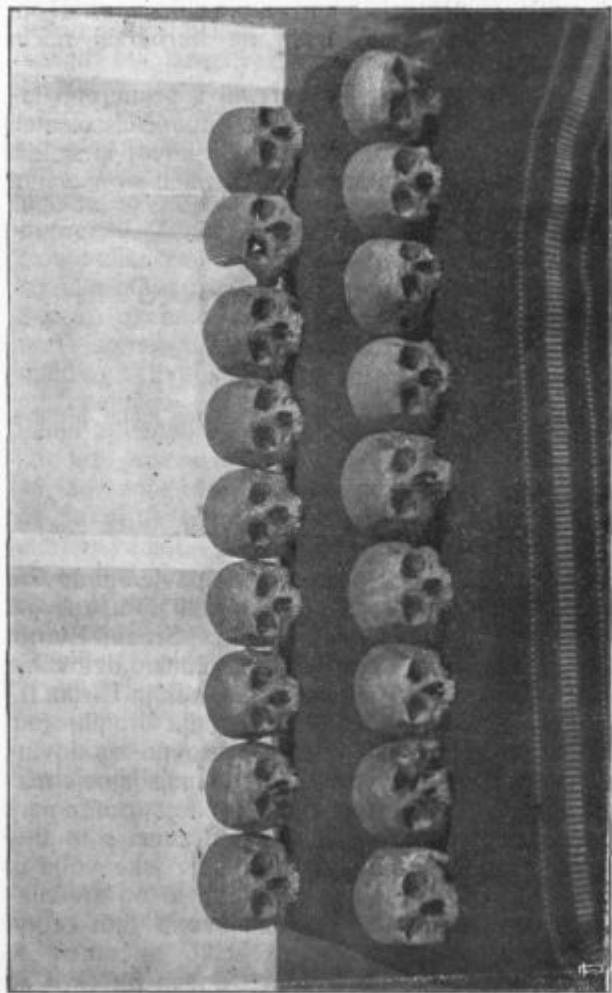
Mrtvo truplo Ulrikovo so morali Ogrri izročiti vojski, ki ga je preteče zahtevala. Glavo so bili medtem že poslali ali Turkom ali Ulrikovemu tastu in pristašu Juriju Brankoviću. Toda dobiti so jo morali nazaj in so jo vojski naknadno izročili.

Mrtvega Ulrika so položili v rakev in prepeljali v Celje, kjer ga je sprejela z veliko žalostjo plemenita kneginja Katarina in z njo gospodje, vitezi, hlapci in služabniki. V minoritski cerkvi so ga položili v grobnico. Ko je napočil trideseti dan, se je vršila velika pogrebna svečanost.

V resnici je bil odkrit in iskren, ali Ogrri so postopali zahrbtno in zvijačno: poleg drugega je zlasti značilno, da niso pustili vojske v trdnjavo in da so bili skriti vojaki v sobi, sosedni tisti, v kateri se je vršil pogovor. Zlasti težko je Ulrikova smrt zadela tasta njegovega, starega despota Jurija Brankovića. Gotovo je neprestano mislil na to, kako bi svojega zeta osvetil. Nekega dne sta se beograjski kapitan Mihael Silagji in njegov brat Ladislav peljala na vozu proti Smederevu, da bi pregledala neke utrdbe, ki so jih gotovo gradili proti Turkom. Nenadoma so ju napadli despotovi ljudje. Mihael Silagji je še imel toliko časa, da je skočil z voza, zasedel konja in zbežal, njegovega brata so pa ubili. Nekaj dni pozneje je bil zopet despot ob obali kraj Donave. Ko je Mihael Silagji to zvedel, je pohitel s svojo četo in udaril na Jurija. V borbi sta bila despotu odsekana dva prsta na desni roki in bil je ujet ter odveden v Beograd. Po posredovanju kralja Ladislava so starega Jurija sicer izpustili, ali rane na roki se niso hotele zaceliti. Zdravniki niso mogli ustaviti krvi in umrl je dan pred božičem (24. decembra 1456). — Tako je smrt zadnjega odličnega srednjeveškega srbskega vladarja v zvezi s smrtjo zadnjega Celjana.

Sredi cerkve je bil postavljen oder, pokrit z dragocenim suknom, in na njem je ležal mrtvi Celjan. Okoli odra je gorelo mnogo velikih sveč, ki so dajale svetlo luč. Med njimi je stalo okrog odra dvanajst ubožcev, ki so držali v rokah goreče sveče. Pred odrom je bil oltar, kjer se je brala dolga mrtvaška maša. Ko se je začelo darovanje, je pristopila k oltarju Katarina in položila je nanj svoj dar; isto so storili za njo mnogi vitezi in služabniki rajnega grofa. Nato so prinesli vitezi in služabniki pet zastav pred oder in oltar ter so jih darovali. Zastave so bile: celjska, ortenburška, soneška, zagorska in majhna žalna. Z zastavami vred so prinesli in darovali tudi pripadajoče štiri ščite in pozlačene šleme. Za njimi je prihajalo pred oder in oltar dvanajst lepo črno oblečenih dečkov na dvanajstih črno ogrnjenih konjih; konje so darovali. Zdaj je stopil naprej silen mož, ves v oklepju, ter se vrgel na tla. In nekdo je zavpil nad tem možem s silnim glasom: Danes grofje Celjski in nikoli več! Ta vzklik je še dvakrat ponovil. Nato je še raztrgal celjsko zastavo nad seboj. Tedaj je nastalo v cerkvi tako jokanje in žalovanje moških in žensk, da ni moči popisati.²¹ — Po končanem obredu so položili grofovo truplo v cerkveno grobnico k njegovim prednikom. Leta 1813. so pri prenavljanju mino-ritske cerkve vzeli glave iz grobnice ter jih

²¹ Tako v Celjski kroniki. Jedro obreda je brez dvoma zadeto. Navadno se pa obred opisuje nekoliko izpremenjeno: mrtvo truplo so položili najprej v kapelo doljnega gradu; mesto dvanajstih dečkov oprod na konjih jih pride isto število peš in z insignijami celjskega rodu; glasnik v oklepu vrže na tla ščit, šlem in grb Celjanov ter trikrat zavpije: Danes grofje . . ., nato raztrga zastavo in zlomi grb.

Lobanje Celjanov.

(Za Ulrikovo se smatra prva z desne v doljnji vrstli.)

shranili v stekleni omari za velikim oltarjem, dočim so se ostale kosti na barbarski način raznesle.

Novo počivališče je opremil s primernim latinskim napisom Ivan Anton Zupančič, pisatelj in tedanji učitelj latinskih šol; Ulrikovo, ki se loči od ostalih po dveh ranah, je označil s posebnim lističem.

Ulricus comes
manu propria

Podpis Ulrika Celjskega: Ulricus comes manu propria.

ZNAČAJ CELJANOV.

Ulrik je napisal poslednje poglavje zgodovine tega sijajnega rodu, ki je v kratki dobi dosegel tolikšno moč, da mu je bilo v vsej Srednji Evropi in na Balkanu le malo sličnih. Politično delovanje obeh največjih Celjanov (Hermana II. in Ulrika II.) je daleč presegalo meje delovanja drugih, tudi mogočnih velikašev: bilo je svetovno-zgodovinskega pomena. Ali ko se je rod najsijajnejše razvil, je že ugasnil. Kakor da je bilo burno in nerovno delovanje poslednjega v zvezi s to tragično usodo! Celjani so bili moške jake volje in silnih strasti; bili so zelo oddaljeni od srednjeveške verske gorečnosti, vendar so tudi cerkvi mnogo darovali. S svojo versko toleranco se kažejo kot moške nove dobe, dočim jih skrb za

cerkve in samostane še veže s preteklostjo. Telesno so bili orjaki, visoki in širokopleči, in obrazi so jim bili izraziti. Z vsemi svojimi duševnimi in telesnimi lastnostmi Celjani spominjajo na renesančne kneze, le tako divji in brezobzirni niso bili.

Tudi v narodnem oziru so Celjani brezdvomno velik plus naše preteklosti. Da izhajajo iz vrst domačega plemstva, temu ne more nihče resno oporekati. Ženili so se sicer tudi s hčerami nemških velikašev, ali glavne njihove rodbinske zveze so bile slovanske, zlasti jugoslovanske. Na slovensko ozemlje se je opirala njihova moč in posest jugoslovanskega ozemlja je bila glavni cilj njihove aktivnosti. Pri tem je vseeno, ali so se nacionalnega značaja svojega političnega stremjenja zavedali ali ne. V življenju se vrše mnogi koristni procesi na nezavesten način in pravtako se je v zgodovini ustvarilo že mnogo pozitivnega, ne da bi se bili nositelji dejanj in idej v dovoljni meri zavedali, katere vrste so notranji nagibi, ki jih vodijo. Za nas je tu fakt: rod domačega porekla si ustvarja na slovenskih in jugoslovanskih tleh svoje od deželnega gospoda nezavisno ozemlje, svojo državo. Zares veliko poglavje iz v političnem oziru sicer borne zgodovine slovenske veje našega naroda.

CELJANI V NARODNEM IZROČILU IN V LITERATURI.

Naše ljudstvo ter Celjani? Plemstvo tedanje dobe je bilo razbrzdano in je malo marilo za srečo in blaginjo svojih podložnikov. Isto velja v splošnem za deželne kneze. Gotovo tudi Ce-

ljani niso bili brez teh slabih lastnosti, ipak so morali priti s svojim ljudstvom v tesnejšo zvezo. Tako si razlagamo dejstvo, da se je med našim narodom dolgo obdržal spomin na nje, in sicer svetlejši spomin ko na katerikoli drug rod pri nas. In to kljub temu, da so se Habsburžani gotovo na vso moč trudili, da v svojih novih podložnikih zatro vsak spomin na slavni rod, ki jim je bil nekdanj tako nevaren. Šele v sedanji realistični dobi kakor da je nekoliko usahnil tisti globok spomin in živ interes.

Ohranjene pripovedke so naravno v svojem bistvu osebnega značaja. Tako pripovedujejo Teharčani, da se pretaka v njih žilah plemenita kri Celjanov, ki da so jim izročali svoje nezakonske potomce v vzrejo. Tudi to vedo povedati, da so imeli Celjani ljubavna razmerja z njihovimi dekleti in odtod da izvira njihovo kmetiško plemstvo. Tako je baje pri sedanjem Bežigradu neki kmet zalotil celjskega grofa pri svoji hčeri; da se reši iz neprijetnega položaja, je grof Teharčane poplemenitil. Po drugi verziji pa je imel Herman II. (ali Friderik II.) pri Teharjih gozdarja, katerega hči se je odlikovala s posebno lepoto. Grof se je v deklico zaljubil, ali oče ji je prepovedal občevanje z njim. Ker to ni pomagalo, je začel strogo z njo ravnati. Grof se je razjezil in preplašeni gozdar je zasnoval zaroto: grofa naj bi nenadoma napadli in ubili. Deklica pa ga je o tem obvestila ter ga je prosila milosti za očeta in brate. Ginjen od prevelike ljubezni grof zarotnikov ne le da ni kaznoval, ampak je gozdarja in njegove sinove še poplemenitil. Odtod baje «plemstvo» Teharčanov. Tretja verzija pa pravi, da je Ulrik II. zalezoval dekle Mlinarjevega Ja-

neza z mlina pri mostu preko Voglajne. Janez ga je ponoči zalotil in prisilil, da je za svojo osvoboditev obljubil Teharčane poplemeniti. Tako se je zgodilo.

Morda se je še tudi na Veroniko ohranil kak pristen spomin. O njenem možu Frideriku se je pripovedovalo, da ga je neki zvesti oproda rešil smrti, ko je bil zaprt v «Friderikovem» stolpu. Izkopal si je podzemeljski dohod, skozi katerega mu je donašal hrano. Pred nekaterimi desetletji se je ta dohod baje še dobro opazil; širok je bil toliko, da je mogel moški splezati skozenj.

Druge pripovedke se zopet tičejo gradov. Z Gornjega Celja je baje držal podzemeljski hodnik pod Savinjo do dolnjega gradu v mestu, drugi pa proti Bežigradu; nekakšen vhod je zgoraj res še viden. Z gradu na Miklavški hrib pa je bil baje narejen usnat most, kar je seveda nemogoče. Na majhnem Paškem gradiču, ki je po pripovedovanju služil kot lovski grad, so imeli gostje velik podzemeljski prostor, v katerega so baje spuščali onečaščena dekleta. Ta prostor, ki je bil v resnici nekaka klet, je bil še pred desetletji viden. — V daljno in nedostopno Solčavo pa je Friderik II. za časa bojev s Habsburžani dal prenesti svoje dragocenosti in jih shraniti v neki hiši; domače ime «Knez» da spominja na ta dogodek. — Tudi nekatere cerkve stavi pripovedovanje v zvezo s Celjani, tako Marijino v Svetini in teharsko sv. Ano, kar utegne biti prilično res.

Ali Celjani so postali tudi predmet umetni književnosti. Njih krepek osebni značaj in zgodovinski pomen sta privlačna sila za umetnike.

Tu naj sledi navedba nekaterih leposlovnih obdelav: *Josipina Urbančičeva-Turnogradska, Ne-*

dolžnost in pravica (povest o Veroniki Deseniški). *Jožef Iskrač-Frankolski*, Veronika Deseniška (ep). *Josip Jurčič*, Veronika Deseniška (tragedija). *Oton Župančič*, Veronika Deseniška (tragedija). *Fran Detela*, Veliki grof (roman o Ulriku II.) in Pegam in Lambergar (roman o borbi za celjsko dediščino). *Ferdo Kočever*, Mlinarjev Janez (povest o plemenitvi Teharčanov). *Anton Funtek*, Teharski plemiči (spevoigra). *Anton Aškerc*, Poslednji Celjan (ep). *Anton Novačan*, Celjska kronika, I. del: Herman Celjski (dramatska pesnitev). *Josip Eugen Tomič*, Veronika Deseniška (tragedija).

Steirische Volkssagen: Zwölftes Floß oder neue Lieferung, X. Heft (o plemenitvi Teharčanov in o Veroniki Deseniški). Gräfin Veronika, Steirm. Sage, Südsteirische Post 1881. *Johann B. Kalchberg*, Die Grafen von Cilli (drama). *Jean Litahovsky*, Veronika von Teschenitz (tragedija). *M. G. Bombelles*, Der Graf von Cilli (drama). *Fr. v. Krones*, Veronika von Teschenitz und das Grafenhaus der Cillier (novela). *Frank (= Krones)*, Ulrich, Graf von Cilli (povest). *L. Smolle*, Der letzte Graf von Cilli (povest).

POSEST CELJANOV.

Ogromna je bila celokupna posest rodu. Razen treh grofij — Celjske, Ortenburške in Zagorske — se navaja preko stointrideset gradov, ki so bili v rokah Celjanov. Ker pa je bilo poleg trajno v njihovi oblasti se nahajajočih posestev tudi nekaj takih, ki so jih posedovali samo krajšo dobo, se število gradov, ki jih je zapustil Ulrik II., zmanjša na okroglo število sto.

Sledi naj seznam celokupne posesti, lastnine, fevdov in zastavnine, kakor se običajno navaja (in deloma izpopolnjen):²²

na jugoslovenskem Štajerskem:

Celje, Liebenstein-Prebold (?), Ojstrica, Podgrad, Marof, Sonek (z Braslovčami), Paka, Mozirje, Vrbovec, Rudnik, Gornji grad, Forchtenek, Katzenstein, Šoštanj, Šalek, Gorica, Vuzenica, Muta, Freistein (pri Poljskavi), Kebel, Rogatec, Kraljevec, Podsreda, Planina, Rifnik, Prežin; v zastavi: Slovenja Bistrica, Vojnik, Žalec, Laško. — Izmed teh gradov so po Celjski kroniki Celjani sami razdeljali Šoštanj, Katzenstein, Vojnik in razen njih še tudi: *Sachsenwart* (nad Šeščami), *Freudeneck* (pri Laškem), neki stolp nad Radečami (najbrž *Klausenstein* nad Zidanim mostom) in *Scheineck* (nad Polzelo). Kot njihova zapuščina se še navajajo: *Zbelovo, Soteska, Lemberg in Rabensberg, Žusem, Dobrna, Vitanje, Konjice, Stattenberg*, ali Zbelovo je bil tedaj vojvodski grad, Soteska, Lemberg in Rabensberg ter Žusem posest sovražnih plemičev, najbrž nezvestih vazalov, o Dobrni manjka dovoljnih poročil, v obeh vitanjskih gradovih so imeli krški škofje fevdnike nižjega rodu, Konjice pa so bile (z Ivnico) le kratko dobo v posesti Celjanov, leta 1451. so jim bile sicer skupno s Stattenbergom testamentarično voljene, ali Celjani so izumrli, preden je moglo priti do izvršitve oporoke.

²² Posestne razmere Celjanov še niso dovolj objasnjene; zaslužile bi temeljitega arhivalnega preiskavanja.

Na avstrijskem Štajerskem:

Cmurek, Truzenau, Hohenberg (?), Kaisersberg (pri Ljubnu), Pfannberg (?), Lichtenstein (?). — Med ostalino navajani gradovi *Radgona, Wildon, Ivnic, Waldstein, Strechau* ob izumrtju rodu niso bili več celjski. Radgono in Wildon je Hermann II. po Celjski kroniki z dvanajstimi drugimi zastavljenimi gradovi brezplačno vrnil habsburškemu vojvodi v svoj dušni blagor, Ivnic, Waldstein in Strechau so bili tudi že prišli v druge roke.

Na Avstrijskem:

Jochenstein, Rohrau, Mödling, Gutramsdorf, Lichtenstein, Maria Enzersdorf, Attersee. — Tudi navajana gradova *Mithau* in *Frankenburg* sta bila tedaj že v tujih rokah.

Na Koroškem:

Gornji Dravograd, Greifenburg, Ortenburg, Špital, Sommereck, Kellerberg, Steierberg, Vivšnik (Weiseneck), Mautenberg, Dolnji Dravograd, Gornji in Dolnji Kamen, Podgrad, Treben, Reifenstein, Falkenstein, Breznik. Tudi navajana gradova *Landskron* in *Monsberg* spadata med gori omenjeno štirinajstorico gradov, *Vivšnik* in *Hartnidstein* je Herman II. zamenjal z bamberskim škofom za *Mautenberg*, *Strmec* (Sternberg) pa je prejel Vitovec kot darilo.

Na Kranjskem:

Lož, Stekperk, Polhov Gradec, Koprivnik pri Moravčah, Smlednik, Naklo, Katzenstein, Radovljica, Pusti grad, Fužine (Bela peč), Ig, Čušperk, Ortnek,

Ribnica, Žužemberk, Mehovo, Metlika, Poljane, Krupa ob Kupi, Kostel, Kočevje, Friedrichstein pri Kočevju, Vinica, Krško, Kostanjevica, Radeče in Zibnik. — V vrsto gornjih štirinajstih gradov spadajo: *Postojna, Kamnik, Goričane, Kranj, Višnja gora, Novo mesto, Stettenberg; Turen ob Kokri*, ki se tudi navaja kot celjski, so Celjani razdejali, ker so jim bili sovražni posestniki — morda nezvesti vazali.

Na Hrvaškem:

Zagreb, Samobor, Krapina, Cesargrad, Kostel, Lepoglava, Trakošćan, Belc, Lobor, Oštrc, Varaždin, Vinica, Vrbovec, Greben, Steničnjak, Kalnik, Djurdjevac, Koprivnica, Čakovec, Štrigova, Nedeljišće, obe Kamenici, Vrana, Kostajnica (in še nekaj drugih: «Rakonik», «Türnlein», «Brileik», «Weker», «Trautsch», «Wistucz» . . .), kot zastavnino pa *Trsat, Bakar, Bribir.* — Po celjski kroniki pa so Celjani razrušili („*Neu*)*Haus*“ pod Rogatcem in *Lepoglavo*, kjer so potem zgradili znameniti samostan.

V Dalmaciji:

Ostrovica.

Na Slovaškem:

Trenčín (vsaj začasno Ulrikov). Leta 1453. naroča kralj Ladislav Ivanu Hunjadu, naj ga odkupi za 13.000 goldinarjev.

*

Gradove in posestva je Celjanom upravljalo mnoštvo kastelanov in podrejenih uradnikov, ali mnogokje so imeli nameščene tudi vazale, ki se

pojavnjajo že za Soneških gospodov in se znatno pomnože za prvega Celjana, v dobi silno hitrega naraščanja posesti. Njihovo politično delovanje je podpirala in posest jim je čuvala jaka vojska, ki se je v odločilnih momentih lahko merila z vojskami mogočnih gospodov, tako samega vojvode in cesarja Friderika V. (III.) ter gubernatorja Ivana Hunjada. — Celjani so bili sicer varčni, ali zunanji sijaj so vedno izrabljali; zato so pa skrbeli za sijajen dvor, na katerem ni manjkalo niti notarjev in duhovščine, katoliške in v zadnji dobi tudi pravoslavne.

Grb Celjanov in Ptujčanov.
(S cerkve na Ptujski gori.)

GLAVNA BIVALIŠČA CELJANOV, GORNJE CELJE.

Kot Soneški gospodje so člani našega rodu najčešče bivali na Soneku, Lembergu in v Gotovljah. S pridobitvijo Celja so svoj glavni sedež prenesli na gornjeceljski grad, ki je stal gotovo že blizu dve stoletji, ali je svojo končno velikost in obliko dobil šele pod Celjani našega rodu. Na iz triadnega apnenca zgrajenem in proti Savinji

strmo padajočem griču se vidijo danes mogočni ostanki razvalin, iz katerih je mogoče sklepati na nekdanjo razdelitev prostora. Na položnejši vzhodni in južni strani je grajski prostor obdajalo dvojno obzidje z jarkom. Skozi vhod na vzhodni strani se je prišlo v predgradje, ki je danes prazno, poraslo z drevjem in travo, nekdanj pa so se tu nahajala gospodarska poslopja. Blizu severnega obzidja gradu se nahaja grič, na katerem še sedaj stoji dobro ohranjen glavni stolp. Na tem mestu je bilo predgradje prezidano in radi obrambe razdeljeno v dve polovici.

Iz predgradja se je prišlo v višje ležeči pravi grad, ali preko širokega in globokega jarka ter strmega pobočja z dvojnimi obzidjem, ki je imelo dvoje vrat in na severu močan stolp. Na vrhu je širok stanovanjski stolp, s prezidki zvezan z glavnimi obzidjem, čuval gosposke stanovanjske prostore, ki so se okrog ozkega notranjega dvorišča z vodnjakom nahajali čisto na zapadu nad strmo in neprehodno steno. Poleg stanovanjskih prostorov se je na južni strani nahajala kapelica sv. Andreja, vsaj ostanki poznogotskih rebres očitno izvirajo od nje.

Ko so si grofje okrog leta 1400. poleg stolpa v jugozapadnem delu trga (nekdanjega Graslovega stolpa?) zgradili nov grad (sedanjo vojašnico), tedaj so se doli preselili in Gornje Celje je v glavnem ostalo kot trdnjava.

Ali po pričevanju Celjske kronike so še rajši bivali v palači, ki se je nahajala zunaj mestnega obzidja ter je bila obdana z lepimi sadnimi in cvetličnimi nasadi. Po nekem mlajšem prepisu kronike se je nahajala pri cerkvi sv. Andreja, po drugem razširjenem mnenju pa nekje v bližini »gozdnega

dvora» (sedanjega mlina ob Ložnici) višje mostu državne ceste, kjer so se v nizkem gričku našli sledovi zidov in kjer še dandanes ime «tirgut» spominja na obstoj nekdanjega zverinjaka. Gotovo je pravilno prvo poročilo, kajti na drugem mestu se je nahajal velik gozd, kamor lahko stavimo lovski gradič, ne pa palače.

Nikakor pa se Celjani v času svoje največje moči niso vezali na Celje; često so bivali tudi na hrvatskih gradovih (na Krapini, ki jim je hkrati služila kot trdnjava in orožarna, na Medvedgradu) in drugod (na Krškem), in velika politika Herman II. in Ulrik II. sta pa itak bila največ na kraljevskem dvoru in v velikih mestih.

Gornje Celje
(z zapadne strani).

Richardson

Richardson
 (1880-1885)

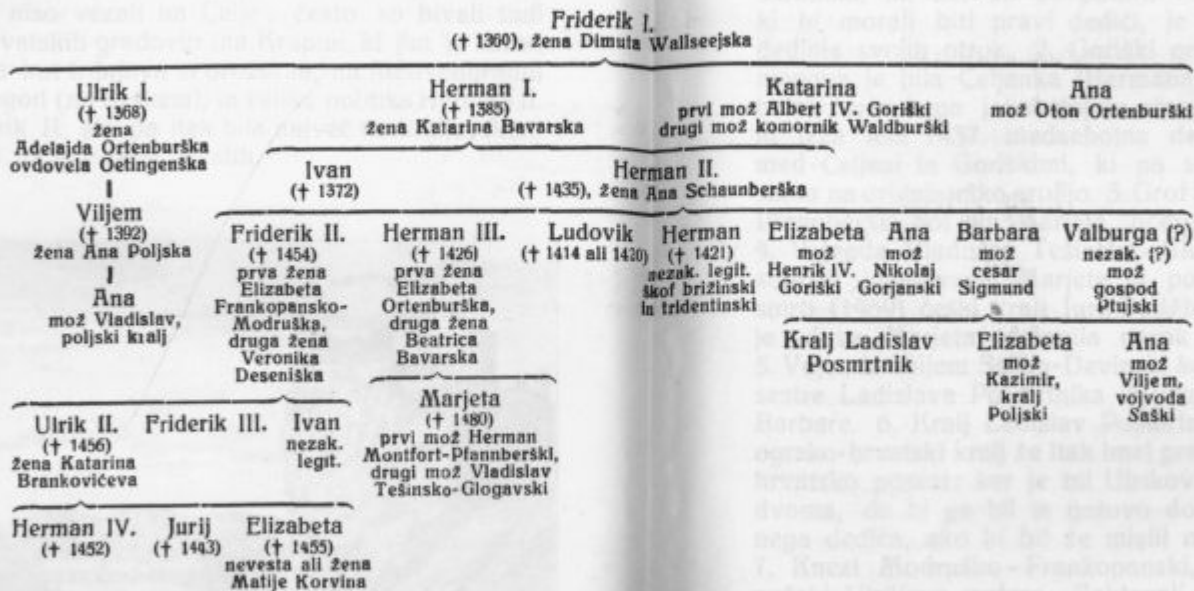
Richardson
 (1885-1890)

Richardson
 (1890-1895)

Richardson
 (1895-1900)

Richardson
 (1900-1905)

Rod knezov in grofov Celjanov.

Glasnik Celje
in okolice 1924.

Na naslednje z izbranimi rodovi so pripadali
celjanski grofovi: I. Katarina, vdova po Ulriku
Ortenburškem, drugi mož komornik Waldburški.
II. Herman I. († 1385), žena Katarina Bavarska.
III. Herman II. († 1435), žena Ana Schaubnerska.
IV. Herman III. († 1426), prva žena Elizabeta
Ortenburška, druga žena Beatrica Bavarska.
V. Herman († 1421), nezak. legit. škof brižinski
in tridentinski.
VI. Katarina, prvi mož Albert IV. Goriški, drugi
mož komornik Waldburški.
VII. Elizabeta, mož Henrik IV. Goriški.
VIII. Ana, mož Nikolaj Gorjanski.
IX. Barbara, mož cesar Sigmund.
X. Valburga (?), mož nezak. (?), mož gospod
Ptujski.
XI. Ana, mož Oton Ortenburški.
XII. Marjeta († 1480), prvi mož Herman
Montfort-Pfannberski, drugi mož Vladislav
Tešansko-Glogavski.
XIII. Ulrik II. († 1456), žena Katarina
Brankovičeva.
XIV. Friderik III. († 1443).
XV. Ivan, nezak. legit.
XVI. Herman IV. († 1452).
XVII. Jurij († 1443).
XVIII. Elizabeta († 1455), nevesta ali žena
Matije Korvina.

Na določeno pogodbo iz leta 1443 se je skli-
ceval cesar in vojvoda Friderik IV. (IV.) na tistih
dneh po preloženju Renega Silezije ob smrti
celjanskega grofa ni bilo mogoče delavati (tudi son

BORBA ZA CELJSKO DEDIŠČINO.

Mnogo dedičev se je oglasilo za bogato dediščino.

Na sorodstvo z izumrlim rodом so opirali svoje zahteve: 1. Katarina, vdova po Ulriku. Sicer ji je kot vdovi pripadala samo knežja pre-skrbnina, ali ker so že pomrli vsi njeni otroci, ki bi morali biti pravi dediči, je nastopala kot dedinja svojih otrok. 2. Goriški grof Ivan. Mati njegova je bila Celjanka (Hermana II. hči Elizabetal), vrhu tega je obstojalo starejše sorodstvo in izza leta 1437. medsebojna dedna pogodba med Celjani in Goriškimi, ki pa se je nanašala samo na ortenburško grofijo. 3. Grof Ivan Montfort-Pfannberški kot sin Marjete, hčere Hermana III. 4. Vojvoda Vladislav Tešinsko-Glogavski, drugi soprog imenovane Marjete in po Vladislavovi smrti (1459) češki kralj Jurij Poděbradski, ki mu je vdova Marjeta odstopila narok na dediščino. 5. Vojvoda Viljem Saško-Devinski kot soprog Ane, sestre Ladislava Posmrtnika in vnukinje Celjanke Barbare. 6. Kralj Ladislav Posmrtnik, ki je kot ogrsko-hrvatski kralj že itak imel pravo na ogrsko-hrvatsko posest; ker je bil Ulrikov ljubljeneц, ni dvoma, da bi ga bil ta gotovo določil za glavnega dediča, ako bi bil že mislil na svojo smrt. 7. Knezi Modruško-Frankopanski, bratrancei in nečaki Ulrikove matere. Zahtevali so povrnitev gradov, ki so kot zastavnina za Elizabetino doto prišli v posest celjskega rodu, in so jih tudi dobili.

Na dedno pogodbo iz leta 1443. se je skliceval cesar in vojvoda Friderik IV. (V.), na čigar dvoru po pričevanju Aeneja Silvija ob smrti zadnjega Celjana ni bilo mnogo žalovanja («hic non

multum lamenta fuit super morte domini comitis Ciliae»). Na isto pogodbo sta pa opirala svoje zahteve tudi cesarjev brat Albreht VI. in njun sorodnik vojvoda Sigmund Tirolski.

Manjše zahteve, temelječe na posebnih pogodbah, sta imela grof Ulrik Schaunberški in Mihael Maidburški, grof z Retza (na Dolnjem Avstrijskem).

Vseh, ki so stegali svoje roke po dediščini, je bilo po Celjski kroniki kar dvajset; resno so seveda prihajali v poštev samo nekateri, predvsem Katarina, Friderik in Ladislav.

Na Katarinini strani so bili kastelani, oskrbniki, blagajniki, dvorni uradniki in služabniki pokojnega soproga. Prišli so takoj po Ulrikovi smrti k njej ter so ji soglasno obljubili, da nikomur ne izročijo grofije, oblasti in gradov, dokler ne bo Katarini zagotovljeno knežje vzdrževanje in dokler ne bodo vsakemu nameščencu izplačane vse pridelavnosti. Ako zadeve ne bo mogoče rešiti drugače, jo bodo predložili kolegiju državnih knezov v razsojo. Istočasno so izvolili izkušenega Jana Vitovca za svojega vrhovnega poveljnika in zvestobo ter pokornost so prisegli Katarini ter njemu.

Ali tudi Friderik je nenavadno brzo postopal. V Gradec je sklical deželne stanovne Stajerske, Koroške, Kranjske in Slovenske marke ter jim je naročil, naj razsodijo v tej zadevi, čeravno k temu niso bili upravičeni, ker celjska dediščina ni bila več del dežel, ki so jim ti stanovi pripadali. Razsodba se je glasila: dedič je cesar in kdor ima kake zahteve in terjatve, naj se obrne kar na cesarja.

Tako je storil goriški grof Ivan, ali cesar mu

ni dal veljati. Zato je Ivan kratkomalo iz Lienza v Pustriški dolini vdrl na Koroško, razdejal nekatere gradove (Greifenburg, Goldenstein, Rifenstein in druge) zasedel Gornji Dravograd, Kamen in Breznik (ob Zili), Falkenstein (ob Gornji Beli), trg Špital, naskočil Ortenburg ter prodrl do Landskrona pri Beljaku. Ali preko Kranjske ni bilo mogoče prodreti v celjsko grofijo, ker je imel kranjski deželni glavar strogi nalog, da zabrani prehod. In Ivan je sklenil mir (5. februarja 1457); zadovoljil se je z odškodnino letnih 1000 mark penězov.

Friderik se je tako odkrižal enega nasprotnika. Toda oglašali so se drugi: Albreht in Sigmund. Zlasti pa je Ladislav pošiljal v Celje naročila nameščencem, naj mu bodo zvesti in naj začasno slušajo Katarino, ki je imela z njim skupne interese.

Da izvede protiudarec, je Friderik že 10. februarja v Gradcu odposlancem njemu vdanih celjskih nameščencev storil mnoge usluge in obljube in šest dni pozneje (16. februarja) je dal kot cesar po svojem kanclerju, krškem škofu Ulriku Seumbergerju, in štiri in tridesetih prisednikih izreči sodbo, da njemu pripada dediščina. To naj bi nadomeščalo rabsodbo državnih knezov, kakor so jo zahtevali nameščenci s Katarino v Celju.

Začetkom marca je bil Friderik že na potu v Celje; s seboj je imel oddelek najemnikov. Zasedel je Slovenjo Bistrico in nekaj gradov. Dospevši v Celje, se je začel pogajati z Vitovcem. Obljubil mu je (24. marca) grad Sternberg pri Beljaku, letno plačo 500 mark penězov, lepo vsoto denarja in še nepodrejenost deželnim sodiščem. Vitovec je pristal. Tudi mnogo kastelanov je sto-

pilo na cesarjevo stran, med njimi Tomaž Pfaf-feitscher, ki je bil poveljnik na gornjem celjskem gradu. Ali kastelani na Ojstrici, Vrbovcu, Forchte-necku, v Podsredi, na Kraljevcu, v Rogatcu, Mehovem, na Kostelu, na Soneku, Sternbergu, Zibniku, v Radovljici in Naklem so ostali zvesti Ladislavu in Katarini.

Tudi Vitovec se je povrnil na stran Katarine in Ladislava, ki mu je podelil čast šlavonskega bana. Nanagloma je zapustil Celje in se podal v hrvatsko Zagorje, kjer je v svojem gradu Greben zbral vojsko, s katero je po povratku neopazno od savinjske strani napadel Celje in ga zasedel. Hotel je ujeti cesarja, ki se je pa bil prejšnji večer s svojimi dvorjani iz previdnosti umaknil v gornji celjski grad. Zato so pa prišli v njegove roke krški škof Ulrik, cesarska svetovalca Ivan in Jurij Ungnad ter del spremstva. Morali so na Greben. Odkupili so se šele za drag denar. Vitovec jih je ugrabil v dolnjem celjskem gradu, kjer je pobral tudi zlatnino in srebrnino, orožje in cesarski pečat. Občutili so njegovo strogost i meščani, ki so bili na cesarjevi strani. Zdaj se je vrgel Vitovec na gornji celjski grad in oblegal je v njem cesarja osem dni. Ker mu obleganje ni šlo od rok, je porušil tisto palačo Celjskih grofov, ki se je nahajala sredi nasadov zunaj mestnega obzidja; in ker je zvedel, da prihaja cesarju večja vojska na pomoč, je odšel z ujetniki in zakladi. Gosta jutranja megla je prikrivala njegov odhod v hrvatsko Zagorje.

Cesar se je kmalu nato podal na Kranjsko, kjer so se mu večinoma zlepa podajali celjski gradovi in kraji. S Kranjske ga je vodila pot na Koroško, kjer je razrušil Vitovčev Sternberg.

Ali že je bil Vitovec blizu. Z močno vojsko je iz Hrvatske mimo Celja in skozi Savinjsko dolino prodril na Kranjsko. Takoj je zavzel brižinsko Škofjo Loko in Radovljico, iz katere je cesarski poveljnik zbežal, čim je čul o njegovem prihodu. Zdaj so se cesarski plemiči jeli zbirati s svojimi četami in hoteli so ga dobiti v past. Vešče se jim je umaknil proti Savinjski dolini. Na cesti so ga med Blagovico in Trojanami kmetje iz zasede napadli, ali Vitovec jih je nekaj pobil in nekaj razgnal, čeprav je tudi sam utrpel precejšnje izgube.

Po teh dogodkih je nenadoma umrl Ladislav Postumus (23. novembra 1457) in borba za celjsko dediščino se je bližala svojemu koncu. V Gradcu sta (15. decembra 1457) Katarinina pooblaščenca Andrej Baumkircher in Friderik Lambergar sklenila s cesarjem spravo. Katarina je morala izročiti vse gradove, ki so se še držali (Sonek, Ojstrico itd.), zato pa ji je cesar odstopil v dosmrtno uživanje grad Krško z vsemi pritiklinami in obljubil ji je 2000 mark penězov letne rente. Katarina pa je živela v Krškem le malo let. Vleklo jo je na jug k njenim ljudem. Tako je v jeseni leta 1461. skozi Benetke prispela v Dubrovnik, odkoder se je po daljšem bivanju z mestno ladjo odpeljala na Krf. Leta 1463. je skupaj s svojim bratom, bivšim despotom Štefanom, od grofa Lenarta Goriškega kupila mračni grad Beli grad ob Tilmentu. Šest let pozneje (1469) je bila zopet v Dubrovniku, tedaj se je bila proti enkratni odpravnini odpovedala Krškemu in se je podala k svoji sestri Mari, bivši sultanovi soprogi, živeči večinoma v Ježevu pri Seru v Makedoniji. Odtod je z bratom despotom Štefanom skušala goriškemu

grofu Lenartu nazaj prodati Beli grad za 5400 dukatov. Ali grof ni imel denarja in prodaja se ni mogla izvesti, čeprav je sam sultan Mohamed II. poslal grofu Lenartu tozadevno priporočilno pismo. Tedaj je Katarina pisala grofu, ki ga je od otroških let poznala in za sina nagovarjala, da jo je zelo ganilo, ko je zvedela, da je bil žalosten ob vesti, da so slabo ravnali z njo, jo mučili in bili; proč hoče iz Turčije, in ker ji je sultan dovolil, da lahko gre kamor hoče, bo prišla h goriškemu grofu, da pri njem zatisne svoje oči (1480). To slabo ravnanje z njo je zakrivila njena nečakinja, bivša bosanska kraljica Jelena, ki jo je pri sultanu obrekovala. Sestra Mara je očitvidno ni mogla ščititi. Ko je nastopil vlado sultan Bajezid (1481), so nastali tudi za njo lepši časi. Ostala je v Makedoniji pri svoji sestri ter je Beli grad ob Tilmentu podarila svojemu sorodniku, vitezu in palatinskemu grofu Mateju Spandinu, ko ni našla nobenega kupca. Bila je še leta 1490. med živimi. K večnemu počitku so jo položili v Konjedu, štiri ure zapadno od Strumice.

Cesar se je spravil tudi z Janom Vitovcem (8. marca 1459), ki mu je nato pomagal ukrotiti goriškega grofa Ivana, ki je zopet zasedal celjska posestva na Koroškem in že prej zasedenih ni vrnil. Za plačilo je Vitovec dobil tirolsko mesto Lienz in grad Bruck (1460), ki ju je iztrgal Goriškemu. Malo prej (1459) mu je cesar kot pretendent na ogrsko-hrvatski prestol izročil Krapino in malo pozneje (1460) je njega in njegova sinova Ivana in Viljema povzdignil v čast «grofov Zagorskih». Leto dni pozneje je Vitovec skupno z dvema gospodoma Višprijskima kupil od Katarine tista celjska posestva, ki jih je še imela na

Hrvatskem (Medvedgrad, Samobor, Koprivnico, Kalnik, Varaždin itd.); kupna vsota je znašala 62.000 cekinov. Žena Vitovčeva je bila iz rodu gospodov Višprijskih v Ziljski dolini. Njegov grb je bil sestavljen iz sternberškega in celjskega. Umrli je leta 1468. Sledili so mu sinovi Jurij, Ivan in Viljem kot grofje Zagorski. Okrog leta 1485. jim je kralj Matija odvzel vso posest.

Bolj sreča ko spretnost je Friderika rešila glavnih sopretendentov na celjsko dediščino: s smrtjo Ladislava Posmrtnika je odpor Katarine in Jana Vitovca izgubil pravi pomen; pogodila sta se. To so storili sedaj tudi manj opasni pretendenti: Habsburžana Sigmund in Albreht ter češki kralj Jurij Poděbradski; goriški grof je pa itak bil premagan.

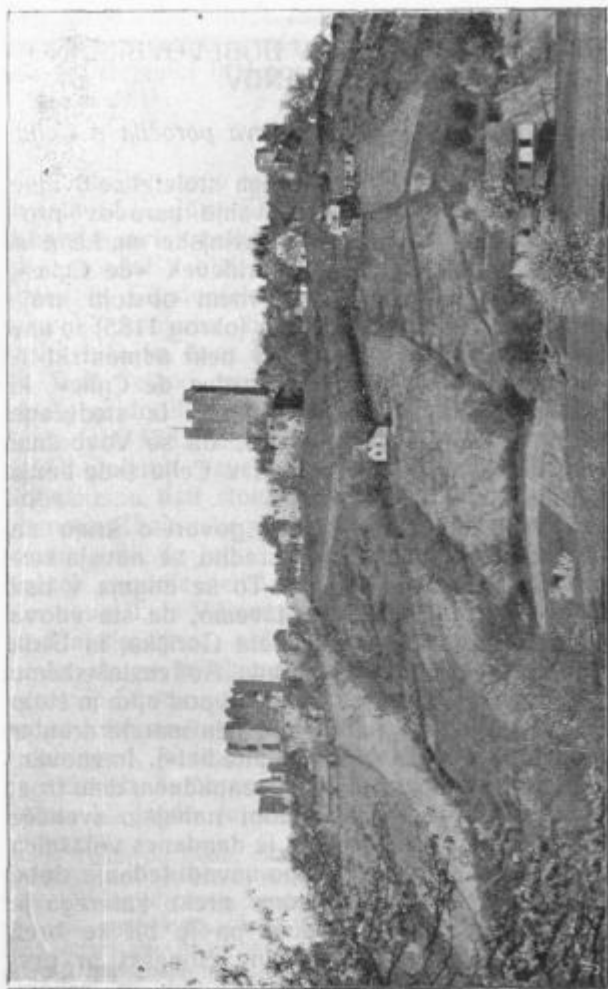
NADALJNJA USODA CELJSKE DEDIŠČINE IN GORNJEGA CELJA.

Usoda celjske dediščine ni bila srečna. Že Celjska kronika upravičeno toži, da je cesar Friderik raznesel celjsko posest. Večino gradov in posestev je razdelil, nekaj jih je obdržal, med njimi tudi Celje.

Uprava posesti se je odslej nahajala v dolnjem celjskem gradu, kjer je prebival vojvodov namestnik, vicedom, z oskrbnikom in uradništvom. Do cesarja Maksimilijana je bil vicedom podrejen neposredno nižjeavstrijski komori, ta vladar ga je pa leta 1494. podredil graškemu vicedomu, s čimer je bila Celjska grofija privtelovljena štajerski deželi. Ipak se pojem Celjske grofije ni čisto izgubil, še dolgo se pojavlja in pozneje (za Marije Terezije) se je šele umaknil nazivu Celjsko okrožje.

Na gornjem celjskem gradu je pa prebival grajski poveljnik, vladarjev vazal; nekateri izmed njih so ga imeli celo v zastavi. Posebno važnost kot trdnjava si je pridobilo Gornje Celje v sledečih burnih časih turških napadov in kmetskih uporov; tedaj so celo popravili obzidje in grad nanovo oborožili. Ali ko so ti časi minuli, se je naselila na njem zapuščenost.

Marija Terezija je končno sklenila, spremeniti dolnji grad v vojašnico, gornjega je pa s celjsko gosposčino vred prodala grofu Antonu Gaisrucku za gosposčino Neukirchen na Nižjem Avstrijskem in 25.000 goldinarjev (1750). Grof Gaisruck, ki se ni hotel naseliti v že čisto razpadlem gradu, si je zgradil kot novo središče celjske gosposčine grad Novo Celje pri Petrovčah po vzoru cesarskega Schönbrunna. Za strešno ogrodje je pa grof uporabljal tudi tramovje z Gornjega Celja, ki je tako izgubilo svojo streho. Drugi naslednik grofa Antona Gaisrucka, njegov nečak Vincenc, je prišel leta 1802. v konkurz in Gornje Celje je kupil njegov neposredni sosed kmet Andrej Gajšek za celih 25 goldinarjev. Gajšek je smatral grad za kamenolom, prodal je iz glavnega poslopja in Friderikovega stolpa vogelnih kamnov in kvadrov za okrog 300 goldinarjev. Leta 1846. je kupil deželni glavar grof Matija Konstantin Wickenburg po Ivanu Lichteneggerju, oskrbniku Blagovne, od Gajšeka razvalino za 620 srebrnih goldinarjev. Človeška roka je ni več rušila, ali glodal jo je zob časa. Šele v početku dvajsetega stoletja so bila po skrbi Muzejskega društva in s podporo države storjena potrebna ohranitvena dela, ki so Gornje Celje rešila daljnega propadanja.

Gornje Celje v sedanji dobi (z jugovzhodne strani).

TRG IN MESTO CELJE V DOBI VOVBRŽANOV IN CELJANOV.

Prva poročila o Celju.

V prvi polovici dvanajstega stoletja se dvigne zavesa nad v dobi preseljevanja narodov propadlim krajem. Mejni grof Savinjske marke nosi med letom 1122. in 1137. pridevek «de Cylie», kar vsekakor priča o ponovnem obstoju kraja samega. Petdeset let pozneje (okrog 1185) se ime tega kraja vnovič pojavlja: v neki admontski listini se imenuje neki «Bernardus de Cylie», ki je bil očitno vazal Vovbrskih. Iz sledečega stoletja (1287) se nam poroča, da so Vovbržani zastavili neka svoja posestva v Celju («de bonis in Cylia»).

V vseh teh poročilih se govori o kraju na bolj indirektnen način; neposredno se navaja šele leta 1323., in sicer kot trg. To se dogaja v tisti znameniti listini, iz katere izvemo, da sta vdova zadnjega Vovbržana, Elizabeta Goriška, in Ulrik Pfannberški zastavila Konradu Auffensteinskemu grad Celje (= Gornje Celje), trg pod njim in stolp v trgu («Cylie die purch und den marcht drunter und den turn der in dem marchte liet»). Imenovani stolp je vsekakor stal v jugozapadnem delu trga, tam, kjer se je v rimski dobi nahajalo svetišče in najbrž tudi grad in kjer je dandanes vojašnica Kralja Petra. Stolp je bil po navadi tedanje dobe obdan z nasipom in jarkom, preko katerega je vodil dvigalni most, trg sam pa je bil še brez obzidja. Šele Friderik, zadnji Soneški in prvi Celjan, ga je dal obdati z nasipom in jarkom.

Trg se je zdaj hitreje razvijal, ker so se v njem začeli naseljevati grofovi ljudje, potem pa številnejši obrtniki in trgovci.

Zunanja slika Celja.

Omenjajo se v trgu hiše, stolpi in dvori. Tako je leta 1341. Jurij Zbelovski prodal Henrikju Pöbingerju štiri kmetije v Zavodni ter del vinograda, ki je spadal k hiši v Celju. Katarina, vdova po Petru iz Fürstenfelda, je leta 1417. zapustila v oporoki svojemu bratrancu Boltežarju Laserju stolp, hišo in dvor v Celju.

Tudi Celjski grofje so si razen gornjega stolpa kmalu pridobili v trgu znatno posest. Saj imamo že iz leta 1352. poročilo, da je grof Friderik podelil svojemu «zvestemu» (= vazalu) Rudolfu Soneškemu tisti stolp, ki je bil nekdanj v posesti gospoda Zbelovskega, in še pet dvorov v «celjskem trgu». In leta 1387. sta brata Ivan in Rudolf Kresel prodala celjskima grofoma, bratrancema Hermanu II. in Viljemu, svoj stolp v Celju nasproti sv. Maksimilijanu, potem štiri dvore, sadne vrtove in še druge pritikline za 390 mark graških penzov.²³ Skoro so grofje prenesli v trg tudi svoj sedež: stolpu v jugozapadnem delu trga so prizidali grad, ki je, sicer spremenjen po poznejših prezidavah, še ohranjen v današnji vojašnici kralja Petra. V gradu je bila tudi kapela, posvečena

²³ Tako po Kosu. Starejše mnenje se je glasilo, da je bil Graslov (Kreslov) stolp v jugozapadnem delu mesta, tam, kjer so si grofje zgradili dolnji grad. Ker mi listine niso na razpolago, obeh trditvev ne morem kontrolirati, ipak se mi zdi, da je stolp pri poznejšem gradu že moral postati last Celjanov takoj po pridobitvi celega Celja in ne šele leta 1387.

Materi Božji. Vzhodno od gradu se je na prostoru sedanje «grofije» nahajalo poslopje za grajsko služinčad in za oborožence; tam so bili tudi hlevi.

V soseščini so se nahajale hiše tržanov; ipak je bilo med njimi še toliko trat in vrtov, da ulice niso bile čisto sklenjene. Ulice so potekale vzporedno s strugo Savinje. Dve glavni izmed njih, «Dolga» (zdaj Gosposka) in «Mlinska» ulica (zdaj Pred grofijo), kjer se je nahajal mlin, je leta 1448. doletela katastrofa; uničil ju je požar.

To pa trgu ni bilo na škodo. Hiše so nanovo pozidali in grof Friderik je koncem leta 1450. ukazal, da naj se trg obda s kamenitim obzidjem. Začeli so ga graditi. Ali gotovo je bilo šele po zatonu celjskega rodu, leta 1473. Obzidje je bilo četverokotno in imelo je šest okroglih stolpov, štiri večje vogelne in dva manjša vmesna. Tudi jarek so poglobili in preko njega je vodilo troje vrat: Vodna (ob Savinji), Ljubljanska (na zapađu) in Graška (na severu). Kakor je razvidno iz nekoga pripiska k Celjski kroniki, je imelo obzidje hodnik s streho, «tako da se lahko reče, da v petih deželah ni takega obzidja». (Odstranili so obzidje koncem 18. in početkom 19. stoletja — Ljubljanska vrata leta 1775., Graška leta 1804., Vodna šele leta 1851. — nekaj sledov se pa vendar še vidi, in trije vogelni ter en vmesni stolp so še dobro ohranjeni.)

Celje postane mesto; mestne pravice.

Nanovo pozidanemu trgu je podelil Friderik II. mestne pravice. Tozadevna listina je bila izdana 11. aprila 1551 (na nedeljo «judica» v postu). V prvi točki listine se pravi, da je celjsko meščanstvo

prosilo grofa Friderika, naj bi ga napravil svobodnega in naj bi mu dal tiste pravice, ki jih imajo druga mesta v (sosedni) deželi štajerski. Ker grof pričakuje, da bo mesto raslo po prebivalstvu, posesti in hišah, radi tega daje meščanom popolno svobodo, tako da brez vsake prepreke lahko uživajo vse tiste svoboščine in pravice, ki jih imajo mesta na Štajerskem. V drugi točki omejuje grof Friderik mestni sodni okoliš. Meja se mu začneja ob Ložnici pri mostu, nato gre tostran zverinjaka in ob travniku do gozda pri cerkvi sv. Duha, potem se vzpne na Golovec (grič s sedanjim okoliškim grobljem), «kjer stoje mestne vislice»,²⁴ odtod se preko Hudinje in Voglajne spušča do teharskih mejnikov, odkoder jo krene do križa, mimo katerega je pot za jahanje na grad. Od tod dalje poteka meja ob Savinji do dvora, ki je bil nekdanj Pruklerjeva last; ko prestopi Savinjo, se ob studencu (na južni strani Miklavškega hriba) preko vinogradov (v Košnici) povzpne na Lisco; spuščajoč se z nje, doseže Savinjo pri dvoru Podbrežje (Pobresinz), ki je bil nekdanj last Konrada Saurauerja; od tod se preko Savinje v ravni smeri povrača do svojega izhodišča. V tretji točki oprošča grof Friderik točilnice meščanov vseh vinskih davkov. V četrti točki oprošča meščane vsake robote, samo pri pravkar začetem obzidju mora vsakdo opravljati odkazano mu roboto, dokler ne bode popolnoma gotovo. V peti točki oprošča Friderik meščane od dajanja dvorskega vina, le gorski davek morajo še nadalje plačevati. V sedmi točki pravi grof, da se meščani pritožujejo, češ, da jih je v

²⁴ Prvotno so stale vislice v Trnovljah.

mestu mnogo, ki trdijo, da so njihove hiše svobodne, in nočejo plačevati nikakih davkov. Friderik odloča, da imajo svobodne hiše in da uživajo to od njegovih prednikov in od njega podeljeno milost samo tisti, ki se ne bavijo v njih ne s trgovino ne z obrtjo; hiše tistih pa, ki se bavijo v njih s trgovino ali z obrtjo, niso svobodne in lastniki so dolžni plačevati splošne davščine. V sedmi točki naznanja grof Friderik, da daruje meščanom svojo hišo na trgu, ki je bila nekdanj last Henrika Erlauerja in ki jo je grof doslej rabil kot orožarnico. Meščani naj jo predelajo in uporabljajo za mestno hišo, vendar si grof pridrži v njej eno sobo za shranjevanje orožja.

Grof Ulrik II. je 6. oktobra 1455 (v ponedeljek po sv. Frančišku) potrdil vse pravice, ki jih je njegov oče podelil mestu. Tozadevna listina v prvi točki doslovno navaja očetovo diplomo in v drugi točki izreka Ulrik meščanom zahvalo za pomoč, ki so jo njemu in njegovim prednikom izkazovali, za zvestobo, pobožnost, pokorščino itd. V tretji točki se Ulrik odreka pravu na tisto sobo v mestni hiši, ki si jo je pridržal njegov oče, ker hoče za shranjevanje orožja najti drug prostor. V četrti točki daje končno meščanom pravico, da si lahko vsako leto svobodno izmed sebe volijo župana, sodnika in mestni svet, in sicer po tistem redu in običaju, kakor je to navada po drugih mestih (štajerske dežele). — Doslej je bilo (trško) in mestno sodstvo v rokah grofov, ki pa so poverjali z njim odličnejše meščane, kakor kaže proces proti Veroniki Deseniški, ki je imela celo zagovornika, kateri jo je zagovarjal pred mestnimi sodniki.

Pravice celjskih meščanov v dobi Celjskih grofov nam še deloma tudi osvetljuje listina, s katero je cesar Friderik III. 11. aprila 1458 potrdil pravice svojih novih meščanov. Poleg v obeh predidajočih listinah navedenih sloboščin in pravic potrjuje Friderik še druge: vsakoletno proščjenje na praznik sv. Vida; sejem na dan sv. Daniela, mesto Martinovega sejma, ki ga vrača Laškemu, jim dovoljuje sejem na dan sv. Uršule; soboto kot tržni dan.²⁵

Smatra se, da je Celje že v tej dobi bilo lastnik velikega gozda v Pečovniku: podaril ga mu ga je sam Herman II.

Prebivalstvo.

Celje je moralo biti za Celjanov že razmeroma dokaj velik kraj, saj izkazuje l. 1446. 545 obhajancev; temu številu odgovarja 700 do 800 prebivalcev.

Iz listin tedanje dobe so nam znani tudi nekateri tržani oziroma meščani. Tako Prukler, ki je imel dvor ob Savinji pod gornjim gradom, Nikolaj Prukler je bil hkrati oče novomašnika (1392), prav kakor Seifried (1301), Jurij in Ivan (oba leta 1392). Konrad Saurauer je bil lastnik dvora Podbrežje ob Savinji pod Lisco. Brata Ivan in Henrik sta leta 1326. zastavila več kmetij Frideriku Soneškemu, ker jima je posodil 100 goldinarjev. Celjski tržan je bil Hertlein Reschlein, čigar soproga Katarina je leta 1420. prodala Ivanu Mausenreiterju neki vinograd za 33 mark dunajskih penězov.

²⁵ Originali vseh treh navedenih listin so vsled požarov propadli. Nahajajo se pa v leta 1717. izvršenem uradnem dunajskem prepisu vseh dotedanjih celjskih privilegijev. Ta prepis je sedaj v celjskem muzeju.

V listinah se nam omenjajo tudi nekateri obrtniki. Mesar in tržan je bil Eberwein, čigar žena Kunigunda je po njegovi smrti leta 1375. prodala grofu Hermanu II. neki travnik z zraven ležečim lesom v Gaberju („in Hagenbuch“) za 34 mark graških penězov. Sedlar je bil Walden. Njegova žena Katarina je leta 1389. prodala Hanzu, Waltherjevemu sinu iz Brežic, neki vinograd nad Savo za 7 mark dunajskih penězov. Kolar je bil Siegel in Štefan krojač. Prvi je leta 1414. prodal drugemu svojo hišo v Celju za 35 mark dunajskih penězov. Po teh navedbah sodeč so bile že v celjskem trgu zastopane nekatere izmed glavnih obrti: mesarstvo, sedlarstvo, kolarstvo, krojaštvo; gotovo tudi ni manjkalo drugih, enako potrebnih.

Stanovali so v Celju tedanje dobe že tudi pokaj številni plemiči. Tiste svobodne hiše, katerih gospodarji so ob času podelitve mestnih pravic zahtevali davčno svobodo, so bile plemiška last. Nekoliko plemičev se nam v listinah tudi imenoma navaja. Tako je treba šteti med nje Henrika Wanhauerja, kateremu sta leta 1314. Vovbrska grofa Friderik in Herman zaradi njegovega zvestega službovanja dala v fevd eno kmetijo ter mu zagotovila svoje varstvo. Za plemiče je treba smatrati tudi že prej omenjena brata Kresla, Jurija Zbelovskega, Rudolfa Soneškega, ki so bili posestniki stolpov v trgu. Mogoče so bili celo fevdniki grajskega gospoda.

Židje.

Izredna zanimivost tedanjega Celja so židje, o katerih se nam je radi velike vloge, ki so jo imeli v denarnem gospodarstvu, ohranilo toliko

vesti, da lahko sestavimo kar celo genealogijo glavnega njihovega celjskega rodu. Na njenem početku stoji žid *Isserlein*, ki se je še večinoma mudil v Mariboru. Njegov sin *Scheblein* je pa že bil celjski žid. Leta 1340. si je pri njem izposodil Henrik Planinski 131 mark penězov, pri čemer mu je bil za poroka njegov bratranec Ulrik Svi-benski. Schebleinova sinova sta bila *Muš* in *Kadšim*, najznamenitejša izmed celjskih židov. Muševi ženi je bilo ime *Puntl* in svaku *Hakim*. Mušev sin je bil mogoče *Jüdel*.

Muš in Kadšim se v listinah često omenjata. Leta 1351. sta se pri Mušu, Kadšimu (in še Slöm-leinu ter Joendlu) nameravala zadolžiti brata Rudolf in Diepolt s Katzensteina; za poroka sta najavljala Friderika Celjskega. Muš je leta 1353. posodil Bertoldu Čreteškemu (Čretež — grad pri Mokronogu) 45 mark oglejskih penězov, pri čemer je bil porok Friderik Celjski. Pri Mušu in Kadšimu sta se zadolžila Gradčana Marstaler in Nikolaj leta 1375. za znatno vsoto, prvi za 28 in drugi za 116 goldinarjev. Nadalje Herman, Pavel in Friderik iz Kindberga za 575 goldinarjev, Lenart Porgl iz Ljubljane za 5 goldinarjev. Tudi Celjski grofje so si včasih pri obeh bratih izposodili kako vsoto. Tako sta Muš in Kadšim leta 1360. izjavila, da so poravnani vsi dolgovi, ki so jih pri njih naredili Celjski grofje, rajni Friderik I. in njegova sinova Ulrik in Herman I.

Brata Muš in Kadšim sta imela tudi služinčad svoje vere. Mušova uslužbenca Pezzacha, ki se je imenoval tudi Scheizzen Pascul, in Didija sta ujela goriška grofa Majnhard in Henrik, ju zaprla in jima vzela konja ter 52 goldinarjev. Vendar je Kadšim, ki je prav tedaj (1360) bival

v Trstu, v svojem in v imenu svojega brata izjavil, da radi tega dogodka ne bosta gojila sovraštva do obeh grofov.

Pravica nad židi je tedaj pripadala deželnemu knezu, ki pa jo je lahko podelil tudi komu drugemu. Muš in Kadšim sta bila vojvodova last, ali leta 1362. ju je Rudolf IV. z ženo in sinom podelil celjskima grofoma Ulrika I. in Hermanu I. V tem času (1364) je Mušu poravnal svoje dolgove Konrad Vuzeniški, Henrik Planinski si je izposodil pri Kadšimu 100 goldinarjev (1363), stari žalski sodnik Wulet pri obeh bratih 6 mark oglejskih penězov (1364) in nekateri prebivalci iz Slovenje Bistrice so dolgovali Mušu 130 goldinarjev.

Sredi živahnega denarnega poslovanja sta morala Muš in Kadšim napraviti neki zločin, ker sta (koncem leta 1364) nekam pobegnili. Zato sta utrpela neke finančne izgube. Tako je l 1365. vojvoda Rudolf razveljavil vsa dolžna pisma, katera je Muš dobil od Friderika Walseejskega. Avstrijski vojvoda Albreht je radi njunega pobeга dovolil, da sta se korneuburška žida Jona in Isserl polastila njunega imetja razen tistega, ki ga je imel od njiju celjski grof. Vojvoda Albreht in njegov brat Leopold sta se tudi pogodila z dunajskimi židi, da so ti za ubegla žida prevzeli poroštvo v znesku 20.000 goldinarjev. Očividno se je moralo torej delovanje obeh bratov raztegniti zelo na široko. V domovini pa je Celjski grof Ulrik nastopal kot razsodnik. Že leta 1366. sta grof Ulrik Celjski in Viljem Svibenski zaradi dolgov razsodila med Gottfriedom iz Maribora in Mušem. Naslednjega leta (1367) pa je vojvoda Albreht grofa Ulrika, svojega deželnega glavarja na Kranjskem, naravnost določil, da razsoja o

terjatvah, ki sta jih Muš in Kadšim imela pri raznih osebah. Tako se je zgodilo. Grof Ulrik je izjavil, da Friderik «von Topplach» imenovanima židoma ni nič več dolžan, ker je Hugon Devinski poplačal njegove dolgove. Potrdil je tudi, da je Gottfried iz Maribora vrnil Mušu in Kadšimu tistih sto funtov graških penězov, ki si jih je od njiju izposodil Mariborčan Oton. Za Otona Lungauerja pa je židoma dolžnih 48 mark oglejskih penězov Eberhard Schürr poravnal Celjskemu grofu Ulriku.

Nekatere terjatve so bile spoznane za neveljavne, tako terjatev do Otona Geblerja v Mariboru in Nikolaja in Hermana, točajev z Ostrovice na Koroškem, znašajoča 40 mark oglejskih penězov. Na drugi strani pa sta (leta 1368) Friderik iz Maribora in Oton Wolfsauer prevzela poroštvo za Friderika iz Lipnice, ki se je pri Mušu zadolžil za 900 goldinarjev.

Ali medtem ko sta bila na pobegu, sta utrpela veliko škodo tudi vsled tega, ker so drugi mariborski in celjski židje izkoristili ugodno priliko za posojevanje denarja raznim osebam. Celo brižinski škof Ivan je pri njih zadolžil sebe in svojo cerkev za 780 goldinarjev. Celjski grof Ulrik in Rudolf Soneški (vazal Celjskih) sta prevzela poroštvo.

Muš in Kadšim pa vendar nista predolgo begala po svetu, ampak sta se kmalu zopet vrnila v Celje oziroma v Maribor. Kadšim je v začetku leta 1368. izjavil, da je pobegnil, ker si je marsikaj prilastil ter tako prelomil svoje obljube in pismene pogodbe. Leta 1370. sta se Muš in Kadšim poravnala z dvema drugima židoma. Muš je posodil Ivanu iz Rebernice (pri Železni Kapli na

Koroškem) 7000 goldinarjev in je to svojo terjatev odstopil Celjskemu grofu Hermanu. Istega leta mu je Gottfried iz Maribora poravnal svoje dolgove. Sledečega leta (1371) so se z Mušem in Kadšimom poravnali Hartnid z Vivšnika (pri Velikovcu na Koroškem) zaradi 120 mark oglejskih penězov, potem vdova po Henriku z Viltuša (pri Mariboru) ter brata Diepold in Rudel s Katzensteina (pri Šoštanju), vazala Celjskih. Ipak denarne razmere med Mušem in Kadšimom ter Gottfriedom iz Maribora še leta 1372. niso bile uravnane in je zato moral večkrat posredovati Herman Celjski. Tudi Gottfriedova soproga se je podvrgla Hermanovi razsodbi.

V tem času (1372) sta se Muš in Kadšim sprla, tako da sta morala posredovati med njima grof Herman I in žid Izzerl iz Neunburga. Naslednjega leta je Hugon Devinski poravnal svoj dolg pri Mušu, dve leti pozneje je pa zopet Hugon posodil Mušu in njegovi ženi Puntl 500 goldinarjev; za to vsoto sta mu zastavila svojo hlišo v Mariboru za tako dolgo, dokler ne vrneta tega dolga. Leta 1376. je potrdil Kadšim, da so se z njim poravnali Žalčan Dietmar, sin župana Wuleta, in njegovi dediči. Naslednjega leta sta njemu in njegovemu bratrancu Scheblu grofa Herman in Viljem poplačala vse dolgove, ki so jih napravili gospodje Vuzeniški. Leta 1379. je Muš potrdil, da so poravnana vsa dolžna pisma, ki sta jih on in njegova soproga imela od Hugona Devinskega in Hartnida z Vivšnika.

Leta 1380. sta se znova sprla Muš in Kadšim radi raznih terjatev, ki sta jih imela med seboj. Izjavila sta, da se hočeta podvreči razsodbi grofa Hermana. Istega leta si je Henrik von

Helzen» izposodil od Kadšima 370 goldinarjev, pri čemer sta bila Hugon Devinski in Rudolf Walseejski poroka. Leta 1384. je izjavil Muš, da so mu Celjski grofje poravnali vse terjatve. Tri leta pozneje sta se z njim pogodila tudi Nikolaj, točaj z Ostrovice, in njegov bratranec Jurij.

V Celju so bivali v 14. stoletju še nekateri drugi znani židje. Nekateri mariborski in celjski židje so posodili Bertoldu Čreteškemu 730 mark dobrih oglejskih penězov. Ta dolg je leta 1358. prevzel grof Friderik I. V tej dobi je živel v Celju tudi žid Hinc Baroch (Waroch), ki je leta 1367. posodil Ivanu in Nikolaju iz Guštanja 440 goldinarjev, za katere so poroštvo prevzeli Ulrik s Turna, Herman Celjski in Rudolf Plankenwarter. Pri Barochu sta se zadolžila tudi Nikolaj, točaj z Ostrovice, in njegov bratranec Ivan, ki sta leta 1382. poplačala pri njem vse dolgove. Posojevala je denar tudi židinja Plümlein. Otonu iz Sichersteina (Pleterja) na Dolenjskem je posodila 130 funtov dobrih dunajskih penězov. Ta dolg so potem prevzeli Herman I., Herman II. in Viljem. Zato jim je imenovani Oton odstopil vse pravice, ki jih je imel na nekaterih kmetijah v Mehovem, Njivicah, na Javorovici, pri Sv. Ožbaltu, vaseh, ležečih v bližini Št. Jerneja na Dolenjskem, in drugod. Plümlein je posodila 1500 goldinarjev tudi bratoma Ulriku in Otonu Lichtensteinskemu, za katera je Simon Rudnauer prevzel poroštvo. O Muševem sinu Jüdlu je znano samo, da si je leta 1390 izposodil pri grofu Hermanu in Viljemu 380 goldinarjev ter je obljubil, da jih hoče v določenem času vrniti. In žid Herman je posodil Ivanu iz Kolovca (pri Kamniku), župniku v Cerkljah, 7¹/₂ marke šilingov, katere mu je ta poplačal l. 1393.

Ali doba židovske sreče v Celju je bila pri kraju. Grof Herman II. jih je izgnal iz vseh svojih grofij. To je z ozirom na tedanjo dobo gotovo znak velike uvidevnosti in gospodarske moči tega najmodrejšega izmed vseh Celjanov. V sosednih avstrijskih deželah so ostali židje še skoraj sto let; izgnal jih je šele cesar Maksimiljan. Za sto let je korakal veliki Herman pred »zadnjim vitezom».

Cerkev in kulturne razmere.

Na kulturnem področju je, kakor se razume za tedanjo dobo, igrala cerkev največjo vlogo.

Za vzdrževanje cerkvenega življenja je bilo v trgu in mestu dobro preskrbljeno. Celje je spadalo pod cerkveno nadoblast oglejskega patriarha, čigar zastopnik v južno od Drave ležečem slovenskem delu Štajerske je bil savinjski arhidiakon, tedaj večinoma župnik na tej ali oni župniji. Celje je bilo izprva pod župnijo Žalec; koncem 12. ali početkom 13. stoletja pa je bilo osamosvojeno. Kot prvi župnik nastopa *Rupert* leta 1229. (*Rub-pertus plebanus de Cilie*). Za njim se pojavljajo: *Wuluingus* de Cilie (1252); *Otto*, plebanus de Zilia (1286); *Henricus*, plebanus s. Danielis de Cilla (1318); *Henricus* (plebanus) in Cilia (1357); *Federik* (1377 [?]); *Simon* iz «Groina» (1444, 1451). Župnik je imel pri sebi vsaj enega kaplana.

Patronat nad celjsko župnijo so imeli izprva Vovbržani. Ulrik II. ga je leta 1300. izročil klarisinjam v Judenburgu. Ali že leta 1319. je izjavil oglejski patriarh, da mu pripada patronat nad župnijo v Celju «pleno iure». V miru, podpisanim na Dunaju leta 1362., ga je odstopil štajerskemu vojvodi, s katerega je prešel na Celjske grofe.

Župna cerkev sv. Daniela se prvič omenja leta 1318. (ko je bil Henrik pri njej župnik). Prvotno je bila zgrajena v romanskem slogu in je imela samo eno ladjo. Tekom 14. stoletja so se izvršile važne prezidave. Prizidali so dve stranski in nižji ladji, srednjo pa so dvignili in stene prodrli, da so napravili zvezo s stranskima. Vsemu so dali gotski značaj. Dela so se deloma izvršila že v začetku stoletja, kajti že leta 1306. se govori v oglejski korespondenci o posvetitvi celjske cerkve. Leta 1379. je pa papeški nuncij kardinal Bonaventura celo razpisal odpustke za tiste, ki bi cerkev obiskali in kaj darovali. To je bilo za grofa Hermana I., ki se pozneje (1545) resnično navaja kot ustanovitelj cerkve sv. Daniela. Malo pozneje je bila na severni strani prizidana kapela Treh kraljev (sacellum Trium regum), kjer so Celjski grofje ustanovili poseben beneficij. To je lepa sedanja kapela Matere Božje sedem žalosti, ki je nastala na mestu prejšnje šele dve sto let pozneje (1613).

Okoli cerkve sv. Daniela se je gotovo nahajalo najstarejše groblje celjskega trga in mesta. V cerkvi sv. Daniela je bilo več beneficijev, izmed katerih se smatrata vsaj dva kot od Celjskih grofov ustanovljena (pri oltarju sv. Martina in pri oltarju sv. Nikolaja).

Celjskim grofom se pripisuje, ali vsaj v njihovo dobo sega ustanovitev še drugih (še zdaj deloma gotskih) cerkva v Celju: sv. Nikolaja na hribčku zunaj mesta; sv. Duha ob Koprivnici na severni strani mesta; sv. Maksimilijana²⁶ v bližini;

²⁶ Pobožna legenda seveda pravi, da jo je ustanovil sv. Rupert leta 698. na mestu, kjer naj bi bil obglavljen in pokopan legendarni mučenik sv. Maksimilijan.

morda tudi sosedna kapelica nad studentem obglavljenja sv. Maksimilijana (v starejši, ne več ohranjeni obliki); sv. Andreja v bližnji soseščini. Po vseh teh cerkvah so bili beneficiji, pri sv. Duhu celo dva, ki bržčas vsi segajo v dobo Celjskih grofov in so vsaj nekateri od njih ustanovljeni. Z beneficijem pri sv. Duhu je bilo združeno kapelansko mesto. Posebni kapeli sta se nahajali v obeh gradovih: v dolnjem je bila posvečena Materi Božji, v gornjem sv. Andreju; tu se je nahajal beneficij (s kaplanom).

V trgu in mestu se je tudi že dolgo nahajal minoritski samostan. V bivši minoritski, Materi Božji posvečeni cerkvi, se je do srede preteklega stoletja nahajal napis, iz katerega se je čitalo, da je bil samostan ustanovljen leta 1241. To letnico je treba smatrati samo za približno, kajti gotovo je samo to, da so samostan ustanovili Vovbržani.

Prvotno cerkev so dali minoriti že začetkom 14. stoletja povečati ali čisto obnoviti, kajti l. 1310. je oglejski patriarh Ottobonus pooblastil krškega škofa, da jo posveti. Malo pozneje (1348) je bila na stroške grofa Friderika I. prizidana in bogato dotirana kapela Vseh svetnikov. Pooblastilo za to posvetitev je podelil patriarh Bernard krškemu škofu Ulriku.

V cerkvi se je nahajalo troje grobnic: Celjskih grofov pred velikim oltarjem z vhodom na desni strani; očetov minoritov pod sedanjim pevskim korom; vitezov Soteških na desni strani pred oltarjem sv. Križa.

Cerkvi, ki je bila nekoliko daljša od sedanje ter je sama tvorila vse pročelje proti današnji Prešernovi ulici, je bil prizidan samostan, ki je

koncem 17. stoletja s cerkvijo vred tvoril četvero-kot z dvoriščem na sredi, ipak radi čestih požarov in njim sledečih prezidav prvotne oblike ni mogoče določiti, samo o cerkvi se lahko trdi, da je bila zgrajena v gotskem slogu.

Samostan so Celjski grofje in drugi dobrotniki bogato dotirali, vendar so zahtevali svetovalci rajnega grofa že leta 1457., ko so Habsburžani prevzemali celjska posestva, da se bolje preskrbi. Trdili so pri tem, da je v slabem stanju in nezadostno dotiran. Da se mu pomaga, naj se porabijo dohodki lemberške graščine, nekdanje lastnine Celjskih grofov. Samostan naj dobi knjige, kelihe, mašna oblačila in druge stvari. V njem naj stanuje po dvajset redovnikov duhovnikov, ki naj ne bi beračili, temveč doma pobožno živeli. Kar bi od dohodkov še ostalo, naj se porabi za vsakoletno obletnico v ponedeljek po sv. Treh kraljih. Te obletnice naj se vsakokrat udeleži po sto duhovnikov. Tudi naj se vrši cerkvena slovesnost za rajne grofe vsake kvatre z dva in tridesetimi duhovniki. Neznano je, koliko teh zahtev se je izpolnilo. Morda so se dohodki lemberške graščine res namenili samostanu. Da je bil samostan že za Celjskih dokaj velik, priča dejstvo, da je za Hermana II. živelo v njem vsaj dvanajst menihov. Značilna je tudi pogodba, sklenjena leta 1422, med minoritskim generalom Angelom de Semis in Hermanom II.: general naj ima vedno dva minoritska brata pri sebi kot svoja kaplana. Eden izmed njih naj se vsakokrat izvoli za gvardijana celjskega samostana ter naj kot tak oskrbuje duhovske in posvetne zadeve imenovanega samostana. Iz naše dobe se omenjajo sledeči gvardijani: *Germig* (1386), p. *Joannes*

Gerstner (1439); *Joannes* kot škof in prejšnji gvardian (1444); p. *Jakob* (1452).

V tej dobi je bil bržkone v Celju tudi samostan sester klarisinj; vsaj leta 1329. se spominja v oporoki Elizabete, vdove Friderika Lepega. Ker pa drugih poročil ni, se vendar njega obstoj ne more smatrati kot čisto gotov.

Tudi na humanitarnem polju so bili tedaj storjeni prvi koraki. Grof Friderik I. in njegova soproga Dimuta sta v Celju ustanovila hospital. Njuna sinova Ulrik I. in Herman I. sta ga l. 1364. osvobodila vseh bremen, tako da ni plačeval od svojih kmetij, dvorov in drugih pritiklin nikakih davkov. Nahajal se je na severni strani mestnega obzidja poleg cerkvice sv. Duha. Imenovana cerkvice je služila tudi v špitalske svrhe in je bila najbrž prav v ta namen zgrajena; njen kapelan je bil hkrati špitalski duhovnik. Po cerkvi se je hospital imenoval «špital sv. Duha». Herman II. ga je obdaroval z neko hišo v trgu; sodi se, da se je nahajala poleg župne cerkve na mestu poznejšega hospitala sv. Elizabete.

O šolstvu v tej dobi nimamo točnih poročil. Brez dvoma so imeli minoriti notranjo šolo za vzgojo svojega naraščaja in zunanje za druge otroke. Prav verjetno je, da je mesto (trg) že v tej dobi ustanovilo svojo mestno šolo. Ali prvo poročilo o njej je ipak nekaj let mlajše: šele leta 1460. se namreč navaja Pavel Pildhauer kot šolski vodja.

Da so Celjski grofje skrbeli za izobrazbo nadarjenih tržanov (meščanov) je gotovo; vsaj oglejski zapisniki izpričujejo, da so nekatere mlade celjske rojake grofje oziroma njihove žene priporočili v mašniško posvetitev. Sami so jim

določili vzdrževalnino («titulum mensae») in so jih vsekakor tudi že pri študiju podpirali. Tako je leta 1391. gospa Adelajda, vdova po Ulriku I., predlagala Ivana, Seifriedovega sina (Johannes Sevfridi de Cilia). Sledečega leta sta Herman in Viljem predložila Ivana, sina Nikolaja Pruklerja (Johannes quondam Nicolai Prukler). Istega leta in dne sta bila posvečena Martin, sin Jurijev, in Peter, sin Ivanov (Martinus natus Georgii de Cilia; Petrus natus Johannis de Cilia), ki ju je oba predložila gospa Katarina, žena Hermana I.

Izmed celjskih rojakov, ki so si pridobili sloves na polju učenosti, je treba omeniti Tomaža Prelokarja, učitelja cesarja Maksimilijana, ki je leta 1496. umrl kot škof v Kostnici ob Bodenskem jezeru. V naši dobi je preživel vsaj svoja mlada leta.

Da tudi Celje samo ni bilo čisto brez duševnega delovanja, o tem priča lepa in temeljita *Celjska kronika*, ki jo je v nemškem jeziku spisal neki menih v minoritskem samostanu. Ta menih se ni bavil samo s pobožnim meniškimi premišljevanjem, zanimali so ga tudi veliki dogodki svetovne zgodovine, ki so se jih udeleževali glavni akterji njegovega dela — Celjski grofje.

*

Pri kraju smo. Položeni so bili vsestranski temelji za miren in uspešen razvoj mesta, nastalega na ruševinah stare Celeje, pokrite že tedaj z debelo prodnato plastjo, ki jo je nanosila vedno nemirna in često svojo okolico preplavljajoča Savinja. Tudi srednjeveško Celje je nastalo iz istega vzroka ko starodobna Celeja: rodila ga je prometna vrednost kraja. Ali odločilnega pomena

je bilo še drugo dejstvo: kakor drugod tako je tudi tukaj grad na strmi skali vsaj v početni, razmeroma mirnejši dobi nudil potrebno varnost. Ko ta pozneje ni več zadoščala, tedaj je mesto dobilo lastno obzidje, ki je čuvalo mnogo obetajoči napredek. Ali s smrtjo zadnjega Celjana in z izgubitvijo samostojnosti je bil izpodrezan mestu življenski živec in v bodoče je šlo — le počasi navzgor, dasi tudi se je zdaj pa zdaj javljal ugoden centralni položaj mesta v njega gospodarski, kulturni in politični vlogi.

LITERATURA.

- Leopold von Bekch—Widmannstetter*, Kaiser Sigismunds Fürstenbrief an die untersteirischen Grafen von Cilli. Marburg 1890. Separat-Abdruck der Marburger Zeitung 1890. N. 165.
- Hans Chilian*, Barbara von Cilli. Inaugural-Dissertation Leipzig 1908.
- Andrej Fekonja*, Celje in okolica. Dom in Svet. VIII. 1895.
- Erasmus Froelich S. J.*, Genealogiae Sounekiorum Comitum Celejae et Comitum de Heunburg. Viennae. MDCCLV.
- Johann Graus*, Die Pfarrkirche zu Cilli. Aufgenommen von Sunko. Mitteilungen der k. k. C(entralkommission zur Erforschung und Erhaltung der) K(unst und historischen) D(enkmäler) N(eue) F(olge). XIII. 1887. Separat-Abdruck.
- Josip Gruden*, Zgodovina slovenskega naroda. 2. zvezek. Celovec 1912.
- Andreas Gubo*, Geschichte der Stadt Cilli. Graz 1909.
- Graf Friedrich II. von Cilli. Programm des k. k. Staatsgymnasiums in Cilli. 1888—1890.
- Aus Steiermarks Vergangenheit. Beiträge zur Geschichte und Heimatkunde. I. Waldwüstung und Wildfällen im alten Viertel Cilli. Graz 1913.
- Der Cillier Erbstreit. Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums. Graz 1893.
- Inhalt der bürgerlichen Privilegien. Rokopis v Celjskem muzeju.
- Josef Andr. Janisch*, Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark. I.—III. Graz 1878—1885.
- Constantin Jireček*, Geschichte der Serben. Zweiter Band, erste Hälfte. Gotha 1918.
- Ljudmil Hauptmann*, Politische Umwälzungen unter den Slowenen vom Ende des sechsten Jahrhunderts bis zur Mitte des neunten. Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung 36. 1915.

- Liudmil Hauptmann*, Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi. Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino II. 1920.
- Mejna grofija spodnjepanonska. Razprave I. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. 1923.
- Karantanska Hrvatska. Zbornik kralja Tomislava. Izdala Jugoslavenska akademija znanostii umjetnosti. U Zagrebu 1925.
- Heinrich Hermann*, Handbuch der Geschichte des Herzogthums Kärnten. II. Heft. Klagenfurt 1844.
- Vjekoslav Klaić*, Povjest Hrvata. Svezek drugi, dio drugi. Zagreb 1901.
- Michel Knittl*, Die deutsche Sprachinsel Cilli. Klagenfurt 1890.
- Franc Kos*, Doneski za krajevne kronike. (O celjskem prebivalstvu, zlasti o židih).
- Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. II.—IV. zvezek 1906—1920.
- Fran Kovačič*, Slovenska Štajerska in Prekmurje. Ljubljana 1926.
- Historični portreti na oltarni podobj župne cerkve na Črni ali Ptujski gori. Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor XVII. 1922.
- Franz Krones*, Graf Hermann II. von Cilli. Eine geschichtliche Lebensskizze. Mittheilungen des historischen Vereines für Steiermark XXI. 1873.
- Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli. Graz 1883.
- Die zeitgenössischen Quellen zur Geschichte der Grafen von Cilli mit Einschluß der sogen. «Cillier Chronik» v Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen 8. Graz 1871.
- Die zeitgenössischen Quellen der steiermärkischen Geschichte in der zweiten Hälfte des XV. Jahrhunderts v Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen 7. 1870.

- E. Laszowski*, Hrvatske povjestne gradjevine, I. Odstavka: Greben-grad in Krapina.
- Emilijan Lilek*, Jugoslovanska politika celjskih grofov. Nova doba II. Celje 1920, št. 7-9.
- Anton Luschin, Ritter von Ebengreuth*, Die Münzen der Grafen von Cilli. Numismatische Ztschr. 1°. Wien 1878.
- Anton Mell*, Die sogenannten Schützenhöfe u. Schützenlehen in Steiermark. Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark XLII. 1894.
- Mell-Pirchegger*, Steirische Gerichtsbeschreibungen v Beiträge zur Erforschung steirischer Geschichte. XXXVII.-XL. Jahrgang, 1914.
- Franc Orožen*, Vojvodina Kranjska. Zgodovinski opis. Ljubljana 1902.
- Ignac Orožen*, Celska kronika. V Celi 1854.
- Das Bisthum und die Diözese Lavant. III. Theil (Das Archidiakonat Saunien, das Dekanat Cilli).
- Die Vesten Klausenstein und Hohenstein. Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark 29. 1876.
- Sachsenwart und Liebenstein. Beiträge zur Kunde steiermärk. Geschichte 16. 1868.
- Über die Lage des Schlosses Sachsenwald. Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark: 14. 1866.
- Josef Pečnak*, Local-Chronik der Edlinge von Tüchern. Cilli 1894.
- Piper*, Österreichische Burgen. 6. Ober-Cilli. 1908.
- Oswald Redlich*, Mitteilungen der dritten (Archiv-) Sektion der k. k. Zentralkommission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale. VIII. Band, 2. Heft, Wien 1911.
- Hilarion-Ruvarac*, Katharina, die Tochter Tvrtko's I. Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegowina. II. Band. Wien 1894.
- Avguštin Stegenšek*, Konjiška dekanija. Umetniški spomeniki Lavantinske škofije. Maribor 1909.
- O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja. Časopis za zgodovino in narodopisje 7. Maribor 1910.
- Milica Štrekelj*, Grad Ojstrica v Savinjski dolini. Časopis za zgodovino in narodopisje 14. Maribor 1918.

- Alex. Georg Supan*, Die vier letzten Lebensjahre des Grafen Ulrich II. von Cilli mit besonderer Berücksichtigung der Stände-Revolution in Oesterreich. Wien 1868.
- J. A. Suppantšitsch*, Ausflug von Cilli nach Sulzbach. Marburg 1826.
- Karlmann Tangl*, Ueber den angeblichen Markgrafen Poppo Starchand von Soune. Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark 4. 1853.
- Günther, Der letzte Markgraf von Soune. Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark 6. 1855.
- Die Freien von Sannek, Ahnen der Grafen von Cilli. Mitteilungen des historischen Vereines für Steiermark 10 - 13. 1859—1862. Separat-Abdruck.
- Karel Verstovšek*, Celjski grofje in jugoslovansko ozemlje. Ilustrovani narodni koledar. 1906. XVII. Celje.
- B. Walden*, Der letzte Graf von Cilli. Deutsche Wacht 1895. št. 5—14.
- Mor. Wertner*, Zur Genealogie des Cilly. 1. Die Vermählung der Kaiserin und Königin Barbara. 2. Die zweite Vermählung Friedrichs von Cilly. Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft. Adler. 4. Wien 1896.
- Max Zawadzky*, Die Cillier und ihre Beziehungen zu Kaiser Sigismund und König Albrecht. Inaug. Dissert. Halle 1911.

KAZALO.

Doba narodne samostojnosti: Prihod Slovencev 5 — Obri, Samo, Hrvatje 5.

Savinjska marka: Karel Veliki, Ljudevit Posavski, marka ob Savi 6 — Volkunovo obdarovanje 7 — Madžarski naval 8 — Savinjska marka 9 — Mejna grofa: Viljem I., Viljem II. 9 — Mejni grofje: Ažvin, Starkhand I., Starkhand II. 12 — Mejni grof Gunter 14 — Preglednica mejnih grofov Savinjske marke 15 — Potomci Ažvinovcev in Vovbrskih, sodobni posestniki na ozemlju bivše Savinjske marke 16.

Soneški gospodje: Dom in rod Soneških gospodov 18 — Grb 20 — Gebhard I. 20 — Leopold I. 20 — Gebhard II. 20 — Konrad I. in Leopold II. 22 — Konradovi otroci: Gebhard III., Konrad II., Leopold III., Ulrik I., Zofija, Ana 23 — Bratje Gebhard III., Leopold III. in Ulrik I. kot gospodarji 24 — Sovražno razmerje Soneških bratov do gornjegrajskega samostana 26 — Soneški bratje in politični dogodki 29 — Ulrik I. sam in politični dogodki 30 — Ulrik I. kot gospodar, njegova rodbina 32 — Rod gospodov Soneških in Lemberških (preglednica) 34.

Največja gospodarska aktivnost rodu in pridobitev grofovstva: Pridobitev Celja 35 — Friderik kot gospodar, pridobitev novih, obširnih posestev 38 — Friderik v politiki — gospodarski stiki s Habsburžani 44 — Pridobitev državnega grofovstva 47 — Friderikova rodbina in smrt 48.

Proti višku: grofje Ulrik I., Herman I. in Viljem: Ulrika I. in Hermana I. vojaško ter politično delovanje 50 — Ulrikova in Hermanova rodbina 51 — Herman I., Viljem in Herman II. na vojni proti Prusom 52 — Gospodarski uspehi obeh bratov in njihovih sinov 53 — Ponovna podelitev državnega grofovstva 55 — Razmerje do cerkve 56.

Na višku: Herman II., Friderik II., Ulrik II.: Herman II. kot poglavar rodu 57 — Herman II. kot politik 57 — Gospodarski in politični efekt Hermanovih zvez s Sig-

mundom 62 — Pridobitve v slovenskih deželah 65 — Ortenburška dediščina 65 — Prvi spori s Habsburžani 66 — Hermanovo razmerje do cerkve in do Celja 67 — Hermanova rodbina 70, — Herman II. in Friderika II. rodbinsko življenje 76 — Hermana II. smrt in značaj 81 — Friderik II. po očetovi smrti, njega gospodarsko udejstvovanje in razmerje do cerkve 82 — Ulrik II. in njegova rodbina 85 — Ulrik II. za življenja svojega deda 86 — Pokneženje 86 — Ulrik II. kot diplomat Albrehta V. 88 — Vojna med Celjanoma in Friderikom V. (III.) radi pokneženja 89 — Celjana v borbi za pravo Ladislava Posmrtnika 94 — Vojna Celjanov z Ivanom Hunjadom in ponovna ekspanzija na Hrvaškem 100 — Začasno izmirjenje med Celjanoma in Hunjadom; zaroka Ulrikove hčere in Hunjadovega sina 103 — Ulrik Celjski postane varuh in prvi svetovalec Ladislava Postuma ter pravi vladar v Avstriji; sporazum s Hunjadom in ponovna napetost 104 — Ulrika izpodrinejo iz Ladislavovega svetovništva in avstrijske vlade; njegovo ponovno napredovanje na Hrvaškem 109 — Friderika II. starost in smrt 112 — Ulrikov povratak na Ladislavov dvor in njegovo prizadevanje za povečanje vpliva na Ogrskem; poroka njegove hčere in Hunjadovega sina; Hunjadova smrt 113 — Ladislav in Ulrik pripravljata vojni pohod proti Turkom; Ulrik postane vrhovni kapitan Ogrske 117 — Umor Ulrika Celjskega v Beogradu 118 — Ulrikov pogreb 121.

Značaj Celjanov 124.

Celjani v narodnem izročilu in v literaturi 125.

Posest Celjanov 128.

Glavna bivališča Celjanov, Gornje Celje 132 — Preglednica rodu knezov in grofov Celjanov (priloga).

Borba za celjsko dediščino 135.

Nadaljnja usoda celjske dediščine in Gornjega Celja 141.

Trg in mesto Celje v dobi Vovbržanov in Celjanov 144 — Prva poročila o Celju 144 — Zunanja slika Celja 145 — Celje postane mesto; mestne pravice 146 — Prebivalstvo 149 — Židje 150 — Cerkev in kulturne razmere 156.

Literatura I—IV.